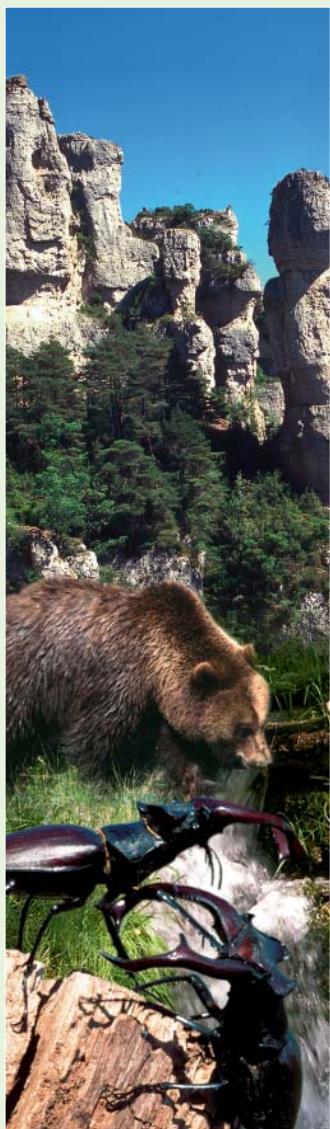

NATURA
↑

Ochrona europejskiej przyrody:

Ucząc się z LIFE

Najlepsze praktyki w ochronie przyrody

natura

KOMISJA
EUROPEJSKA

środowisko

KOMISJA EUROPEJSKA DYREKCJA GENERALNA DS. ŚRODOWISKA

LIFE („Instrument finansowy na rzecz środowiska”) jest programem rozpoczętym przez Komisję Europejską i koordynowanym przez Dyрекję Generalną ds. Środowiska (wydział LIFE – BU-E.4).

Treść publikacji „**Ucząc się z LIFE. Najlepsze praktyki w ochronie przyrody**” nie odzwierciedla oficjalnego stanowiska instytucji Unii Europejskiej.

Autorzy: João Pedro Silva (ekspert ds. technicznych), Justin Toland, Wendy Jones, Jon Eldridge, Tim Hudson, Edward Thorpe, Eamon O'Hara (Astrale EEIG-AEIDL, koordynator działu komunikacji). **Redaktor główny:** Philip Owen (Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Środowiska, dyrektor działu LIFE). **Koordynatorzy serii LIFE Focus:** Simon Goss (koordynator ds. komunikacji LIFE), Evelyne Jussiant (koordynator ds. publikacji DG Środowisko). **Nad niniejszym wydaniem pracowali również następujące osoby:** Juan Pérez Lorenzo, Frank Vassen, Karin Zaunberger (DG Środowisko), Aixa Sopeña, Andrej Seliškar, Iva Rossi, Lubos Halada, Camilla Strandberg-Panelius, Lynne Barratt, Chloé Weeger, Aixa Sopeña, Andrej Seliškar, Iva Rossi, Lubos Halada, Camilla Strandberg-Panelius, Lynne Barratt, Chloé Weeger, Alberto Cozzi, Michele Lischi, Jon Taylor, Donald Lunan, Jörg Böhringer, Cornelia Schmitz, Mikko Tiira, Georgia Valaoras, Jan Sliva, Egger Topper, Katerina Raftopoulou, Isabel Silva, Jean-Paul Herremans, Bent Jepsen, Nicolas Tavitian (Astrale EEIG). **Produkcja:** Monique Braem. **Szata graficzna:** Daniel Renders, Anita Cortés (Astrale EEIG-AEIDL). **Podziękowania:** Dziękujemy wszystkim beneficjentom projektu LIFE, którzy dzięki swoim komentarzom, zdjęciom i innym użytecznym materiałom przyczynili się do powstania niniejszego raportu. **Fotografie:** Zdjęcia pochodzą z poszczególnych projektów, o ile nie podano inaczej.

Europe Direct jest serwisem informacyjnym udzielającym odpowiedzi na pytania dotyczące Unii Europejskiej.
Nowy bezpłatny nr telefonu: 00 800 6 7 8 9 10 11

Wiele dodatkowych informacji o Unii Europejskiej jest dostępnych w Internecie.
Można je uzyskać na serwerze Europa (<http://europa.eu>).

Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, 2009 r.

ISBN 978-92-79-11635-3

ISSN 1725-5619

CYFROWY IDENTYFIKATOR DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO (DOI): 10.2779/81075

© Wspólnoty Europejskie, 2009 r.

Wykorzystanie treści niniejszej publikacji jest dozwolone pod warunkiem podania źródła.

Wydanie polskie:

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Krajowy Punkt Kontaktowy LIFE+
ul. Konstruktorska 3a, 02-673 Warszawa
tel. (+48-22) 45 90 543, (+48-22) 45 90 396, fax. (+48-22) 45 90 193
www.nfosigw.gov.pl/life

ISBN 978-83-915678-3-8 (wydanie polskie)

Printed in Poland

Wydrukowano na papierze ekologicznym „Edixion” posiadającym Certyfikat European Flower Green.

Przedmowa do wydania polskiego	2	NAJLEPSZE PRAKTYKI W OCHRONIE ŁĄK	22	Likwidacja gatunków inwazyjnych najskuteczniejsza na wczesnym etapie inwazji ...	42
Przedmowa	3	Wsparcie LIFE dla rolno-środowiskowego podejścia do różnorodności biologicznej	22	Wolontariusze pomagają powstrzymać rozprzestrzenianie się Carpobrotus na Minorce ...	45
WSTĘP	4	Łąki w Europie: wspieranie bogactwa różnorodności biologicznej	23	Powstrzymanie rozprzestrzeniania się norki amerykańskiej na Hebrydach Zewnętrznych	47
Ochrona europejskiej przyrody: ucząc się z LIFE	4	Hortobágy: renaturyzacja łąk pannońskich na Węgrzech	26		
LIFE+ i unijna polityka ochrony przyrody i różnorodności biologicznej	5	LIFE dla Burren: rolnictwo i przyroda w zgodzie	27	NAJLEPSZE PRAKTYKI OCHRONY GATUNKOWEJ	48
LIFE: doświadczenie i przyszłość	7	DOBRE PRAKTYKI W ZAKRESIE OCHRONY SIEDLISK LEŚNYCH	28	Wprowadzenie do ochrony gatunkowej	48
NAJLEPSZE PRAKTYKI W ŚRODOWISKU MORSKIM	8	LIFE i lasy Europy	28	Doświadczenia LIFE: ochrona gatunkowa	50
Ochrona środowiska morskiego w ramach programu LIFE Przyroda	8	Realizacja celów Planu działań dotyczącego gospodarki leśnej UE	29	LIFE wspiera ptaki europejskie	53
LIFE kształtuje politykę morską	10	Renaturyzacja fińskich lasów borealnych	32	Ochrona rysia iberyjskiego	55
Określanie obszaru IBA jako przyszłego obszaru morskiego Natura 2000	14	Zwiększenie szans dla rumuńskich lasów sosny czarnej	33	Roślinne mikrozrezerwy na zachodniej Krecie	56
Zmniejszenie przytłoczenia dzięki przeprowadzaniu bardziej szczegółowych badań	15	NAJLEPSZE PRAKTYKI W ODNIESIENIU DO ZMIAN KLIMATU	34	NAJLEPSZE PRAKTYKI W ZAKRESIE WSPÓŁPRACY MIĘDZYNARODOWEJ	58
NAJLEPSZE PRAKTYKI W RENATURYZACJI RZEK	16	Walka ze zmianami klimatu w celu ochrony różnorodności biologicznej	34	Współpraca międzynarodowa: ochrona przyrody na obszarach transgranicznych	58
Renaturyzacja siedlisk rzecznych w kontekście ramowej dyrektywy wodnej UE	16	Reagowanie na zmiany klimatu	36	Od czego zależy powodzenie inicjatyw związanych ze współpracą transgraniczną	59
Sposób na udaną renaturyzację rzek	17	Ochrona lisa polarnego	38	Współpraca UE: katalizator działań ochronnych na rzecz sępa czarnego	62
Renaturyzacja równin zalewowych i linii brzegowej Dunaju w Austrii	20	Renaturyzacja czynnych torfowisk wierzchowinowych w Walii	39	Współpraca na rzecz rzeki Sawy: korzyści dla ochrony przyrody wynikające z tworzenia nowych możliwości rozwojowych	63
Partnerstwa pomagają łososiowi atlantyckiemu w rzekach Szkocji	21	NAJLEPSZE PRAKTYKI W ZWALCZANIU GATUNKÓW INWAZYJNYCH	40	Podsumowanie: Czego nauczył nas program LIFE?	64
		Zwalczanie gatunków inwazyjnych w Europie	40	Dostępne publikacje dotyczące LIFE Przyroda	66

UCZĄC SIĘ Z LIFE. OCHRONA PRZYRODY – NAJLEPSZE PRAKTYKI

Szanowni Państwo,

Wdrażanie Instrumentu Finansowego LIFE+ w Polsce ma już kilkuletnią historię. Od 5 września 2008 roku decyzją Ministra Środowiska Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej został powołany jako Krajowa Instytucja Wdrażająca LIFE+. Od tego czasu NFOŚiGW wprowadził – wyjątkowy na skalę europejską – system instytucjonalnego i finansowego wsparcia projektów LIFE+. W dotychczasowej formule trudno było beneficjentom zbilansować planowane zadania, gdyż pomoc unijna wynosiła, w zależności od celu przedsięwzięcia, od 50 do 75% kosztów kwalifikowanych. NFOŚiGW uruchomił mechanizm współfinansowania projektów LIFE+, dzięki któremu beneficjenci mogą realizować projekty LIFE+ wnosząc jedynie 5% własnego wkładu finansowego. Na ten cel przeznaczamy w ramach programu priorytetowego „Współfinansowanie LIFE+” prawie 250 mln złotych, które wydatkowane będą w latach 2010-2018. Nasze działania obejmują także m.in.: promocję instrumentu wśród potencjalnych beneficjentów, szkolenia dla wnioskodawców, bezpośrednią pomoc w przygotowaniu wniosków oraz reprezentowanie Polski przed Komisją Europejską (KE).

Pragnąc zapoznać polskich wnioskodawców z dotychczasowymi osiągnięciami programu LIFE postanowiliśmy przetłumaczyć część angielskojęzycznych publikacji KE. Jako jedną z pierwszych przekazujemy Państwu polską wersję opracowania, które stanowi podsumowanie, zorganizowanej jesienią 2008 roku w Brukseli, konferencji pt. „Learning from LIFE. Nature conservation best practices”, w której uczestniczyli delegaci z całej Europy. Podstawowym tematem konferencji było przedstawienie, na bazie dotychczasowych projektów LIFE, najlepszych narzędzi i technik wdrażania dyrektywy w sprawie ochrony dzikiego ptactwa i dyrektywy w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.

Mamy nadzieję, że informacje zawarte w prezentowanej publikacji „Ucząc się z LIFE. Ochrona przyrody – najlepsze praktyki”, okażą się pomocne w przygotowaniu projektów LIFE+ przez instytucje publiczne i organizacje pozarządowe zaangażowane w ochronę polskiej przyrody.

Jan Wiater

Zastępca Prezesa NFOŚiGW

Leszek Jóskowiak

Dyrektor Departamentu
Ochrony Przyrody

Andrzej Muter

Kierownik Wydziału
ds. Projektów UE

Philip Owen*Dyrektor Wydziału LIFE**Dyrekcja Generalna ds. Środowiska**Komisja Europejska*

Program LIFE Komisji Europejskiej od momentu powstania w 1992 r. przyczynił się do znacznego rozwoju wiedzy na temat różnorodnych aspektów działalności na rzecz środowiska. Wiedza ta stanowi ważny materiał szkoleniowy dla zainteresowanych ochroną środowiska zarówno na terenie Unii, jak i w sąsiednich państwach.

Konferencja tematyczna programu LIFE Przyroda „Ochrona przyrody europejskiej: Ucząc się z LIFE”, miała na celu omówienie wielu zagadnień dotyczących ochrony przyrody w ramach trzydniowego spotkania w dniach 17-19 listopada w Brukseli. Uczestniczyli w niej delegaci z całej Europy. Tematem konferencji były przede wszystkim narzędzia i techniki wdrażania dyrektywy ptasiej i dyrektywy w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz sieci Natura 2000.

Celem konferencji była dyskusja i udokumentowanie doświadczenia i wiedzy zdobytych w czasie trwania ostatnich projektów. Sesje tematyczne stanowiły platformę do dyskusji na temat projektów i dzielenia się rozwiązaniami, które odniosły sukces. Dzięki temu udało się wyodrębnić działania, które będzie można zastosować w kolejnych projektach i w ten sposób doskonalić dobre praktyki LIFE.

W programie konferencji znalazły się również sesje plenarne, poświęcone przeszłej, teraźniejszej i przyszłej roli projektu LIFE– Przyroda, jako narzędzia wdrażania europejskiej polityki ochrony przyrody/różnorodności biologicznej. Cykl warsztatów stanowił okazję do dyskusji na temat „najlepszych praktyk” w działaniu i planowaniu strategii ochrony siedlisk leśnych, morskich, rzecznych i łąkowych, a także do podjęcia zagadnienia zmiany klimatu i gatunków inwazyjnych. Inne sesje dotyczyły doświadczeń zebranych w ramach programu LIFE w takich obszarach, jak współpraca międzynarodowa w zakresie ochrony różnorodności biologicznej, czy praca nad wyzwaniami związanymi z zapewnieniem odpowiedniego statusu ochrony dla gatunków europejskich.

Niniejsza publikacja stanowi przegląd niektórych zagadnień podejmowanych na konferencji.

Philip Owen

Fot. LIFE05 NAT/RO/000170

Ochrona europejskiej przyrody: ucząc się z LIFE

Niniejsza publikacja LIFE Focus – „Ochrona europejskiej przyrody: Ucząc się z LIFE” – zawiera szereg studiów przypadku i rekomendacji przedstawiających najlepsze praktyki w zakresie ochrony przyrody w Europie.

ZAKRES PUBLIKACJI

Niniejsza publikacja stanowi omówienie głównych założeń polityki UE w zakresie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej. Zawiera ona również dodatkowe, cenne informacje na temat dotychczasowych osiągnięć programu LIFE Przyroda oraz jego kontynuacji w ramach programu LIFE+. Każda z ośmiu tematycznych sekcji zawiera rekomendacje ekspertów w zakresie najlepszych praktyk projektów LIFE Przyroda. Omówiono je pokrótce w ogólnym podsumowaniu: „LIFE+ jako narzędzie wdrażania strategii WE w zakresie różnorodności biologicznej – przyszłość.”

Treść opiera się w dużej mierze na materiałach z pierwszej konferencji tematycznej programu LIFE Przyroda pt. „Ochrona europejskiej przyrody: ucząc się z LIFE” – która odbyła się w Brukseli w dniach 17-19 listopada 2008 r. Wzięło w niej udział ponad 200 uczestników. Celem tego wydarzenia było zbadanie roli programu UE LIFE komponentu Przyroda, jako instrumentu wspierającego wdrażanie dyrektywy ptasiej i siedliskowej oraz sieci Natura 2000 oraz, w szerszym sensie, komunikatu Komisji „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości”.

W pierwszym dniu konferencji odbyły się cztery równoległe sesje tematyczne przedstawiające przykłady „najlepszych praktyk” we wdrażaniu programu Natura 2000 oraz ochronie europejskich siedlisk w ramach programu LIFE Przyroda. Na każdej sesji (siedliska leśne, morskie, rzeczne i łąkowe) przedstawiono pięć lub sześć wybranych projektów LIFE. Ponadto, w ramach sesji plakatowej około 100 uczestników projektów LIFE Przyroda miało szansę zaprezentować swoje starania w zakresie ochrony różnorodności biologicznej na poziomie krajowym i europejskim.

Drugi dzień konferencji zaczął się od omówienia „projektów LIFE w zakresie wyzwań dla różnorodności biologicznej” i dotyczył komponentu „Różnorodność biologiczna programu LIFE+ (2007-2013).” Cztery równoległe sesje (przedstawiające ponownie pięć lub

sześć wybranych projektów) dotyczyły następujących tematów: reagowania na zmiany klimatu, wyzwań związanych z gatunkami inwazyjnymi, zapewnienia odpowiedniego statusu ochronnego europejskim gatunkom flory i fauny, oraz międzynarodowej współpracy w zakresie ochrony różnorodności biologicznej.

Sesja plenarna poświęcona była badaniu roli programu LIFE Przyroda jako narzędzia wdrażania polityki UE w zakresie ochrony przyrody i różnorodności bio-

logicznej. Konferencja zakończyła się prezentacją Soledad Blanco, Dyrektora Wdziału ds. współpracy międzynarodowej i programu LIFE w DG ds. Środowiska, na temat roli programu LIFE+ we wdrażaniu polityki UE w zakresie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej.

Ponadto, wycieczki pokonferencyjne w dniu 19 listopada 2008 r. dały uczestnikom okazję do odwiedzenia jednego z trzech belgijskich programów LIFE Przyroda.

Konferencja odbyła się w hotelu Bedford w Brukseli

Fot. Michele Lisch (Astrale EEG)

LIFE+ i unijna **polityka ochrony przyrody i różnorodności biologicznej**

WSTĘP

Program LIFE + odgrywa ważną rolę w realizacji celów europejskiej polityki w sprawie różnorodności biologicznej, określonych w unijnym planie działania na rzecz różnorodności biologicznej oraz w dyrektywach ptasiej i siedliskowej.

Unia Europejska i jej państwa członkowskie są stronami Konwencji o różnorodności biologicznej ONZ (CBD). W 2001 r. w Gothenburgu przedstawiciele państw i rządów UE podjęli działania mające na celu powstrzymanie utraty różnorodności biologicznej w Unii Europejskiej do roku 2010 oraz renaturyzację siedlisk i ekosystemów. Natomiast w 2002 r. w Johannesburgu, wraz ze 130 światowymi przywódcami, podjęto decyzję o znaczącym zredukowaniu tempa utraty różnorodności biologicznej na świecie do roku 2010.

W maju 2006 r. Komisja Europejska wydała komunikat „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości: Utrzymanie usług ekosystemowych na rzecz dobrobytu człowieka.” Komunikat podkreślił znaczenie ochrony różnorodności biologicznej jako warunku koniecznego dla zrównoważonego rozwoju i wyznaczył szczegółowy unijny plan działania na rzecz różnorodności biologicznej.

UNIJNY PLAN DZIAŁANIA NA RZECZ RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ

Unijny plan działania na rzecz różnorodności biologicznej wzywa państwa członkowskie i Wspólnotę do:

- zakończenia tworzenia sieci Natura 2000 przez upewnienie się, że każde państwo członkowskie (zwłaszcza nowe państwa członkowskie) proponuje wystarczającą liczbę obszarów na swoim terytorium, by chronić siedliska i gatunki mające znaczenie dla Wspólnoty w ich naturalnych obszarach występowania na terenie UE;
- wyznaczenia, ochrony i skutecznego zarządzania lądowymi obszarami chronionymi do roku 2010 i morskimi do roku 2012, by upewnić się, że gatunki i siedliska są zachowane lub objęte odpowiednim statusem ochronnym oraz została im zapewniona długoterminowa ochrona;
- zagwarantowania finansowania na odpowiednim poziomie, umożliwiającego długoterminowe zarządzanie obszarami, m. in. w ramach funduszy UE i uwzględnienia w większym niż dotąd stopniu zarządzania obszarami chronionymi w innej działalności związanej z gospodarką przestrzenną.

Uznając znaczenie skoordynowanych działań na rzecz zagrożonych gatunków oraz potrzebę zapewnienia, że sieć Natura 2000 jest zarówno spójna

jak i trwała, Plan wzywa także państwa członkowskie oraz Wspólnotę do:

- zagwarantowania, by ochrona żadnego gatunku priorytetowego nie uległa pogorszeniu do roku 2010, oraz by większość gatunków została objęta korzystnym statusem ochrony lub zmierzała w kierunku uzyskania takiego statusu do 2013 r.;
- wdrożenia, oceny i dalszego rozwoju ogólnoeuropejskich planów działania na rzecz gatunków w przypadku szczególnie zagrożonych gatunków. Celem jest utworzenie nowych planów na rzecz kolejnych gatunków ptaków i innych dzikich gatunków, takich jak duże drapieżniki. Program LIFE+ Przyroda będzie w dalszym ciągu stosował preferencyjne kryteria przy finansowaniu projektów ukierunkowanych na ochronę, które przyczynią się do wdrażania zaleceń określonych w planach działań na rzecz gatunków;
- zastosowania rozwiązań takich jak trasy migracyjne, strefy buforowe, korytarki, przeprawy z płyt kamiennych itd., do wzmocnienia spójności, łączności i trwałości sieci obszarów chronionych nie tylko pomiędzy obszarami Natura 2000, ale również z innymi obszarami chronionymi na szczeblu regionalnym lub krajowym w UE do 2010 r.

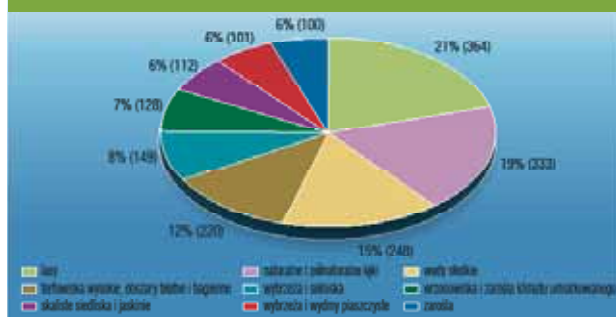
Projekty LIFE Przyroda w istotny sposób przyczyniają się do wdrażania unijnej polityki w sprawie różnorodności biologicznej

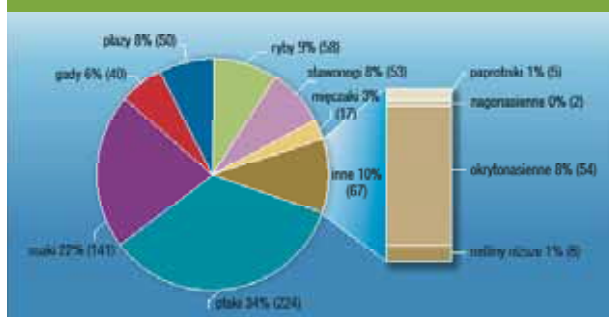
Fot. LIFE00 NAT/EE/007083

Unia Europejska jest odpowiedzialna także za kilka zewnętrznych regionów – Gwadelupę, Martynikę, Gujanę Francuską i Reunion – które charakteryzują się wyjątkowo wysoką różnorodnością biologiczną. Choć nie są one bezpośrednio objęte dyrektywami UE w zakresie ochrony przyrody, plany działania wzywają do dołożenia wszelkich starań, by podjąć podobne kroki w zakresie ochrony tamtejszych cennych dzikich

Wykres 1: Projekty LIFE Przyroda – zestawienie wg typów siedlisk

Wykres 2: Projekty LIFE Przyroda – zestawienie wg grup gatunków

Źródło: Baza danych projektów LIFE

gatunków flory i fauny oraz obszarów przyrodniczych.

Unijny plan działania na rzecz różnorodności biologicznej podejmuje wyzwanie jednorodnego włączenia zagadnień ochrony różnorodności biologicznej do innych obszarów polityki. Określa całonacjonalny plan działań priorytetowych oraz wyznacza odpowiedzialność instytucji wspólnotowych oraz państw członkowskich w odniesieniu do każdego z nich. Zawiera on także wskaźniki monitorowania postępu i ramy czasowe dla ewaluacji. Komisja Europejska podjęła się dostarczania rocznych raportów postępów w realizacji Planu Działania na rzecz różnorodności biologicznej.

Program działań UE na rzecz różnorodności biologicznej potwierdza wagę istniejących rozwiązań prawnych, a zwłaszcza sieci Natura 2000, jednak kreśli również szerszą i bardziej otwartą wizję ochrony różnorodności biologicznej, która obejmuje również działania wspomagające. Jednym z nich jest tworzenie bardziej efektywnych partnerstw, także z przedsiębiorstwami na poziomie UE i państw członkowskich. Pierwsza pełna ocena postępów wdrażania Planu działania na rzecz różnorodności biologicznej wykazała w grudniu 2008 r., że mimo pewnych zachęcających wyników, UE nie osiągnie wyznaczonego poziomu powstrzymania utraty różnorodności biologicznej do roku 2010, o ile nie podejmie istotnych dodatkowych starań w ciągu najbliższych dwóch lat.

DYREKTYWY „PTASIA” I „SIEDLISKOWA”

Biorąc pod uwagę fakt, że przyroda nie respektuje granic państwowych, Unia Europejska przyjęła rygorystyczne rozwią-

zania prawne obowiązujące na całym jej terytorium i chroniące najważniejsze siedliska i gatunki zagrożone wymarciem.

Dyrektywy ptasia i siedliskowa są głównym narzędziem polityki UE w zakresie powstrzymania utraty różnorodności biologicznej do roku 2010. Wyznaczają te same, wysokie standardy ochrony przyrody w 27 państwach członkowskich, by umożliwić koordynację działań ochronnych, wykraczających poza granice polityczne i administracyjne.

Proces ten jest oparty na podstawach naukowych, ma moc prawną i uwzględnia podejście do zarządzania postrzegające ekosystem jako całość. Zasadnicze znaczenie dla dyrektyw ma utworzenie spójnej ekologicznej sieci obszarów chronionych o zasięgu ogólnoeuropejskim – sieci Natura 2000 – której celem jest ochrona ponad 1000 rzadkich, zagrożonych i endemicznych gatunków oraz około 220 naturalnych siedlisk, wymienionych w załącznikach do dyrektywy.

Do tej pory sieć ta objęła około 25000 obszarów, które łącznie stanowią niemal 17% terytorium Europy. W efekcie nie tylko pomagają chronić rzadkie gatunki, ale także cenne ekosystemy i stanowią bezpieczną przystań dla wielu innych dzikich gatunków fauny i flory.

Z uwagi na to, że znaczną część terytorium Unii Europejskiej objęto siecią Natura 2000, nie ulega wątpliwości, że zarządzanie ochroną nie może ograniczać się do wyznaczania ścisłych rezerwatów przyrody, ale powinno koncentrować się na ścisłej współpracy ze wszystkimi zainteresowanymi podmiotami i z sektorem gospodarki, by w perspektywie długoterminowej zapewnić stabilne zarządzanie obszarem.

Dzięki temu sieć Natura 2000 w pełni wspiera założenia zrównoważonego rozwoju. Jej celem nie jest powstrzymanie działalności gospodarczej, ale wyznaczenie ram, w jakich powinna ona być realizowana by chronić różnorodność biologiczną Europy.

ZAŁOŻENIA UNIJNEGO PLANU DZIAŁANIA NA RZECZ RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ

1. Ochrona najważniejszych europejskich siedlisk i gatunków.
2. Ochrona różnorodności biologicznej na pozostałym obszarze lądowym UE.
3. Ochrona różnorodności biologicznej w pozostałym środowisku morskim UE.
4. Włączenie kwestii związanych z różnorodnością biologiczną do planowania i rozwoju gospodarki przestrzennej.
5. Zmniejszenie wpływu gatunków inwazyjnych (IAS).
6. Wzmocnienie roli UE w walce z utratą różnorodności biologicznej na świecie (zarządzanie międzynarodowe).
7. Wzmocnienie roli UE w walce z utratą różnorodności biologicznej na świecie (handel międzynarodowy).
8. Wzmocnienie roli UE w walce z utratą różnorodności biologicznej na świecie (polityka międzynarodowa i współpraca na rzecz rozwoju).
9. Wspieranie adaptacji różnorodności biologicznej do zmian klimatu.
10. Poszerzanie bazy wiedzy.

LIFE: doświadczenie i przyszłość

WSTĘP

LIFE jest unijnym instrumentem finansowym wspierającym projekty z zakresu ochrony przyrody i środowiska naturalnego na terenie UE oraz w niektórych państwach kandydujących, przystępujących i ościennych. Od 1992 r. w ramach LIFE współfinansowano około 2 750 projektów. Łączny udział LIFE w programach ochrony środowiska wyniósł około 1,35 mld €.

Komponent LIFE Przyroda realizowany w ramach Programu LIFE współfinansował w latach 1992-2006 w sumie 970 projektów. Całkowity budżet programu przekroczył 1,443 mln euro. W ramach programu LIFE+ wsparcie zapewniono dalszym 58 projektom (dane z 2007 r.). Wykresy 3 i 4 (poniżej) prezentują poziom finansowania poszczególnych państw.

Projekty LIFE Przyroda obejmowały prawie wszystkich typy siedlisk, chociaż ponad połowa z nich dotyczyła lasów, łąk i siedlisk wód słodkich (Wykres 1). Natomiast w przypadku gatunków docelowych, ponad połowa projektów LIFE Przyroda dotyczyła ptaków i ssaków (Wykres 2).

PROJEKT LIFE+

Pod koniec 2006 r. program LIFE III został zastąpiony przez nowy Instrument

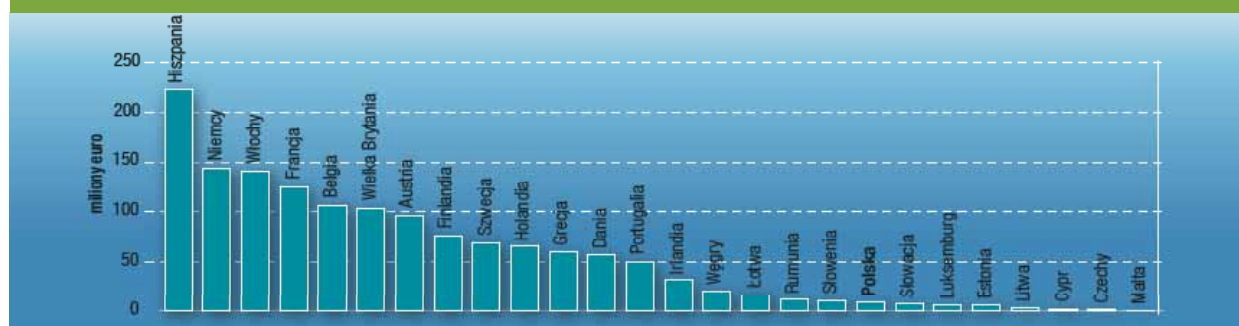
finansowy na rzecz środowiska, LIFE+. LIFE+, z budżetem w wysokości 2,143 mld euro (na lata 2007-2013), jest instrumentem finansowania o ograniczonym zasięgu, koncentrującym się na konkretnych celach, zapewniającym wsparcie dla projektów ukierunkowanych na rozwój i wdrażanie polityki wspólnotowej i rozwiązań prawnych, zwłaszcza szóstego wspólnotowego programu działań w zakresie środowiska naturalnego (EAP) (Decyzja 1600/2002/WE) i wynikających z niego strategii tematycznych. Program LIFE+ składa się z trzech elementów:

- LIFE+ Przyroda i różnorodność biologiczna
- LIFE+ Polityka i zarządzanie w zakresie środowiska
- LIFE+ Informacja i komunikacja

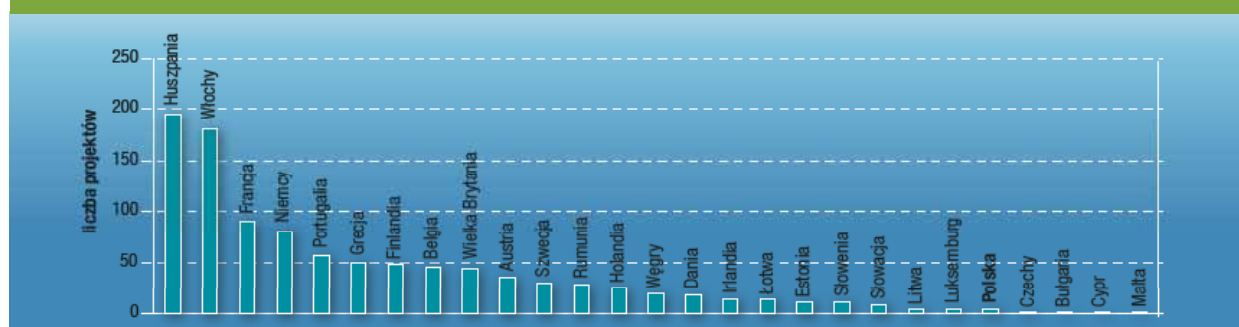
Współfinansowanie dotacji na realizację projektów pochłonie co najmniej 78%

budżetu LIFE+, z czego co najmniej 50% otrzymają projekty z zakresu ochrony przyrody i różnorodności biologicznej. LIFE+ Przyroda będzie współfinansować najlepsze praktyki lub projekty demonstracyjne, które przyczynią się do wdrożenia dyrektyw ptasiej i siedliskowej. Maksymalny udział we współfinansowaniu wynosi 50%, ale może zostać zwiększony do 75% w przypadku projektów dotyczących gatunków i siedlisk priorytetowych. LIFE+ Różnorodność biologiczna będzie współfinansować innowacyjne lub demonstracyjne projekty, które przyczynią się do realizacji założeń komunikatu Komisji (KOM (2006) 216 wersja ostateczna) Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości utrzymanie usług ekosystemowych na rzecz dobrobytu człowieka. Maksymalna stawka współfinansowania wynosić będzie 50%.

Wykres 3: Całkowity budżet projektów LIFE Przyroda (1992-2006) – z wyłączeniem programu LIFE+

Wykres 4: Udział poszczególnych państw w projektach LIFE Przyroda (1992-2007) – łącznie z programem LIFE+

Źródło: Baza danych projektów LIFE

Fot. StillPictures

Ochrona środowiska morskiego w ramach programu LIFE Przyroda

Oceany i morza pokrywające ponad 2/3 powierzchni Ziemi to niezwykle istotne zasoby ekologiczne. Dlatego też wiele inicjatyw przeniesiono na szczebel europejski i globalny w celu ochrony ekosystemów morskich, w tym ochrony przed zanieczyszczeniem substancjami toksycznymi oraz wpływem zmian klimatu. Głównym celem zatwierdzonej niedawno dyrektywy ramowej w sprawie strategii morskiej jest osiągnięcie dobrego stanu środowiska europejskich wód morskich do 2020 r.

W szóstym wspólnotowym programie działań w zakresie środowiska naturalnego Komisja Europejska zawarła zobowiązanie do opracowania strategii tematycznej dotyczącej ochrony i zachowania środowiska morskiego wraz z ogólnym celem „promowania zrównoważonego wykorzystania mórz i zachowania ekosystemów morskich”. Składając wniosek legislacyjny, w 2005 r. Komisja Europejska rozpoczęła wdrażanie „strategii tematycznej dotyczącej ochrony i zachowania środowiska morskiego”. Natomiast dyrektywa ramowa w sprawie strategii morskiej weszła w życie w 2008 r. Wymaga ona od państw członkowskich przyjęcia strategii w sprawie wód morskich w celu

osiągnięcia dobrego stanu środowiska europejskich wód morskich do 2020 r. Strategie morskie składają się z kilku etapów, wliczając w to wstępną ocenę stanu środowiska oraz zastosowania socjoekonomiczne, opracowanie celów i wskaźników, monitoring programów oraz program oceny. Rada Europejska przyjęła dyrektywę ramową w sprawie strategii morskiej w grudniu 2007 r. jako środowiskowy filar zintegrowanej polityki morskiej Unii Europejskiej.

Wiele różnych organizacji podejmuje działania zmierzające do zapewnienia ochrony środowiska morskiego, natomiast unijna polityka w zakresie środowiska morskiego

została opracowana w kontekście zobowiązań traktatowych na szczeblu globalnym i regionalnym. Na szczeblu globalnym Konwencja ONZ w sprawie prawa morza (UNCLOS) oraz Konwencja o różnorodności biologicznej (ang. Convention on Biological Diversity, w skrócie CBD) to najważniejsze dokumenty, w ramach których Unia Europejska zobowiązała się do ochrony środowiska morskiego. Porozumienia i zobowiązania przyjęto również na poziomie regionalnym w ramach Konwencji o ochronie środowiska morskiego obszaru północno-wschodniego Atlantyku OSPAR, Konwencji z Helsinek (HELCOM) o ochronie środowiska krajów Morza Bałtyckiego, Konwencji z Barcelony dla Morza

Śródziemnego i Konwencji z Bukaresztu dla Morza Czarnego

Unijna strategia morska może być również postrzegana w kontekście planu działania na rzecz różnorodności biologicznej z 2006 r. oraz realizacji Konwencji o różnorodności biologicznej (CBD). Unijny plan działania na rzecz różnorodności biologicznej ma również na celu poprawę środowiska morskiego, poprzez zwiększenie starań w ramach integracji środowiskowej w kluczowych sektorach gospodarki, takich jak rybołówstwo. Jego powodzenie będzie zależać od podjęcia dodatkowych działań na rzecz przywrócenia populacji ryb i zmniejszenia oddziaływania na gatunki inne niż docelowe (przyłów) w ramach wspólnej polityki rybołówstwa.

Wdrażanie dyrektywy ramowej w sprawie strategii morskiej będzie wspierane przez działania w ramach programu LIFE. Program ten przyczynił się już do ochrony wysoce zagrożonych gatunków morskich i siedlisk, i pomaga państwom członkowskim przy ustanawianiu sieci Natura 2000 w środowisku morskim. Projekty

Fot. P.Dendinos/Mom - LIFE00 NAT/GR/007248

LIFE odgrywa ważną rolę w ochronie gatunków morskich – mniszka śródziemnomorska, Grecja

w ramach LIFE Przyroda pomogły również przy realizacji celów planu działania na rzecz różnorodności biologicznej, poprzez rozwijanie praktycznych umiejętności i wiedzy specjalistycznej oraz wspieranie współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami, instytucjami zarządzającymi i grupami ochrony środowiska.

W ciągu ostatnich 10 lat w ramach programu LIFE Przyroda zapewniono wkład w wysokości 40 mln euro dla 50 projektów morskich w różnych miejscach objętych unijnym programem Natura 2000. Wiele z nich koncentrowało się na

ochronie wysoce zagrożonych gatunków morskich takich jak kareta (*Caretta caretta*), ssaki morskie jak morświn (*Phocoena phocoena*) oraz rzadkich ptaków morskich jak mewa śródziemnomorska (*Larus audouinii*). Projekty koncentrowały się również na ochronie i poprawie siedlisk morskich, takich jak skupiska trawy morskiej *Posidonia* oraz rafy i jaskinie morskie. Inne przykłady można znaleźć na stronie internetowej LIFE pod adresem: <http://ec.europa.eu/environment/life/themes/seas/index.htm>. Dokładniejsza analiza dostępna jest w broszurze morskiej LIFE Focus pod adresem: <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/nat.htm#marine>

Ważną kwestią poruszaną w wielu projektach w ramach programu LIFE Przyroda jest relacja pomiędzy łowiskami a zagrożonymi siedliskami i gatunkami morskimi. Liczne ankiety ukazały rozmiar problemu oraz rodzaje najbardziej szkodliwych praktyk rybołówczych w określonych obszarach morskich. Wiedza ta została wykorzystana do rozpoczęcia dialogu z rybakami i zainteresowanymi władzami.

Mimo wszystkich konwencji i działań podjętych na szczeblu krajowym i międzynarodowym, poprawa stanu środowiska naszych mórz jest niezbędna a w niektórych obszarach nawet kluczowa. Jednak przepisy w sprawie limitów ścieków, recyklingu odpadów i alternatywnych rozwiązań dla niebezpiecznych substancji powinny przynieść korzystne efekty. W niektórych przypadkach prawodawstwo ustanawia standardy najlepszych praktyk, a program LIFE może w znaczący sposób przyczynić się do poprawy najlepszych dostępnych technik i metod.

LIFE Przyroda pomaga zmniejszać oddziaływanie rybołówstwa uprawianego w celach zarobkowych na zagrożone siedliska i gatunki morskie

Fot. ImagDOP@JFontes

LIFE kształtuje **politykę morską**

Ochrona środowiska morskiego to dziedzina w dużym stopniu znajdująca się w fazie rozwoju. Mimo że inicjatywy ochrony ekosystemów morskich są nowsze niż wiele projektów lądowych, duże doświadczenie budowane jest dzięki realizacji projektów LIFE Przyroda dostarczających cennych danych i praktycznych umiejętności, na których opierają się zalecenia strategiczne. Finansowanie w ramach programu LIFE III Przyroda (a obecnie LIFE+) jest również wykorzystywane do rozpoznawania i określania obszarów morskich objętych programem Natura 2000, co jest aktualnie niedozwolone dla środowiska lądowego.

Podczas dyskusji na temat polityki w trakcie sesji morskiej na konferencji „Ucząc się z LIFE” w 2008 r. wyróżniono następujące obszary, w których doświadczenie w dziedzinie projektów LIFE Przyroda może być kluczowe w kształtowaniu strategii ochrony środowiska morskiego: współpraca międzynarodowa, zaangażowanie rządów i integracja w zakresie polityki, zarządzanie i wprowadzanie w życie oraz zbieranie danych.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Ryby i ptaki często przekraczają granice państw i kontynentów. Dlatego nie-

zbędne jest wzmacnianie mechanizmów na rzecz współpracy między państwami członkowskimi oraz współpracy między Unią oraz regionalnymi i krajowymi rządami i organizacjami. Dobrym przykładem projektu pokazującego, że gatunki nie respektują granic jest hiszpański projekt morski dotyczący obszarów o znaczeniu dla ornitofauny (IBA – Important Bird Areas), **LIFE04 NAT/ES/000049**, który wskazuje na potrzebę współpracy między instytucjami zarządzającymi.

IBA to obszary, które są kluczowe dla długoterminowego przetrwania populacji ptaków, w szczególności gatunków

chronionych. W hiszpańskim projekcie LIFE wykorzystano inwentarze IBA organizacji BirdLife International, między innymi w celu zbadania, czy obecne specjalne obszary ochrony (SPAs – Special Protected Areas) ptaków w ramach programu Natura 2000 są odpowiednie. Inwentarz obejmował charakterystykę każdego obszaru IBA pod względem geograficznym wraz z kartografią opartą na systemie GIS (Geographic Information System) oraz opis głównych zagrożeń dla obszaru. Współpraca z podobnym projektem w Portugalii, IBAMarinha – **LIFE04 NAT/P/000213** – pomogła ustalić standardową metodologię do identyfikacji morskich obszarów IBA i ustalania ich granic.

Kolejnym dobrym przykładem są działania uzupełniające dla projektów SCANS, mające na celu oszacowanie populacji małych walen w Morzu Północnym i w europejskiej części Atlantyku na wodach szelfu kontynentalnego – **LIFE04 NAT/GB/000245** i **LIFE92 ENV/UK/000065**. Współpraca międzynarodowa była konieczna w celu dokonania oceny ryzyka jakie stanowi dla walen przyłów oraz inne zagrożenia, opracowania metod monitoringu oraz ustanowienia solidnych ram zarządzania. Wyniki projektu wskazały wyraźny kierunek działań, które pozwoliłyby populacjom odzyskać i utrzymać korzystny stan ochronny.

Dalsza współpraca między państwami członkowskimi Unii jest konieczna do rozwijania osiągnięć projektu. Należy uzgodnić skoordynowane podejście do monitorowania populacji małych walen, podczas gdy Komisja organizuje spotkania w celu przedyskutowania sposobów zastosowania wyników projektu SCANS. Kluczowe dla powodzenia tej inicjatywy jest dążenie do skoordynowania wysiłków oraz chęć zwrócenia uwagi na szczegóły techniczne, tak aby zastosować najlepsze i najbardziej oszczędne metody.

Fot. Ana Cañadas

Dzięki programowi LIFE zmniejszono zagrożenie, jakie dla walen stanowią przyłowy

ZAANGAŻOWANIE RZĄDÓW I INTEGRACJA POLITYKI

Działania w zakresie ochrony środowiska morskiego realizowane są bardzo wolno w wielu państwach członkowskich, a rządy potrzebują zachęty do uczestniczenia w planowaniu i wdrażaniu takich działań. Plany ochrony poszczególnych gatunków na szczeblu krajowym należy zintegrować w ramach szerszej polityki ochronnej. Ochrona środowiska morskiego w wielu przypadkach skoncentrowana jest na gatunkach należących do kategorii „megafauna” (na przykład walenie) a nie na siedliskach morskich lub innych gatunkach takich jak ryby. Ważne jest by przyjąć zintegrowane podejście, które zapewni, że działania mające na celu ochronę gatunków nie będą mieć negatywnego wpływu na inne gatunki. Delfiny butlonose, zagrożone z powodu działalności rybackiej, to przykład

gatunku, który został objęty działaniami ochronnymi. Projekt LINDA w ramach LIFE Przyroda – **LIFE03 NAT/F/000104** – był realizowany w rezerwach przyrody morskiej w Bonifacio, Scandola i Agriates, trzech obszarach objętych programem Natura 2000 u wybrzeży Korsyki, które są międzynarodowymi rezerwatami przyrody morskiej, gdzie żyje połowa populacji delfinów butlonosych na Korsyce (szacunkowo od 198 do 242 osobników). Projekt LINDA poszerzył wiedzę na temat ekologii tych rejonów i doprowadził do przedstawienia propozycji planu działań na rzecz delfinów butlonosych, który uwzględni różnorodność biologiczną siedliska. Zaangażowanie rządu również stanowiło integralny element długoterminowego powodzenia hiszpańskich i portugalskich projektów morskich na obszarach IBA. Propozycja projektu zakładająca ustanowienie obszarów IBA

jest wykorzystywana przez ministerstwo środowiska w planach stworzenia elektrowni wiatrowych na morzu.

ZARZĄDZANIE I WPROWADZENIE W ŻYCIE

Ochrona środowiska morskiego wymaga równowagi między zabezpieczeniem obszarów chronionych i realizacją szeroko zakrojonych interwencji nieukierunkowanych na konkretne obszary. Mimo że w wielu przypadkach ochrona środowiska morskiego jest obecnie ukierunkowana na ochronę gatunków, istnieje potrzeba przyjęcia podejścia ukierunkowanego na ekosystemy. Z uwagi na specyfikę ochrony środowiska morskiego pod względem skali, zakresu i mobilności oraz przewidywany wpływ na globalne zmiany klimatu, należy przyjąć strategię elastycznego zarządzania. W związku z powyższym należałoby ponownie przeprowadzić ocenę obecnego podejścia ukierunkowanego na obszary w ramach programu LIFE Przyroda.

Jeden z takich projektów – **LIFE02 NAT/E/008610** – mający na celu rozwój modeli zarządzania dla żółwi i walenii skupiał się na hiszpańskiej części Morza Śródziemnego, która jest znaczącym rejonem żerowiskowym i rozrodczym dla gatunków, funkcjonującym również jako korytarz między Morzem Śródziemnym i Atlantykiem.

Poza sporządzaniem planów zarządzania siedliskami, projekt zaangażowany jest także we wsparcie dla wielu sektorów społeczeństwa. W ramach projektu udało

Fot. LIFE02 NAT/E/008610

Projekt LIFE02 NAT/E/008610 miał na celu rozwój modeli zarządzania dla żółwi i walenii w hiszpańskiej części Morza Śródziemnego

się osiągnąć porozumienie z użytkownikami i administratorami morza oraz opracowano działania na podstawie udziału lokalnych społeczności. Wiele z planowanych działań, takich jak usuwanie odpadów i zmniejszanie wpływu technik połowowych na żółwie, stanowi przykłady na przyszłość dzięki udziałowi grup społecznych, które są zależne od morza.

Strony zainteresowane projektami ochrony środowiska morskiego to zazwyczaj lokalne społeczności i środowiska rybackie o szczególnie określonych interesach i potrzeba dużo wysiłku, by

zaangażować te podmioty w dialog na temat znaczenia morskiej różnorodności biologicznej. Projekt LINDA to również dobry przykład projektu, który zjednoczył głównych interesariuszy – osoby zarządzające środowiskiem naturalnym, przedstawicieli środowisk socjoekonomicznych, rybaków, lokalną społeczność i turystów. Współpracowali oni przy wdrażaniu zrównoważonych praktyk w ramach działań związanych z rybołówstwem, żeglarstwem i obserwacją wielorybów na Korsyce.

Działania w zakresie komunikacji i podnoszenia świadomości realizowane

Program LIFE pomaga ustanowić standardowe metodologie do identyfikacji i ustalania granic morskich obszarów IBA, które mogą zostać zaproponowane jako specjalne obszary ochrony (SPA) w ramach programu Natura 2000

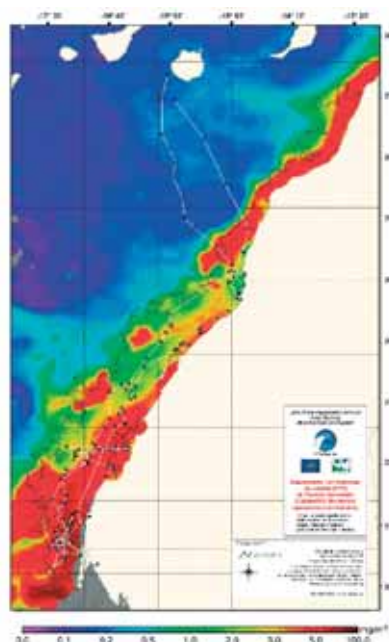
Fot. Pedro Geraldes / LIFE04 NAT/P/000213

w trakcie tego projektu były wyjątkowe i dotarły do wielu osób z różnych grup docelowych (dzieci, amatorzy żeglarstwa rekreacyjnego, rybacy, społeczności lokalne i dziennikarze). Działania te obejmowały: publikację pakietu edukacyjnego dla dzieci w wieku szkolnym i szerszej publiczności, kampanię informacyjną dla amatorów żeglarstwa rekreacyjnego przeprowadzaną co lato przez trzy lata przy wsparciu 34 wolontariuszy, wyprodukowanie 26-minutowego programu dokumentalnego promującego prace zrealizowane w ramach programu oraz kwestie związane z ochroną delfinów butlonosych. Film był wyświetlany przez SNCM i na promach kursujących między Korsyką a Francją w czasie lata, oraz w kanałach Planète, Seasons i France 3 Corse, które współfinansowały jego produkcję.

ZBIERANIE DANYCH

Proces określania i zarządzania morskimi obszarami chronionymi oraz projekt i realizacja globalnych działań ochronnych muszą być oparte i kształtowane na solidnej wiedzy naukowej i danych. Zbieranie danych na temat środowiska morskiego stwarza wyjątkowe wyzwania pod względem czasu, kosztów i warunków pogodowych. Należy lepiej wykorzystać istniejące dane z różnych źródeł oraz zidentyfikować i uzupełnić braki w celu stworzenia podstaw rzetelnej wiedzy. Nie da się na przykład ocenić wpływu przy-

Satelitarne monitorowanie przemieszczania się burzyka żółtodziobego na Wyspach Kanaryjskich

Fot. Arnaud Le Névé, Bretagne Vivante – SEPNE

Wymiana wiedzy jest kluczowa dla ochrony gatunków: w ramach projektu LIFE05 NAT/F/137 zebrano kluczowe dane na temat rybitwy różowej, wymieniane wśród administratorów obszarów Natura 2000

łowu na docelowe gatunki bez dobrych danych początkowych.

Międzynarodowe konferencje i publikacja wyników są kluczowe dla dzielenia się wiedzą na temat gatunków docelowych. W ramach projektu **LIFE05 NAT/F/137**, mającego na celu poprawę wskaźnika rozrodu rybitwy różowej na L'île aux Dames oraz ponowne przyciągnięcie tych ptaków na cztery inne sąsiednie wyspy (la Colombière, Trevorc'h, l'île aux Moutons oraz Petit Veizit), zorganizowano międzynarodowe warsztaty w celu poinformowania administratorów obszarów Natura 2000 o wynikach projektu w zakresie działań ochronnych, które obejmowały zmniejszenie wpływu różnych zagrożeń i zakłóceń.

Oszacowanie i zmniejszanie wpływu przyłowu na docelowe gatunki ptaków i ssaków stanowiło główny element projektu Wschodni Bałtyk – **LIFE05 NAT/LV/000100**. Koncentrował się on na zrównoważonym wykorzystaniu morskiej różnorodności biologicznej oraz identyfikacji obszarów morskich Natura 2000 na terytorium Estonii, Łotwy i Litwy. Jednym z takich docelowych gatunków był birginiak (*Polysticta stelleri*). Analogicznie do wielu ww. projektów projekt bałtycki promował transgraniczne działania w sieci. Wspierał również współpracę między krajami bałtyckimi i innymi państwami członkowskimi UE oraz Rosją w celu rozwoju możliwości zbierania danych i usprawnienia monitoringu. Ponadto projekt MOFI

– **LIFE05 NAT/GR/000083** – koncentrujący się na mniszce śródziemnomorskiej w Grecji, wykorzystywał międzynarodowe doświadczenia w opracowywaniu planu działań ochrony mniszek. Foka to kolejny wodny gatunek zagrożony z powodu działań rybołówczych, a projekt miał na celu dokonanie oceny wpływu połowów na relacje foka-rybołówstwo w kilku różnych lokalizacjach. Poza tym, analizując zebrane próbki, po raz pierwszy udało się określić preferencje żywieniowe mniszek śródziemnomorskich, poszerzając wiedzę na temat tego gatunku.

*Zbieranie danych jest potrzebne, aby uniknąć przyłowów ptaków (lodówka (*Clangula hyemalis*) – u góry) i ssaków morskich (foka szara – u dołu)*

Fot. LIFE05 NAT/LV/000100

Fot. Pedro Geraldes

Określanie obszaru IBA jako przyszłego obszaru morskiego Natura 2000

Projekt LIFE05 NAT/ES/000049 w ramach programu LIFE Przyroda został opracowany w celu podniesienia poziomu danych ilościowych dotyczących populacji ptaków, wykorzystując obiektywne kryteria metodologiczne w celu określenia morskich obszarów o znaczeniu dla ornitofauny (IBA) dla gatunków ptaków morskich wymienionych w załączniku I dyrektywy ptasiej, które żyją na wodach morskich Hiszpanii.

Obszary przybrzeżne nie są tak szeroko znane i chronione jak lądowe kolonie lęgowe ptaków morskich. Poziom danych ilościowych dotyczących populacji ptaków i ich rozmieszczenia gwałtownie spada w miarę oddalania się od brzegu. W konsekwencji morskie obszary SPA stanowią dużą lukę w sieci Natura 2000. Projekt testował na Morzu Śródziemnym metodologię zastosowaną na Morzu Północnym i na Bałtyku. Przeprowadzono szczegółową inwentaryzację wykorzystując obiektywne kryteria metodologiczne w celu określenia morskich obszarów IBA dla gatunków ptaków morskich wymienionych w załączniku I dyrektywy ptasiej i żyjących na wodach morskich Hiszpanii. Inwentaryzacja obejmowała charakterystykę każdego obszaru IBA pod względem geograficznym wraz

z kartografią opartą na systemie GIS oraz opis głównych zagrożeń dla obszaru. Niektóre gatunki były monitorowane za pomocą radiowego i satelitarnego systemu monitorowania. Analizę i mapowanie lokalizacji zaobserwowanych ptaków przeprowadzono w Hiszpanii wraz z pomiarami geodezyjnymi wód przybrzeżnych. Dane, w tym także obserwacje ze statków rybackich, posłużyły do stworzenia bazy danych na temat ptaków wyrzuconych na brzeg. Na przykład urządzenia GPS i PTT były wykorzystywane do namierzania mewy śródziemnomorskiej i burzyka żółtodziobego, obejmując cały geograficzny obszar występowania tych gatunków. Udało się również określić tereny żerowania kolonii w delcie del Ebro oraz zastosować te dane w przełożeniu na inne kolonie do określenia granic obszarów IBA. Łodzie oceanograficzne zbadały większość wód Hiszpanii oraz zidentyfikowały najbardziej korzystne obszary i pobrały standardowe próbki.

stwo środowiska w planach stworzenia elektrowni wiatrowych na morzu. Beneficjent projektu, BirdLife International, opracował metodologię zbierania danych i analizowania informacji i wyznaczył kryteria określające morskie obszary IBA. Można je wykorzystać w przyszłych projektach realizowanych w ramach programu LIFE (jak i innych) w tym zakresie.

Mapa obszarów kandydujących do integracji w sieci Natura 2000 na obszarach morskich na podstawie danych zebranych w ramach projektu

HISZPANIA

Numer Projektu: LIFE05 NAT/ES/000049

Nazwa projektu: Obszary o znaczeniu dla ornitofauny ptaków morskich (morskie obszary IBA) w Hiszpanii

Beneficjent: SEO/BirdLife

Kontakt: Alejandro Sanchez Perez

E-mail: seo@seo.org

Strona internetowa: http://www.seo.org/programa_intro.cfm?idPrograma=32&CFID=40219054&CFTOKEN=63364779&jsessionid=aa30cb3dd1fa4a384765

Czas trwania: październik 2004 – luty 2009

Całkowity budżet: 1 092 000 €

Udział LIFE: 780 000 €

DŁUGOTERMINOWE KORZYŚCI ZE ZBIERANIA DANYCH I MONITORINGU

Informacje zebrane w ramach projektu zostały wykorzystane do opracowania propozycji w sprawie morskich obszarów IBA. Wstępna wersja obszarów IBA została już wykorzystana przez hiszpańskie minister-

Zmniejszenie przyłówów dzięki przeprowadzeniu bardziej szczegółowych badań

Przetrwanie populacji małych walen w północnozachodniej części wód europejskich jest zagrożone z powodu przypadkowego schwytania i zabijania w trakcie połowów. Na największe ryzyko narażony jest morświn, *Phocoena phocoena*, w łowiskach gdzie stosuje się sieci rybackie ułożone na dnie, oraz delfin pospolity, *Delphinus delphis*, w łowiskach pelagicznych gdzie dokonuje się połowów włokiem. Regularne monitorowanie stanu liczebności gatunków jest konieczne do zmniejszenia przyłówów. Z tego powodu program LIFE wspierał projekt SCANS II – LIFE 04/ NAT/GB/000245 – który był kontynuacją wstępnego projektu SCANS z lat 90.

Badania wskazują, że obecne poziomy przyłówów są nierównomierne, jednak brakuje aktualnych szacunków dotyczących liczebności najbardziej zagrożonych gatunków. Pierwsze kompleksowe badanie – Liczebność małych walen w Morzu Północnym i okolicznych wodach, (SCANS) LIFE92-2/ UK/027 – zostało zakończone w 1994 r., a wyniki są szeroko wykorzystywane przez społeczność międzynarodową. Istotne było przeprowadzenie takich szacunkowych pomiarów liczebności co 10 lat, dlatego państwa członkowskie wsparły organizację drugiego badania, SCANS II. W ramach projektu osiągnięto następujące rezultaty:

- Ramy zarządzania służące określeniu bezpiecznych limitów przyłowu. (Ramy powinny być stosowane do określenia poziomu przyłowu poszczególnych gatunków w poszczególnych regionach, a w razie jego przekroczenia sygnalizowałyby potrzebę zastosowania środków zarządzania przewyższających aktualnie stosowane środki łagodzące),
- Szacunki dotyczące liczebności populacji małych walen (morświnów, delfinów białonosych, butlonosych i pospolitych oraz płetwali karłowatych),
- Rekomendacje dotyczące wydajnych kosztowo metod monitorowania liczebności populacji między kolejnymi badaniami prowadzonymi co 10 lat,
- Wyszkolony personel i wyposażenie dostarczające informacji niezbędnych w przyszłości dla zarządzania.

Wyniki te osiągnięto poprzez opracowanie wizualnych i akustycznych metod zbierania i analizowania danych z pomiarów. W ramach projektu powstały również podręczniki zbierania danych w terenie oraz ukończono

pomiary dokonywane z pokładu statku i pomiary lotnicze na Morzu Północnym i na europejskiej części Atlantyku. Przeprowadzono również analizę różnych metod identyfikowania kierunków rozwoju populacji, jak również opłacalności tych metod. Chociaż narzędzia te są bardzo skuteczne w przypadku celów ochrony wymaganych od państw członkowskich w ramach dyrektywy siedliskowej, podmioty decyzyjne muszą porozumieć się w sprawie ochrony i zarządzania celami, aby poczynić dalsze postępy. W ramach projektu, ogólny zarys kroków niezbędnych do osiągnięcia zgodności z dyrektywą został przedstawiony w kompleksowym dokumencie „After Life Conservation Plan”, gdzie określono trudności napotykane podczas rozwiązywania potencjalnych konfliktów interesów między zainteresowanymi stronami z sektora rybołówstwa i sektora ochrony środowiska.

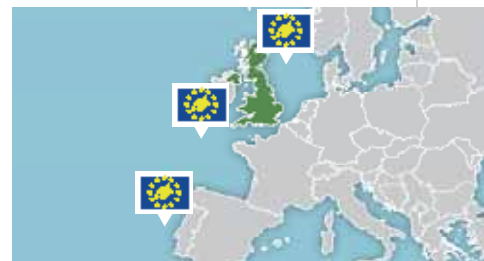
DEMONSTRACYJNA WARTOŚĆ PROJEKTU

Pozostałe regiony Europy wykazały duże zainteresowanie projektem SCANS II, a potencjał zastosowania jego wyników na innych obszarach jest również bardzo wysoki. W ramach porozumienia o ochronie walen Morza Czarnego i Śródziemnego oraz przylegającej części Atlantyku (ACCOBAMS) planuje się obecnie przeprowadzenie pomiarów opartych na wynikach projektu SCANS, a uczestnicy projektu SCANS II przyłączyli się do porozumienia ACCOBAMS. Planowanie, organizacja, metody zbierania i analizy danych z pomiarów oraz ogólna realizacja tego projektu są obecnie wykorzystywane jako model działań pomiarowych w ramach porozumienia ACCOBAMS. Poza

SCANS II miał na celu zmniejszenie przyłowu małych walen

tym, metodologia pomiarów stosowana w projekcie SCANS II wykorzystywana jest również podczas pomiarów T-NASS na Morzu Północnym i podczas pomiarów CODA u wybrzeży wód europejskich.

WIELKA BRYTANIA

Numer Projektu: LIFE 04/NAT/GB/000245

Nazwa projektu: Liczebność Małych Walen na Morzu Północnym i w okolicznych wodach II (SCANS II)

Beneficjent: Rada Uniwersytecka Uniwersytetu w St. Andrews

Kontakt: Philip Hammond

E-mail: psh2@st-andrews.ac.uk

Strona internetowa: <http://biology.st-andrews.ac.uk/scans2/>

Czas trwania: kwiecień 2004 – grudzień 2006

Całkowity budżet: 3 113 000 €

Udział LIFE: 1 538 000 €

W ramowej dyrektywie wodnej EU (RDW) Komisja Europejska określiła ambitny cel osiągnięcia „dobrego stanu ekologicznego” europejskich rzek do roku 2015. Mimo że poczyniono znaczne postępy w tym zakresie, wpływ działalności człowieka nadal zagraża ekologii siedlisk rzecznych w wielu regionach Europy.

Renaturyzacja **siedlisk rzecznych** w kontekście **ramowej dyrektywy wodnej UE**

Jakość wód w Unii Europejskiej poprawiła się w ciągu ostatnich 20 lat – głównie dzięki inicjatywom oczyszczania europejskich rzek i zmniejszania ilości odpadów oraz ścieków przemysłowych wpuszczanych do rzek. Mimo tych usprawnień kwestia zanieczyszczeń rozproszonych nadal pozostaje wyzwaniem: powszechne stosowanie nawozów, zwłaszcza azotanów, w systemie intensywnego rolnictwa przyczynia się do zanieczyszczenia wód gruntowych, powodując zanieczyszczenia europejskich rzek, jezior i estuariów w ramach procesu wzbogacania składników odżywczych i eutrofizacji.

Zarządzanie europejskimi systemami wody słodkiej również sprawiało problemy. Na przykład większość rzek i dorzeczy w UE podlegała przekształceniom w celu ochrony przeciwpowodziowej lub w celach związanych z żeglugą, rolnictwem i hydroelektrycznością. Zmiany te spowodowały znaczną utratę różnorodności biologicznej oraz zakłóciły zdolność rzek do zapewniania podstawowych usług takich jak retencja wód powodziowych czy oczyszczanie wody. Unijny plan działania w dziedzinie różnorodności biologicznej podkreśla potrzebę nieustających wysiłków w celu zmniejszenia zanieczyszczenia wód w całej Europie. Wzywa również państwa członkowskie do ochrony żyznych gleb i renaturyzacji wartościowych rzek i obszarów podmokłych, które mogą pomóc w zmniejszeniu potencjalnych powodzi.

Ramowa dyrektywa wodna (RDW) [2000/60/EC] przyjęta w 2000 r. stanowi

kluczowy dokument dla osiągnięcia tych celów. Wyznacza jasne cele w zakresie zapobiegania dalszemu pogorszeniu europejskich ekosystemów wodnych i osiągnięcia dobrego statusu ekologicznego dla wszystkich typów wód powierzchniowych (rzek, jezior, wód przyujściowych i przybrzeżnych) do roku 2015.

PLANY GOSPODAROWANIA WODAMI W DORZECZACH

Dyrektywa wymaga również, by zintegrowane plany gospodarowania zostały przygotowane dla każdego dorzecza, pierwszy z takich planów został opublikowany w 2009 r. W przypadku dorzeczy obejmujących terytorium więcej niż jednego kraju, dyrektywa zobowiązuje państwa członkowskie do koordynowania ich planów. Powyższe oparte jest na założeniu, że najbardziej wydajny model zarządzania wodami w ramach pojedynczego systemu to zarządzanie według dorzecza – naturalnej jednostki geograficznej i hydrologicznej – a nie zarządzanie zgodnie z granicami administracyjnymi lub politycznymi. Każdy plan ma zaproponować uzgodniony program działań do osiągnięcia celu na rok 2015. Działania związane z zachowaniem, renaturyzacją i monitorowaniem ekosystemów słodkowodnych zostaną włączone do planów w celu ochrony różnorodności biologicznej i jakości krajobrazu oraz zwiększenia ich zdolności do retencji wód powodziowych i oczyszczania zanieczyszczonej wody.

LIFE oferuje znakomitą okazję do przygotowania i wdrożenia takich planów gospodarowania wodami w dorzeczu.

Projekty pomogły we wdrożeniu dyrektywy poprzez testowanie, potwierdzenie i zademonstrowanie procedur i podejść wspierających zarządzanie i dzielenie się informacjami oraz rozwój doradztwa w kwestiach technicznych.

Projekty mają również długotrwały wpływ na lokalne środowisko, zapewniając praktyki zrównoważonego zarządzania. Wiele projektów LIFE wprowadziło także innowacyjne narzędzia i technologie umożliwiające lepsze gospodarowanie wodami w dorzeczu. Inne projekty przedstawiły, w jaki sposób plany gospodarowania wodami w dorzeczu uwzględniające lokalne społeczności, mogą zwiększyć poczucie zaangażowania i odpowiedzialności za czystość rzeki wśród lokalnych mieszkańców.

Projekty LIFE odnoszą się również do innych kwestii zawartych w RDW, takich jak ochrona przeciwpowodziowa i ochrona wód gruntowych, lub skupiały się na kwestiach opisanych w innych europejskich dyrektywach, takich jak azotany, ptactwo, siedliska, oczyszczanie ścieków komunalnych i woda pitna.

Bardziej szczegółowa analiza rzek europejskich, razem z wieloma przykładami projektów LIFE Przyroda wspomagających renaturyzację siedlisk rzecznych, jest dostępna w broszurze LIFE Focus: <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/nat.htm#rivers>

Sposób na **udaną renaturyzację rzek**

Potrzeba przeprowadzenia szczegółowych obserwacji i badań, zaangażowanie partnerów, integracja różnych funkcji rzek i ich równin zalewowych, dobra komunikacja oraz monitoring – to kluczowe czynniki, które wyłoniono podczas sesji na temat siedlisk rzecznych w ramach konferencji „Ucząc się z LIFE” w 2008 r.

Rzeki i ich równiny zalewowe są wysoce złożonymi siedliskami. Szczegółowe obserwacje i badania procesów hydrologicznych i morfologicznych konieczne są do zrozumienia ekosystemów rzecznych i opracowania odpowiednich działań w zakresie renaturyzacji. Zostało to zilustrowane w ramach projektów LIFE przedstawionych na sesji dotyczącej siedlisk rzecznych. Istnieje dużo przykładów udanych projektów LIFE, które wykorzystały badania naukowe z zakresu hydrologii i morfologii jako podstawę dla opracowania odpowiednich działań na rzecz renaturyzacji rzek. Wiele gatunków i siedlisk rzecznych jest zależnych

od naturalnej dynamiki hydromorfologicznej. Dobrym przykładem takiego podejścia jest austriacki projekt – **LIFE02 NAT/A/008518** – mający na celu odtworzenie bardziej naturalnej dynamiki systemu równin zalewowych Dunaju. W ramach projektu udało się odtworzyć część linii brzegowej Dunaju w Austrii oraz połączyć wcześniej oddzielone kanały boczne. Odtwarzając hydrodynamikę rzeki i poprawiając połączenie

rzeki i równiny zalewowej stworzono nowe siedliska rzeczne dla dużej liczby gatunków.

ZAANGAŻOWANIE PARTNERÓW

Wszystkie projekty podkreślały, że zaangażowanie partnerów jest niezbędne dla sukcesu projektów renaturyzacji rzek. Pojawiło się kilka dobrych przykładów projektów LIFE, w ramach których partnerzy angażowali się w przygotowanie wdrażania projektu. To wczesne zaangażowanie partnerów – rolników, właścicieli gruntów, rybaków i lokalnych władz – było kluczowe w przyjmowaniu

Bóbr – gatunek odnoszący korzyści z renaturyzacji rzek w ramach projektów LIFE

LIFE02NAT NAT/A/008518 odtworzył bardziej naturalną dynamikę systemu równin zalewowych Dunaju

zaproponowanych środków ochronnych i przyczyniło się do sukcesu projektu. Na przykład w niemieckim projekcie „renaturyzacja równiny zalewowej Lippe (pSCI) między Hamm i Hangfort” – **LIFE05 NAT/D/000057** – cele były aktywnie komunikowane podczas wdrażania projektu a częste kontakty z właścicielami gruntów i rolnikami miały miejsce jeszcze przed rozpoczęciem projektu. Innym przykładem jest drugi austriacki projekt LIFE na rzecz górnej Drawy – **LIFE06 NAT/A/000127**. Wcześniejszy projekt związany z Drawą, który był wdrażany do roku 2003, podjął kwestię niełatwych relacji i rozmów z lokalnymi mieszkańcami. Ułatwił w ten sposób wdrożenie drugiego projektu, który spotkał się z większym zrozumieniem mieszkańców dla działań mających na celu renaturyzację rzeki.

INTEGROWANIE FUNKCJI RZEKI / RÓWNINY ZALEWOWEJ

Wielu rozmówców podkreślało znaczenie integrowania różnych funkcji rzeki i jej równin zalewowych podczas planowania projektów, np. uwzględnianie znaczenia rzeki dla kontroli powodzi, rybołówstwa i rekreacji. To zintegrowane podejście pozwala na zastosowanie metod i technik renaturyzacji na większą skalę, zwiększając w ten sposób szanse na sukces projektu. Ponadto, ważnym zadaniem projektów (LIFE) na rzecz renaturyzacji rzek jest przekazywanie podstawowych zasad renaturyzacji rzek odpowiednim instytucjom (przedsiębiorstw żeglugowych, związków wędkarzy itp.). Jednakże przyjęcie zintegrowanego podejścia w zakresie renaturyzacji rzek nie powinno oznaczać, że konkretne

cele dotyczące gatunków i ochrony siedlisk (zgodnie z dyrektywami w sprawie siedlisk i ptactwa) zostaną zawężone. W takim przypadku fundusze LIFE nie miałyby zastosowania. Dobrym przykładem takiego podejścia jest ochrona atlantyckiego łososa w Szkocji – projekt CASS – **LIFE04 NAT/GB/000250**. W ramach projektu nawią-

zano ścisłą współpracę z komisjami ds. rybołówstwa w celu renaturyzacji siedlisk słodkowodnych. Jest to bardzo dobry przykład integracji wędkarstwa rekreacyjnego i ochrony przyrody.

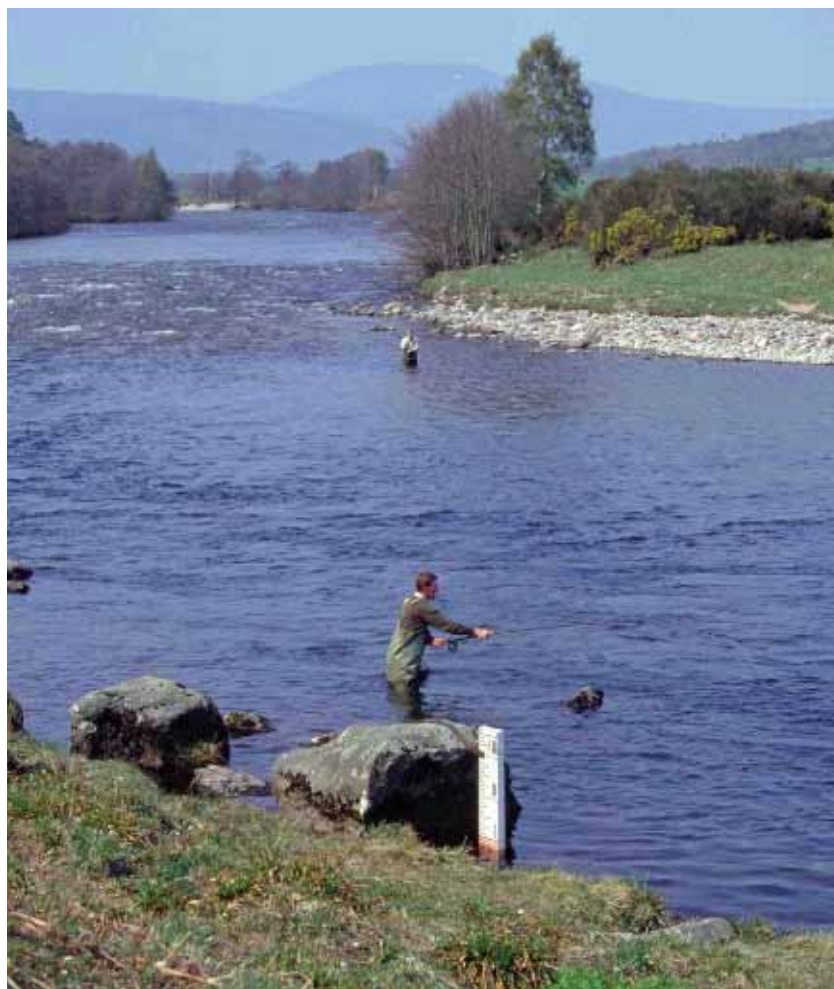
DŁUGOTERMINOWY MONITORING

Długoterminowy monitoring jest niezbędny dla oceny skutków ekologicznych nowych metod renaturyzacji. Jednakże z uwagi na ograniczony czas trwania projektów LIFE, wskazano, że słabością programu jest brak informacji o wynikach długoterminowego monitoringu, które mogą być znane jedynie uczestnikom projektu.

ZALECENIA

Przedstawiono szereg ogólnych zaleceń dotyczących polityki rzecznej. Ursula Schmedtje (DG ds. Środowiska, Wydział ds. Wody) potwierdziła, że projekty te przyczyniły się w znacznym stopniu do osiągnięcia celów ramowej dyrektywy wodnej, np. usprawniając migrację ryb

Projekt CASS zintegrował potrzeby wędkarzy z ochroną przyrody

przez usunięcie przeszkód utrudniających naturalny przepływ rzeki. Przypadało też, że niektóre działania prowadzone w ramach projektów LIFE wykraczały poza wymagania RDW.

Przykłady takich projektów dotyczyły rozwoju nowych podejść w zintegrowanym zarządzaniu wodami w dorzeczeniach oraz w renaturyzacji siedlisk rzecznych i równin zalewowych. Z uwagi na dużą skalę działań koniecznych dla renaturyzacji rzek, projekty LIFE mogą również dostarczać przykładów najlepszych praktyk w renaturyzacji rzek.

Oczywiście program LIFE może odgrywać tylko niewielką rolę we wdrażaniu RDW. A zatem kwestia funduszy przeznaczonych na działania związane na dużą skalę z renaturyzacją rzek i ich równin zalewowych pozostaje nadal otwarta. Obecne fundusze krajowe są niewystarczające dla sfinansowania renaturyzacji rzek na dużą skalę lub okresowego zarządzania siedliskami na równinach zalewowych.

Kolejny ogólny wniosek dotyczył możliwości rozpowszechnienia informacji na temat doświadczeń nabytych w projektach LIFE wśród szerszego grona odbiorców. Rozpowszechnianie informacji mogłoby dotyczyć kluczowych partnerów na regionalnym, krajowym i międzynarodowym poziomie w celu wywarcia większego wpływu na wdrażanie projektów renaturyzacji rzek oraz w celu zapewnienia, że

DOBRA KOMUNIKACJA

Wszyscy prelegenci uczestniczący w sesji na temat renaturyzacji rzek byli zgodni, że przekazywanie informacji o rezultatach projektu i nabytych doświadczeniach powinno mieć duże znaczenie w projektach LIFE. Istnieje kilka przykładów projektów LIFE, gdzie zastosowano skuteczne strategie komunikacji na lokalnym, krajowym i międzynarodowym poziomie, w ramach których organizowano konferencje, warsztaty i wydawano publikacje. Np. w ramach drugiego projektu dotyczącego górnej Drawy – LIFE06 NAT/A/000127 – zorganizowano trzydniową międzynarodową konferencję w Maribor na Słowenii, podczas której wymieniano doświadczenia i promowano rzekę jako model zintegrowanego wdrażania polityk UE w sprawach wody i ochrony przyrody. Ważnym aspektem sympozjum było nawiązanie transgranicznej współpracy między krajami leżącymi nad Drawą w celu rozwiązania problemów związanych z przyspieszonym rozwojem i zrównoważonym zarządzaniem rzeką.

innowacyjne techniki i metody będą stosowane na większą skalę. Andreas Baumüller (WWF Biuro Polityki Europejskiej, Bruksela) wspominał o konieczności stworzenia możliwości działania w sieci i prowadzenia warsztatów na temat rezultatów projektu.

Zasugerował też, że część budżetu programu LIFE powinna zostać wykorzystana na sfinansowanie takich działań.

„USŁUGI EKOSYSTEMOWE”

Podczas sesji na temat rzek dyskutowano również nad znaczeniem terminu „usługi ekosystemowe” w kontekście

projektów renaturyzacji rzek. Bart Fokkens (Europejskie Centrum Renaturyzacji Rzek) zauważył, że wiele projektów renaturyzacji rzek przyczynia się nie tylko do ochrony gatunków i siedlisk, ale także do poprawy zdrowia ludzi, np. poprzez tworzenie pięknych krajobrazów do celów rekreacyjnych i turystycznych lub poprzez zmniejszenie ryzyka powodzi. Zaznaczył, że należałoby zwrócić uwagę partnerów na takie korzyści dla ludzi by pokazać, że celem projektów nie jest jedynie ochrona przyrody.

Ekosystemy rzeczne zapewniają wiele usług

Fot. LIFE06 NAT/D/005372

i linii brzegowej **Dunaju w Austrii**

Park Narodowy Donau-Auen położony na wschód od Wiednia obejmuje jedną z ostatnich wielkich napływowych równin zalewowych w Europie oraz jeden z największych i najlepiej zachowanych nizinnych regionów nadbrzeżnych lasów w Europie Środkowej. Park Narodowy został utworzony w 1996 r. w celu ochrony równiny zalewowej.

Poprzedni schemat powodzi Dunaju sprzyjał ekstremalnym poziomom wody i był powiązany z wysoką różnorodnością biologiczną. Jednakże na hydrodynamikę rzeki miała wpływ budowa kilku kilometrów wałów przeciwpowodziowych oraz infrastruktury żeglugowej, np. grobli w biegu rzeki, co spowodowało zmiany w naturalnym biegu rzeki (prostując meandry i dopływy i zmieniając ich kierunek). Odłączenie rzeki od jej równin zalewowych i wynikająca z tego zmiana w czasie trwania i częstotliwości powodzi spowodowała wysuszenie obszarów podmokłych i wywarła ogromny wpływ na ekosystem.

W celu zabezpieczenia i renaturyzacji nadrzecznych siedlisk oraz poprawy połączenia z równiną zalewową, biolodzy i inżynierowie rzeczni opracowali szereg działań. Ich celem było pokazanie, poprzez wdrożenie projektów pilotażowych, że takie działania są skuteczne i zgodne z wy-

Niniejszy projekt pomógł odtworzyć bardziej naturalną dynamikę na równinach zalewowych Dunaju na wschód od Wiednia, wspomagając ochronę siedlisk i gatunków zależnych od bardziej naturalnego przepływu rzeki.

Renaturyzacja równin zalewowych i linii brzegowej **Dunaju w Austrii**

maganiem żeglugi i istniejącymi planami ochrony przeciwpowodziowej.

W pierwszym projekcie LIFE, dwa większe odcięte kanały boczne zostały na powrót połączone z główną rzeką poprzez usunięcie wszystkich tam i zamianę istniejących grobli na mosty by umożliwić przepływ z głównego kanału do przyległych lasów i dawnych kanałów bocznych. W drugim projekcie LIFE, pilotażowy odcinek wzmocnień brzegowych (kamieni i głazów) o długości 3 km został usunięty w celu umożliwienia erozji brzegowej. Ten rodzaj działania nigdy nie był wykonywany na ważnej europejskiej drodze żeglugowej. Według kierownika projektu, Carla Manzana, zmiany w morfologii rzeki „były imponujące” a zagrożone gatunki – np. *Charadrius dubius* i *Actitis hypoleucos* – szybko przystosowały się do nowych siedlisk.

Kluczowym aspektem projektów było wprowadzenie udanego partnerstwa między administracją parku narodowego a organem administrującym żeglugą na Dunaju, które wspólnie zaplanowały, wdrożyły i monitorowały prace. Doświadczenie uzyskane podczas projektu było bezcenne w kontekście ambitnego projektu inżynierijnego obejmującego obszar całego parku narodowego. Niniejszy projekt łączy usprawnienia w żegludze z ponownym połączeniem z bocznymi kanałami i usunięciem umocnień brzegowych na dużej skalę na odcinku 36 km.

UCZĄC SIĘ Z LIFE

Najważniejsze wnioski były następujące:

- Nawet na głównej międzynarodowej drodze żeglugowej, takiej jak austriacki Dunaj, istnieje zaskakująco duży potencjał dla rewitalizacji rzeki;

- Rzeczywiste fizyczne wykonanie projektów pilotażowych w ramach podejścia opartego na stopniowych działaniach jest najlepszym sposobem rozwiązywania wątpliwości ekspertów, władz, partnerów i opinii publicznej;
- Fundusze z programu LIFE pozwoliły administracji parku narodowego działać na równi z organem administrującym żeglugą i ustanowić w ten sposób trwałe partnerstwo.

AUSTRIA

Numer Projektu: LIFE98 NAT/A/005422

Nazwa projektu: Renaturyzacja i zarządzanie aluwialną równiną zalewową Dunaju

Beneficjent: Nationalpark Donau-Auen GmbH

Czas trwania: lipiec 1998 – marzec 2004

Całkowity budżet: 2 853 000 €

Udział LIFE: 1 411 000 €

Numer Projektu: LIFE02 NAT/A/008518

Nazwa projektu: Renaturyzacja linii brzegowej Dunaju

Beneficjent: Nationalpark Donau-Auen GmbH

Kontakt: Carl Manzano

E-mail: nationalpark@donauauen.at

Strona internetowa: www.donauauen.at

Czas trwania: lipiec 2002 – czerwiec 2006

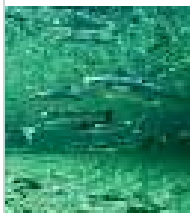
Całkowity budżet: 1 778 000 €

Udział LIFE: 711 000 €

Renaturyzacja obejmowała usunięcie kamieni na odcinku 3 km na brzegu Dunaju

Partnerstwa pomagają łososiowi atlantyckiemu w rzekach Szkocji

Niedawno zakończony projekt LIFE CASS jest największym i najbardziej złożonym projektem LIFE Przyroda w Wielkiej Brytanii. Wdrażany na ośmiu głównych specjalnych obszarach ochrony siedlisk łosia w szkockich rzekach, miał na celu ochronę i utrzymanie liczebności i różnorodności łosia atlantyckiego (*Salmo salar*) w Szkocji. Działania skupiały się na poprawie stanu siedlisk słodkowodnych, rozwoju wytycznych dotyczących zarządzania i przedstawieniu najlepszych praktyk w usuwaniu najważniejszych zagrożeń.

Populacja łosia atlantyckiego (*Salmo salar*) – uważanego za ważny wskaźnik jakości siedlisk – zmniejszyła się w wielu europejskich krajach z powodu komercyjnych połowów, pogorszenia jakości wody i barier utrudniających migrację. Gatunek ten, wymieniony w załączniku II dyrektywy siedliskowej, jest nadal obecny w większości szkockich rzek, ale nawet tam, gdzie jakość wody jest zwykle dobra, również pojawiają się problemy, do których należy się odnieść.

Projekt prowadzony przez beneficjenta, Scottish Natural Heritage, okazał się wielkim sukcesem. Jego główne rezultaty obejmowały: (i) zakup praw do połowów w celu zatrzymania komercyjnych połowów łosia w dwóch rzekach; (ii) polepszenie i renaturyzację dostępu do rzek poprzez usunięcie 25 barier dla przepływu ryb w wyniku czego powstało 187 km dodatkowych siedlisk łosia; oraz (iii) prace związane z polepszaniem stanu siedlisk

na obszarze 4 ha w celu odtworzenia tarlisk i siedlisk młodych ryb. Problem zamulenia wzdłuż zerodowanych brzegów rozwiązano stawiając ogrodzenia i struktury stabilizujące. Ryby zostały wpuszczone do renaturyzowanych odcinków dwóch rzek. Szereg (trwających) działań komunikacyjnych i zwiększających świadomość został wprowadzony w ramach projektu w celu podkreślenia znaczenia obszarów Natura 2000 i ochrony łosia.

ZDOBYTE DOŚWIADCZENIE

Projekt uwzględnił wiele ważnych celów związanych z ochroną łosia oraz umożliwił szerokiemu gronu partnerów – kilku szkockim komisjom ds. połowów łosia, organizacjom ochrony przyrody, przedsiębiorstwom hydroelektrycznym i szkockiemu rządowi – uzyskanie specjalistycznej wiedzy w wielu obszarach. W ramach projektu uzyskano większe zrozumienie kwestii technicznych oraz rozwinięto niezbędne umiejętności – np.

dotyczące instalacji przepławek dla ryb, prac przybrzeżnych, prac w nurcie rzeki itp. Możliwości zwiększania świadomości na temat kwestii związanych z ochroną łosia wzrosły również poprzez rozpowszechnianie informacji na różnych poziomach i skierowanych do różnych odbiorców. Partnerzy rozwinęli cenne umiejętności zarządzania projektem a działania na rzecz ochrony łosia miały bezpośredni wpływ na liczebność innego gatunku wymienionego w załączniku II – perloródki rzecznej (*Margaritifera margaritifera*), ze względu na symbiotyczny charakter związku między dwoma gatunkami. Ponadto, korzyści dla lokalnej gospodarki prawdopodobnie zwiększą się w dłuższej perspektywie z uwagi na powiększenie zasobów łosia.

Jednym z kluczowych działań projektu było usunięcie barier rzecznych (lewa strona – przed, prawa – po)

WIELKA BRYTANIA

Numer Projektu: LIFE04 NAT/GB/000250

Nazwa projektu: Ochrona łosia atlantyckiego w Szkocji (CASS)

Beneficjent: Scottish Natural Heritage

Kontakt: Andrew Wallace

E-mail: a.r.wallace@btinternet.com

Strona internetowa: www.snh.org.uk/salmonLIFEproject/

Czas trwania: luty 2004 – lipiec 2008

Całkowity budżet: 5 746 000 €

Udział LIFE: 2 348 000 €

Fundusze LIFE dostarczają praktycznego wsparcia dla celów polityki zawartych w Planie działania UE na rzecz różnorodności biologicznej. Razem z programami rolno-środowiskowymi finansowanymi przez Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich, LIFE pomaga przywracać europejskie łąki do właściwego stanu ochrony.

Wsparcie LIFE dla rolno-środowiskowego podejścia do różnorodności biologicznej

Ekosystemy łąkowe zaliczane są do najbardziej bogatych gatunkowo siedlisk w Europie i obejmują znaczną część różnorodności biologicznej Europy. Tereny te oferują dobre warunki dla ptaków i bezkręgowców, zapewniając wielu ważnym gatunkom tereny rozrodcze i żerowiska. Użytki zielone zapewniają również materiał genetyczny dla głównych gatunków zbóż: pszenicy, ryżu, żyta i jęczmienia. Poza różnorodnością biologiczną, inne pożyteczne dobra i usługi publiczne dostarczane przez łąki obejmują: pożywienie dla zwierząt hodowlanych, magazynowanie dwutlenku węgla – stanowiąca około 34% globalnych zasobów dwutlenku węgla w ekosystemach lądowych, ochronę gleby przed erozją, miejsca dla rozwoju turystyki i działalności rekreacyjnej.

Pomimo ogromnej wartości środowiskowej, społecznej i gospodarczej łąk UE, zgodnie ze wstępnymi danymi przedstawionymi przez państwa członkowskie w ramach art. 17 dyrektywy siedliskowej, ponad 75% wszystkich siedlisk łąkowych posiada nieodpowiedni stan ochrony. Nieprawidłowość tę uwzględniono w planie działania UE na rzecz różnorodności biologicznej, który wzywa państwa członkowskie i Wspólnotę do wcielania w życie połączenia działań praktycznych i politycznych, aby poprawić poziom różnorodności biologicznej na terenach łąk i zapobiegać jego dalszemu zmniejszaniu.

W planie działania uznano, że pomyślne zarządzanie ochroną łąk nie może opierać się wyłącznie na ustanawianiu zamkniętych rezerwatów przyrody i że potrzebne jest bardziej zintegrowane podejście, które obejmie ścisłą współpracę ze wszystkimi zainteresowanymi stronami i sektorami gospodarki w celu

Fot. LIFE02 NAT/P/008476

LIFE wskazuje rolnikom sposoby gospodarowania przyjazne środowisku

zapewnienia zrównoważonej przyszłości dla europejskich łąk.

ZARZĄDZANIE ŁĄKAMI

Z perspektywy historycznej, większość łąk w Europie była przeznaczana na wypas zwierząt gospodarskich lub sezonowe sianokosy. Jednak modernizacja wielu europejskich praktyk rolniczych doprowadziła do znacznych zmian w presji spaszania i systemie koszenia trawy. Połączenie tych dwóch czynników uważa się za główną przyczynę zmniejszania powierzchni i zanikania wielu europejskich łąk.

Związki między rolnictwem i siedliskami na terenie łąk są dobrze sprecyzowane, a różne podejścia w ramach polityki UE, wprowadzone w ciągu ostatniego dziesięciolecia, nieustannie mają na celu świadczenie coraz lepszej pomocy rolnikom, tak aby podejmowali działania niezbędne dla ochrony różnorodności biologicznej łąk.

Program LIFE odgrywa istotną rolę w demonstrowaniu odpowiednich technik na rzecz ochrony przyrody, a wspólna polityka rolna (WPR) stanowi ważne źródło wsparcia dla włączania ochrony łąk w główny nurt polityki. Dotacje dla rolników dostępne w filarze I WPR mają na celu wspieranie wysokich standardów środowiskowych, w tym ograniczonego wykorzystania sub-

stancji chwastobójczych, owadobójczych i nawozów, jak również działań na rzecz zmniejszania erozji gleby i ograniczania zanieczyszczenia łąk. Uzupełniono je zbiorem środków na rzecz ochrony środowiska, które dostępne są poprzez programy rozwoju obszarów wiejskich (PROW) i finansowane z filaru II WPR.

WSPARCIE ROLNO-ŚRODOWISKOWE

Podstawowymi narzędziami filaru II dostępnymi w walce z degradacją łąk są programy rolno-środowiskowe finansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Narzędzia te mają na celu pogodzenie spraw związanych ze środowiskiem z celami europejskiej polityki ochrony przyrody dzięki przyznawaniu dotacji dla rolników, którzy będą wprowadzać takie systemy produkcji zwierzęcej lub roślinnej, które przyniosą środowisku konkretne korzyści. Dla przykładu, we Francji, Wielkiej Brytanii i innych państwach Europy, praktyki rolnicze zharmonizowano w taki sposób, żeby spełniały potrzeby priorytetowych gatunków ptaków (niektóre powstały w wyniku realizacji projektów LIFE), np. derkacza (*Crex crex*), który wymaga zarówno wilgotnych łąk kośnych, jak i łąk pod wypas. Podobnie w Hiszpanii i na Węgrzech rolnicy otrzymują dodatkowe środki finansowe za uprawianie specjalnych gatunków zbóż na użytkach zielonych, aby zapewnić podstawowe źródło pożywienia dla dropia (*Otis tarda*). UE kładzie duży nacisk na to, aby przekonać państwa członkowskie, że tego rodzaju działanie na rzecz ochrony łąk są niezbędne i należy je wdrażać za pomocą środków z EFRROW. Na dzień dzisiejszy wyzwaniem jest wprowadzenie w praktyce odpowiednich systemów gospodarowania użytkami zielonymi w państwach członkowskich.

Łąki w Europie: **wspieranie bogactwa różnorodności biologicznej**

Łąki zapewniają przetrwanie sporej liczbie gatunków flory i fauny w wielu różnych siedliskach. Projekty LIFE skupiające się na łąkach w użyteczny sposób zestawiają najlepsze praktyki związane z łączeniem lokalnych i strategicznych środków ochrony łąk.

Ponad 370 projektów LIFE było zaangażowanych w udzielanie bezpośredniego lub pośredniego wsparcia europejskim siedliskom łąkowym oraz zamieszkującym je gatunkom. Spośród wielu projektów w latach 1999 – 2006 program LIFE współfinansował ponad 45 projektów, których celem było zapewnienie ukierunkowanego wsparcia na rzecz siedlisk łąkowych, obejmujących prawie wszystkie rodzaje siedlisk łąkowych Europy.

Druga z wyżej wymienionych kategorii łąk przyciąga dużą część pomocy LIFE z uwagi na swoją bogatą gatunkowo charakterystykę, zwłaszcza w zakresie flory, ponieważ wapienne (kredowe) łąki mogą być miejscem występowania dużej różnorodności roślinnej, do 80 gatunków roślin na m². Mnogość skupisk roślinnych zapewnia również wysoki poziom różnorodności wśród stawonogów, zwłaszcza motyli, oraz innych gatunków zwierząt, które dostosowały się do życia na łąkach, takich jak suseł i nornice, które stanowią pożywienie dla ptaków drapieżnych i innych drapieżników.

Do działań prowadzonych w ramach projektów LIFE na tych i pozostałych łąkach w Europie można zaliczyć szereg różnych czynności ochronnych, w tym:

- Opracowywanie planów zarządzania i określenie technik zarządzania;
- Sporządzenie map siedlisk łąkowych i gatunków je zamieszkujących;
- Działania na rzecz ochrony gatunków zamieszkujących siedliska łąkowe;
- Ponowne wprowadzenie tradycyjnych form zarządzania ziemią uprawną, które będą korzystne dla siedlisk łąkowych.
- Monitoring gatunków i nadzór nad siedliskami w celu oszacowania długoterminowego wpływu i potrzeb związanych z ochroną; oraz
- Tworzenie sieci i podnoszenie świadomości podmiotów związanych z łąkami, głównie rolników.

WNIOSKI Z LIFE

Wszyscy uczestnicy warsztatów na temat łąk byli zgodni, że europejskie łąki są wyjątkowo ważne z różnych powodów, w tym: z uwagi na wydajność socjoekonomiczną; ich zdolność do utrzymania wyso-

kiego poziomu różnorodności biologicznej i zapewnienia priorytetowych siedlisk dla szeregu zagrożonych gatunków; zdolność do utrzymania estetycznego krajobrazu; a także zdolność do podtrzymania wartości kulturowych takich jak tradycyjne techniki rolnicze i wiejski styl życia.

Uczestnicy konferencji dotyczącej LIFE Przyroda podkreślili, że rolnictwo stanowi zarówno główne zagrożenie jak i największą szansę dla europejskich łąk. Wymienione zagrożenia były związane z:

- Intensyfikacją podejścia do zarządzania ziemią, do której przyczyniły się często wzajemnie się wykluczające polityki rolne;
- Brakiem zarządzania prowadzącym do zarastania oraz utraty wartości biologicznych;
- Izolacją i fragmentacją siedlisk spowodowaną przez wyżej wymienione czynniki, co stanowi poważne zagrożenie dla kilku gatunków, które nie potrafiły osiągnąć potencjału kolonizacyjnego;
- Niewystarczającymi środkami finansowymi na zachowanie i przywracanie siedlisk; oraz
- Faktem, że wartości związane z ochroną przyrody nie zawsze w odpowiedni sposób są brane pod uwagę przy przygotowaniu krajowych programów działań rolno-środowiskowych.

Możliwości, jakie oferuje rolnictwo dla łąk, obejmują odwrócenie czynników powodujących powyższe zagrożenia oraz dołożenie starań na rzecz najlepszego wykorzystania

Fot. LIFE03 NAT/SLO000077

WSPARCIE GÓRSKICH ŁĄK W SZWECJI

Kinneulle jest płaskowyżem w południowo-zachodniej Szwecji, który pokrywają duże obszary łąk kośnych i innych rodzajów łąk. Można na nim znaleźć starożytne dęby i duże bogactwo flory i fauny. W perspektywie wieloletniej przyszłość tych wysoce cenionych zasobów środowiska zagrożona była nadmiernym rozprzestrzenieniem się krzewów, drzew i plantacji świerków, spowodowanym zmianami w praktykach rolniczych i zmniejszeniem presji spaszania. Góra jest miejscem, gdzie znajduje się 17 różnych siedlisk objętych siecią Natura 2000. Jednak uznano, że większość z nich nie ma odpowiedniej ochrony. Środki z LIFE wykorzystano do poprawy stanu ochrony gatunków zamieszkujących łąki Kinnekulle (LIFE02 NAT/S/008484).

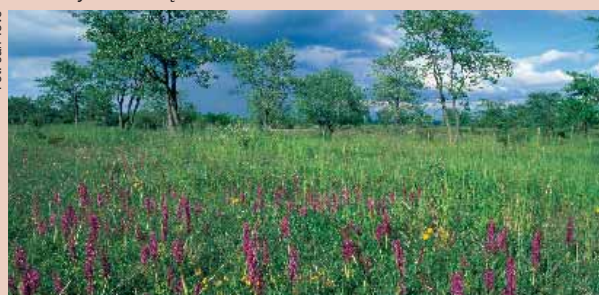
Dość szybko pojawiły się efekty prac na rzecz renaturyzacji siedlisk, a liczba przedstawicieli gatunków, na które położono specjalny nacisk, np. *Lanius collurio*, podwoiła się na łąkach objętych działaniami. W ciągu zaledwie kilku lat

udało się przywrócić na tych terenach orchidee, psakowce i tymianek, znaczący jest również wpływ na krajobraz.

Osoby zatrudnione w projekcie LIFE za czynnik kluczowy uznają natychmiastowy powrót do wypasu po oczyszczeniu łąk, dzięki czemu zachowano otwarte siedliska, a inwestowanie w ramach LIFE w infrastrukturę dla zwierząt hodowlanych przyczyniło się do ukazania konkretnych korzyści ekonomicznych potencjalnie dostępnych dla rolników stosujących podejścia związane z zarządzaniem korzystnym dla środowiska naturalnego.

Renaturyzowane łąki w Kinnekulle

Fot. Jan Töve

dostępnych zasobów. Położono nacisk na działania rolno-środowiskowe na rzecz różnorodności biologicznej, motywowanie młodych rolników do wdrażania podejść przyjaznych dla środowiska oraz zapewnianie bodźców, aby zachęcić młodsze pokolenia do podtrzymywania tradycyjnych metod uprawy. Europę Wschodnią uznano za ważny obszar dla realizacji działań na rzecz ochrony łąk, ponieważ nadal rozpowszechnione są tu metody uprawy ekstensywnej, co należy nagrodzić jako działalność przynoszącą korzyści dla całej UE.

PODNOSENIE ŚWIADOMOŚCI

Za główne osiągnięcie projektu LIFE zatytułowanego La Serena (zob. s. 25) uznano zmianę nastawienia rolników. W ramach programu LIFE bardzo aktywnie podejmuje się działania mające na celu podnoszenie wśród użytkowników ziemi świadomości dotyczącej znaczenia ochrony europejskich łąk.

Delegaci na konferencji związanej z LIFE Przyroda podkreślili wagę rozpowszechniania wyciągniętych wniosków i najlepszych praktyk za pomocą kontaktów osobistych, publikacji i wydarzeń mających na celu tworzenie sieci.

Uznano je za kluczowe dla wyjaśnienia wzajemnych korzyści dostępnych dla

osób zarządzających ziemią dzięki zastosowaniu w odniesieniu do łąk podejścia przyjaznego dla środowiska. Korzyści, na które warto zwrócić uwagę to potencjalne miejsca pracy w czasie prowadzenia działań renaturyzacyjnych i po ich zakończeniu, jak również potencjał społeczno-gospodarczy różnorodności, jako źródła dodatkowego dochodu dodanego pochodzącego z turystyki przyrodniczej oraz kreowanie marki produktów w celu podkreślenia wartości lokalnych, np. mięso z wypasanych zwierząt, miód z roślin rosnących na łąkach, lokalny ser. Przekazywanie informacji tego typu uznawane było często za skomplikowane, ale jednocześnie kluczowe dla zapewnienia długoterminowego powodzenia działań na rzecz ochrony łąk, skoro wymagają one zaangażowania lokalnych użytkowników ziemi będących jej właścicielami.

STOSOWANIE DZIAŁAŃ ROLNO-ŚRODOWISKOWYCH W HISZPANII

La Serena jest największym obszarem łąkowym na Półwyspie Iberyjskim i w zachodniej Europie. Te półnaturalne suche łąki, również dzięki stosowanym lokalnym praktykom rolniczym, sprzyjały wcześniej występowaniu różnorodnych i cennych gatunków ptaków stepowych. Jednak niedawno wprowadzone zmiany w technikach uprawy i hodowli zwierząt wywarły szkodliwy wpływ na obszary pastwisk i gatunki dzikich zwierząt je zamieszkujące.

Realizując innowacyjny projekt LIFE (**LIFE00 NAT/E/00732 7**) wdrażano model zarządzania w dwóch pilotażowych gospodarstwach. Projekt miał na celu ukazanie, że wdrażanie alternatywnego modelu zrównoważonego rolnictwa może być opłacalne, a dzięki niemu możliwa jest poprawa stanu ochrony suchych siedlisk łąkowych i gatunków w La Serena.

Projekt LIFE okazał się decydujący dla ustanowienia porozumień z właścicielami i dzierżawcami ziemi i przyczynił się bezpośrednio do zaangażowania ludności lokalnej w ochronę przyrody. Co więcej, pośrednio i bezpośrednio wspierał propagowanie zrównoważonych praktyk na tych obszarach. Wdrożony model zmotywował innych dzierżawców ziemi, wcześniej niezaangażowanych w projekt, do kontynuacji niektórych

działań prowadzonych w ramach projektu (np. wysiew roślin strączkowych). Projekt pokazał, że odpowiednim programem wspierania, można zachęcić rolników do praktykowania zrównoważonego użytkowania gruntów rolnych.

Praktyki rolnicze przekształcono w taki sposób, aby poprawić stan siedlisk łąkowych i żerowisk dla pustulki i dropia. Postanowienia porozumień rolno-środowiskowych realizowano razem z właścicielami gruntów i przyniosły one efekty w postaci: zmniejszenia komercyjnej hodowli, wzrostu uprawy zbóż paszowych, wprowadzenia płodozmianu obejmującego rośliny strączkowe i zboża, zmniejszenia użycia rolniczych środków chemicznych, lepiej ukierunkowanego systemu wypasania, powstania wartości dodanej w formie produktów mlecznych, kreowania marki obszaru jako miejsca ekologicznej turystyki. Zintegrowany pakiet pilotażowy działań rolno-środowiskowych w ramach programu LIFE przyniósł znaczne korzyści dla różnorodności biologicznej i wykazał zarówno gospodarczą jak i społeczną opłacalność. Obecnie podejmuje się wysiłki, aby włączyć podejście zaprezentowane w tym projekcie LIFE do nowych głównych systemów wspierania rolników w ramach EFRROW, co poprawi współistnienie rolnictwa i ochrony przyrody w La Serena.

CZYNNIKI SUKCESU

Jednym z najbardziej istotnych czynników sukcesu zauważonym przez delegatów na konferencji dotyczącej LIFE Przyroda było partnerstwo między władzami krajowymi, rolnikami i organami ochrony przyrody. Zwrócono uwagę na przykłady, które pokazały wagę działań podejmowanych wspólnie, w sposób skoordynowany przez wszystkie te strony.

Uznano, że LIFE udostępnia idealne środki do sprawdzania skuteczności metod ochrony łąk. Jednakże odpowiednie zintensyfikowanie tych działań poprzez włączenie ich do głównego nurtu działań rolno-środowiskowych

w ramach EFRROW wymaga od władz krajowych, aby zrozumiały działania pilotowane przez LIFE i inne inicjatywy oraz zapewniły, że programy rozwoju obszarów wiejskich będą odpowiednio elastyczne, tak by umożliwić pogodzenie ich z całą gamą rozwiązań związanych z ochroną środowiska.

Uczestnicy konferencji wyrazili rozczarowanie w związku z brakiem dostępu do wsparcia na rzecz ochrony środowiska w niektórych państwach członkowskich. Takie ryzyko dostrzeżono zwłaszcza w stosunku do zasadniczo „nieproduktywnej” działalności, czyli usuwania gatunków inwazyjnych, ponieważ niektóre programy rozwoju

obszarów wiejskich skupiają się bardziej na wsparciu dla działalności rolno-środowiskowej „zorientowanej na produkcję”.

Wyrażono poparcie dla metodologii opartych na działaniach oddolnych (bottom-up), które uznano za skuteczne czynniki dla osiągnięcia sukcesu, podobnie jak obecność lokalnych orędowników ochrony przyrody gotowych do ułatwiania współpracy i biorących udział w planowaniu i wdrażaniu działań dotyczących ochrony. Wszystkie te czynniki mają dużą wartość demonstracyjną, a dalsze wnioski z programu LIFE przedstawiono w następujących analizach przypadków związanych z ochroną łąk na Węgrzech i w Irlandii.

ANGAŻOWANIE ROLNIKÓW W OCHRONĘ ŁĄK

W bazie danych projektów na stronie programu LIFE znaleźć można wiele dobrych przykładów zaangażowania zainteresowanych stron w zarządzanie łąk. Dwa z nich to: podjęte w Niemczech prace na rzecz „ponownego nawilżania zachodnich bagien jeziora Dümmer” (**LIFE02 NAT/D/00845 6**), które zachęciły 140 lokalnych rolników utrzymaniem wilgotnych łąk po zakończeniu okresu lęgowego ptaków; oraz inicjatywa podjęta w Danii dla przywrócenia suchych łąk (**LIFE04 NAT/DK/00020**), która zaangażowała lokalnych producentów zwierząt hodowlanych w działania na rzecz prowadzenia odpowiedniego wypasu na 11 obszarach objętych siecią Natura 2000 o powierzchni ponad 1 500 ha.

Jako kluczowe czynniki sukcesu w przypadku obu tych projektów w ramach LIFE Przyroda wyróżnia się kampanie informacyjne zachęcające do działania i strategię angażowania ludności lokalnej, które będą mieć znaczenie również dla innych projektów mających na celu ochronę łąk i innych użytków zielonych.

Wskaźniki różnorodności biologicznej w węgierskim Parku Narodowym Hortobágy wzrosły znacząco dzięki sukcesowi projektu LIFE, który przywrócił ważne siedliska na terenach łąkowych i pokazał lokalnym rolnikom opłacalność zarządzania uwzględniającego środowisko naturalne.

Hortobágy: renaturyzacja łąk pannońskich na Węgrzech

↑ NAJLEPSZE PRAKTYKI W OCHRONIE ŁĄK

Otwarte równiny łąkowe na terenie węgierskiego parku narodowego są największym zwartym obszarem tego typu w Europie. Pokrywają go głównie pannońskie słone stepy i słone mokradła przybrzeżne (siedlisko 1530). Park obejmuje około 54 000 ha tego ważnego pod kątem międzynarodowym siedliska, którego mozaika dzikich łąk, podmokłe tereny i półnaturalne ciek wodne sprzyjają występowaniu wartościowych gatunków fauny i flory.

Na terenie stepów Hortobágy żyją gatunki ptaków takie jak drop zwyczajny (*Otis tarda*), bąk (*Botaurus stellaris*), żuraw (*Grus grus*), wodniczka (*Acrocephalus paludicola*) i mornel (*Charadrius morinellus*). Ponadto, siedliska podmokłe, którym projekt w ramach programu LIFE Przyroda na rzecz przywracania kluczowych cech ekologicznych przyniósł korzyści, zamieszkują również wydra (*Lutra lutra*) i europejski żółw błotny (*Emys orbicularis*).

Na duże obszary łąk pannońskich parku niekorzystny wpływ miała kompleksowa sieć grobli i kanałów, wybudowanych w czasach komunistycznych, w ramach systemu irygacyjnego dla lokalnych pól uprawnych ryżu. Te struktury nawadniające w niekorzystny sposób zmieniły naturalną mikro-topografię wylewania wody, a fundusze z programu LIFE wykorzystano, aby wyeliminować te sztuczne czynniki i zapewnić długoterminową ochronę siedlisk o znaczeniu priorytetowym na obszarze parku o powierzchni ponad 10 000 ha.

RENATURYZACJA ŁĄK

W czasie realizacji projektu LIFE usunięto około 360 km infrastruktury irygacyjnej, a przywrócenie naturalnego rytmu przepływu wody stworzyło korzystne warunki ochrony dla różnych siedlisk w tym

oligotroficznych do mezotroficznych wód stojących z roślinnością Isoëto-Nanojuncetea (3130).

Równoległe działania na rzecz ochrony łąk objęły wprowadzenie intensywnego wypasu bydła na niektórych terenach, co ma na celu poprawę warunków dla słabych pod kątem konkurencyjności z innymi gatunkami zbiorowisk roślinnych, jak np. *Puccinellio-Salicornetea* (siedlisko 1310). By rozprzestrzenić się na odpowiedniej glebie typu soloniec, potrzebują one środowiska z niższymi trawami, a partnerstwo projektu LIFE z lokalnymi rolnikami przyniosło skuteczne mechanizmy zwiększenia tej lokalnej, kluczowej dla zachowania bioróżnorodności cechy. Działalność rolniczą uzupełniono strategią obsiania ponad 60 ha i mechanicznego pielienia dalszych 72 ha w celu wspierania ponownej kolonizacji *Festuca pseudovina*, głównego gatunku naturalnie występującego na stepach.

Hortobágy ogłoszono obszarem sieci Natura 2000, oznaczono jako obszar szczególnej ochrony, a w czasie realizacji projektu LIFE, zaproponowano by dołączył on do terenów mających znaczenie dla Wspólnoty. Dzięki projektowi poprawiły się warunki siedliskowe dla 37 gatunków ptaków wymienionych w aneksie I do dyrektywy ptasiej.

Oczekuje się, że korzyści dla ochrony przyrody uzyskane dzięki działaniom na rzecz siedlisk łąkowych zostaną utrzymane w długoterminowej perspektywie, ponieważ dzięki projektowi LIFE usunięto przeszkody w naturalnym dostępie wody do terenów podmokłych. Potrzebny jest tylko niewielki nakład pracy związanej z zarządzaniem, środki te są tanie i przystępne i obejmują głównie monitoring wpływu różnych poziomów wody i wypasu bydła.

Środki rolno-środowiskowe sfinansowano w ramach węgierskiego narodowego planu rozwoju obszarów wiejskich w celu utrzymania obecności bydła. Dopłaty te stanowiły dla lokalnych rolników stałą zachętę finansową do kontynuowania udziału w programie zarządzania łąkami w parku narodowym.

Korzyści z przeprowadzonego projektu LIFE przyniosły pełną świadomość beneficjenta dotyczącą tego, co jest możliwe dzięki pomocy z UE i jak do niej dotrzeć, aby poprawiać warunki siedlisk łąkowych. Zwiększyła się ogólna świadomość rolników dotycząca zarządzania środowiskowego i perspektyw jakie ze sobą niesie jako gospodarczy bodziec dla obszarów o wysokich wartościach przyrodniczych.

Numer Projektu: LIFE02 NAT/H/008634

Nazwa projektu: Renaturyzacja łąk pannońskich i terenów podmokłych w Parku Narodowym Hortobágy na Węgrzech

Beneficjent: Dyrekcja Parku Narodowego Hortobágy

Kontakt: Szilvia Göri

E-mail: szilvi@www.hnp.hu

Strona internetowa: <http://life2002.hnp.hu>

Czas trwania: maj 2002 – listopad 2005

Całkowity budżet: 780 000 €

Udział LIFE: 546 000 €

LIFE dla Burren: rolnictwo i przyroda w zgodzie

Na terenie ważnych wapiennych łąk na zachodzie Irlandii sukcesem zakończono wdrażanie efektywnego połączenia metod zarządzania gospodarką rolną oraz technik uprawy zapewniających ochronę, co przyczyniło się do wzrostu wartości przyrodniczej tego terenu.

Płaskowyż Burren leży wzdłuż południowej części zachodniego wybrzeża Irlandii. Teren ten o unikalnym, wapiennym krajobrazie obejmuje ponad 60 000 ha gospodarstw rolnych, klifów, jaskiń i tarasowych wzgórz. Gatunki tam żyjące przyczyniły się do umieszczenia tych terenów na liście światowego dziedzictwa UNESCO, a charakterystyczne środowisko sprzyja różnorodnym siedliskom wymienionym w aneksie I do dyrektywy siedliskowej, w tym pięciu siedliskom o znaczeniu priorytetowym. Środki finansowe z LIFE wykorzystano na utrzymanie symbiozy między lokalnymi rolnikami i bogatą różnorodnością biologiczną łąk w Burren.

OCHRONA ROLNICTWA

Wcześniejsze doświadczenia ukazały wrażliwość gleby w Burren na zmiany w sposobie użytkowania gleby, które przyczyniły się do zmniejszenia presji spasaniasa i zwiększenia degradacji siedlisk o znaczeniu priorytetowym. Aby pomóc w poprawie tych rezultatów, opracowano program rolno-środowiskowy. Fundusze LIFE wykorzystano do przygotowania na ich podstawie pilotowanego na obszarze Burren specjalnego modelu „na rzecz ochrony rolnictwa”.

Cele projektu LIFE oparto na przekonaniu, że długoterminowe powodzenie ochrony rolnictwa zależy od tego, czy lokalni rolnicy zaakceptują to podejście, dlatego też wiele wysiłku włożono w zaangażowanie hodowców zwierząt w planowanie i wdrażanie projektu LIFE. Zastosowano różne metody konsultacji, dzięki czemu około 20 rolników rozumie, docenia i popiera obecnie wdrażanie pakietu metod uprawy zapewniających ochronę środowiska, zaproponowanego przez LIFE.

Działania kluczowe obejmują opracowanie wspólnie z rolnikami odpowiednich

planów żywienia dla różnych gatunków zwierząt hodowlanych, które wypasa się w różnych częściach bogatych gatunkowo łąk Burren. Działania te polegały na: badaniu korzyści z rozszerzenia i zmiany praktyk wypasu zimowego, pilotowaniu nowych technik wypasu letniego, np. wymiennym wypasaniu bydła, kóz i owiec na pewnych obszarach, unikaniu niszczenia buldożerami siedlisk priorytetowych dzięki opracowaniu nieinwazyjnego sposobu tworzenia dróg dostępu do wapiennych pastwisk dla zwierząt hodowlanych.

Jedną z głównych innowacji jest opracowanie systemu „skoncentrowanych” dawek pokarmowych dla bydła spędzającego zimę na otwartej przestrzeni. Zwiększa to motywację bydła do poszukiwania pożywienia, co pomaga zachować ważne siedliska. Co więcej zmniejszenie zużycia kiszonki (nawet do 65%) przyczynia się również do poprawy jakości wody.

W czasie tych prób wyciągnięto wiele użytecznych wniosków dotyczących technik ochronnych w rolnictwie. Są one znaczące także dla innych osób zarządzających łąkami na terenie UE. Jednym z ważniejszych wniosków jest potrzeba skutecznych konsultacji i elastyczności w celu wypracowania korzystnych podejść. Za czynnik ważny dla osiągnięcia takiego konsensusu uznano obecność na miejscu jak również prostotę planowania środków na rzecz ochrony środowiska, które objęły wyznaczenie określonej liczby „dni wypasu przypadających na pole” w sezonie zamiast stosowania sztywnych dat w kalendarzu.

Za ważną uznano również gotowość rolników do eksperymentowania i wprowadzania innowacji, a także wykorzystywania zintegrowanych metodologii, które stosowano do wspierania podstawowej infrastruktury towarzyszącej, jak np. ścian i urządzeń dostarczających zwierzętom hodowlanym wody i pożywienia.

Program monitorowania realizowany w ramach projektu ma dużą wartość demonstracyjną, ponieważ wykorzystuje podstawowe narzędzie do wyjaśnienia wielu zainteresowanym podmiotom opłacalności technik ochronnych w rolnictwie. Za korzyść uznano elastyczność różnych rodzajów działań ochronnych, ponieważ w ramach LIFE możliwe było wsparcie niezbędnego „nieprodukcyjnego” eliminowania gatunków obcych. Wszystkie te doświadczenia z realizacji projektu LIFE na rzecz Burren można uznać za użyteczny przewodnik po najlepszych praktykach dla łąk o dużej wartości przyrodniczej. Oczekuje się, że rezultaty LIFE utrzymają się po wprowadzeniu nowego projektu polityki rolnej zapewniającego ochronę środowiska, który jest obecnie badany przez beneficjenta.

IRLANDIA

Numer Projektu: LIFE04 NAT/IE/000125

Nazwa projektu: Rolnictwo na rzecz ochrony przyrody w Burren

Beneficjent: Służby Parków Narodowych i Dzikiej Przyrody, Departament Środowiska, Dziedzictwa i Władz Lokalnych

Kontakt: Ruairí Ó Conchúir

Email: info@burrenlife.com

Strona internetowa: www.burrenlife.com i www.npws.ie

Czas trwania: wrzesień 2004 – sierpień 2009

Całkowity budżet: 2 230 000 €

Udział LIFE: 1 673 000 €

Europejskie ekosystemy leśne stanowiące 30% obszarów lądowych kontynentu od wieków były intensywnie eksploatowane. Jednocześnie w innych regionach świata lasom grozi przekształcenie w inne formy użytkowania gruntów. Zmiany jakie przeszły lasy w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat, takie jak rozwój leśnictwa, stosowanie egzotycznych gatunków i zwiększenie jednorodności, zmniejszyły ich walory środowiskowe. Jedynie około 1-3% lasów w UE pozostaje w swoim stanie naturalnym i nie jest w żaden sposób zarządzanych.

LIFE i lasy Europy

Strategia leśna UE wprowadzona w 1998 r.¹ miała za zadanie skoordynować politykę leśną państw członkowskich na poziomie unijnym. Cele strategii dotyczyły kwestii związanych z różnorodnością biologiczną w trzech obszarach: ochrony gatunków, zrównoważonego użytkowania i korzyści związanych z wykorzystaniem zasobów genetycznych lasów. W związku z tym, że w Europie istnieje niewiele obszarów leśnych, które nie są komercyjnie eksploatowane, kluczowym działaniem na rzecz ochrony różnorodności biologicznej jest opracowanie odpowiednich systemów gospodarki leśnej, które uwzględniłyby w sposób wystarczający problemy związane z różnorodnością biologiczną. Wytyczne EOG dla osób zarządzających lasami, dotyczące ochrony różnorodności biologicznej obejmują kwestie takie jak:

- Wykorzystanie odpowiednich środków służących do przystosowania obszarów ekologicznych - tj. różnorodne metody znane w leśnictwie w połączeniu ze środkami powiązanymi, takimi jak np.: ochrona martwych drzew (pniaków itp.) i innych mikrosiedlisk występujących w lasach,
- Utrzymanie ekosystemów leśnych w dobrej kondycji poprzez zwiększenie ich zdolności do regeneracji, adaptacji oraz ich odporności,
- Powrót do tradycyjnego gospodarowania systemami leśno-pastwiskowymi o wysokim stopniu różnorodności biologicznej, która może zostać utracona, jeśli obszary te zostaną pozostawione same sobie,
- Usprawnienie technik wycinki w taki sposób, by ograniczyć szkody przez nie wyrządzane,
- Podejmowanie działań w taki sposób, by nie miały one negatywnego wpływu na obszary, ekosystemy i siedliska, które

są godne uwagi lub interesujące z ekologicznego punktu widzenia.

W ramach strategii leśnej apeluje się również o ustanowienie leśnych obszarów chronionych, co miałoby uzupełniać działania mające zapewnić zrównoważoną gospodarkę leśną, a szczególną rolę ma tu do odegrania Sieć Natura 2000. Obszary chronione mają za zadanie zwiększyć różnorodność biologiczną i przyczynić się do ochrony gatunków oraz przynieść korzyści społeczne i gospodarcze z użytkowania lasów.

UNIJNE DZIAŁANIA NA RZECZ LASÓW

Plan działań dotyczący gospodarki leśnej² przyjęto w 2006 r. Stanowi on ramy dla wszelkich działań związanych z gospodarką leśną na poziomie wspólnotowym i na poziomie państw członkowskich. Jego celem ogólnym jest wpieranie zrównoważonej gospodarki leśnej i wielofunkcyjnej roli lasów. Ma również pomóc w realizacji celów związanych z różnorodnością biologiczną przewidzianych na rok 2010 i lata następne. Plan działań dotyczy czterech głównych celów: (1) zwiększenia konkurencyjności w perspektywie długoterminowej, (2) ochrony środowiska i poprawy jego jakości, (3) lepszej jakości życia i (4) lepszej koordynacji i komunikacji. Komisja Europejska postuluje realizację 19 działań na lata 2007-2011 we współpracy z państwami członkowskimi. W 2008 r. Komisja Europejska zaproponowała nowy pakiet legislacyjny dotyczący światowej gospodarki leśnej. Zawiera on komunikat dotyczący wylesiania i projekt rozporządzenia w sprawie sprzedaży drewna i produktów z drewna. W komunikacie pojawia się propozycja ustanowienia ogólnoświatowego mechanizmu na rzecz zmniejszenia emisji dwutlenku węgla spowodowanej wylesianiem, który byłby współfinansowany dzięki

europejskiemu systemowi handlu uprawnieniami do emisji. Planowane rozporządzenie ma na celu zwiększenie kompetencji państw członkowskich w zakresie statusu prawnego produktów z drewna. Zmusi to przedsiębiorców handlujących produktami z drewna do weryfikacji źródeł pochodzenia ich produktów i do dostarczenia gwarancji, że drewno zostało pozyskane zgodnie z prawem państwa, z którego to drewno pochodzi. W trakcie V Konferencji Ministerialnej w sprawie Ochrony Lasów w Europie (MCPFE), która odbyła się w Warszawie w 2007 r., omawiano podstawowe wyzwania związane z gospodarką zrównoważoną i decyzje, niezbędne do tego, by lasami w Europie dalej gospodarowano zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i aby możliwe było czerpanie z nich wszystkich możliwych korzyści. Na konferencji powstały również wytyczne dla wszystkich państw europejskich dotyczące zalesiania i ponownego zalesiania, a szczególny nacisk położono na postanowienia Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zmian Klimatu. Analizy przypadków w ramach projektów LIFE dotyczących lasów pokazują dobre praktyki w dziedzinie ochrony i gospodarowania jednymi z najcenniejszych siedlisk leśnych w Europie. Omówiono również praktyczne i innowacyjne metody, dzięki którym możliwa jest walka z pożarami lasów, kontrolowanie inwazyjnych gatunków roślin i ich eliminacja, wspieranie naturalnej regeneracji i przeprowadzanie selektywnego wyrębu lasów.

Inne przykłady projektów LIFE wspierających lasy europejskie przedstawiono na stronie LIFE w części tematycznej dotyczącej lasów: <http://ec.europa.eu/environment/life/themes/forest/index.htm>, a z bardziej szczegółową analizą problemu można zapoznać się w specjalnej broszurze LIFE Focus poświęconej lasom.

¹ KOM (1998) 649 końcowy

² http://ec.europa.eu/agriculture/fore/action_plan/index_en.htm

Realizacja celów **Planu działań dotyczącego gospodarki leśnej UE**

Analizy przypadków przedstawione na sesji leśnej dotyczą kilku różnych siedlisk leśnych (niektórych o statusie priorytetowym) w pięciu różnych regionach biogeograficznych. Wszystkie projekty stanowią doskonale przykłady realizacji głównych celów unijnego planu działań dotyczącego gospodarki leśnej UE (2007-2011).

→ SESJA LEŚNA: ANALIZY PRZYPADKÓW

„Renaturyzacja lasu liściastego w Parku Narodowym Söderåsen (LIFE02 NAT/S/008483)”
 „Renaturyzacja lasów borealnych i bagien porośniętych lasami” (LIFE03 NAT/FIN/000034)
 „Renaturyzacja i gospodarowanie lasami łęgowymi nad Dunajem” (LIFE03 NAT/SK/000097)
 „Ochrona i renaturyzacja obszarów Aiako Harria” (LIFE05 NAT/E/000067)
 „Lasy z *Pinus nigra banatica* – częścią Natury 2000” (LIFE04 NAT/RO/000225)
 „Renaturyzacja lasów, w których rośnie *Quercus frainetto* woods (dąb węgierski)” (LIFE03 NAT/GR/000093)

Projekty dotyczyły aspektów takich jak: (i) zrównoważone wykorzystanie produktów leśnych i czerpanie korzyści z funkcji lasu zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju (np: projekt grecki), (ii) utrzymanie różnorodności biologicznej, integralności, dobrej kondycji i odporności ekosystemów leśnych oraz dalsze wzmocnienie tych cech np.: projekty realizowane w Skandynawii, Europie Środkowo-Wschodniej i Hiszpanii, oraz (iii) poprawa jakości

życia poprzez działania zmierzające do wzmocnienia społecznego i kulturowego aspektu lasów oraz ich ochronę (projekt realizowany w Rumunii).

Projekty realizowane na Słowacji i w Rumunii również stanowią dobry przykład wdrażania sieci Natura 2000 poprzez sporządzenie nowego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty (SCI), wprowadzenie Obszarów Specjalnej Ochrony (SPA) i ochronę pozostałych lasów przez zwiększenie obszarów istniejących rezerwatów przyrody, przy jednoczesnym roz-

wiązywaniu konfliktów z lokalnymi interesariuszami. Hiszpański projekt pokazał, w jaki sposób można spełnić wymogi ramowej dyrektywy wodnej (2000/60/WE) poprzez planowanie działań związanych z leśnictwem na poziomie działów wodnych, takich jak: gospodarowanie martwym drewnem znacznych rozmiarów (LDW) w lasach nadrzecznych i zastąpienie plantacji drzew szybkorosnących lasami bukowymi i dębowymi.

Inną wspólną cechą projektów stanowią działania mające na celu przywrócenie lasom ich naturalnego charakteru poprzez: (i) praktyki typowe dla leśnictwa, takie jak przebudowa zagajników, przerzedzanie, wycinanie plantacji obcych drzew, sadzenie itp., lub (ii) mniej znane praktyki takie jak: opasywanie, kontrolowane użycie ognia.

Wszelkie prace terenowe, jakie wykonano są zgodne z ogólnymi zasadami Zrównoważonej Gospodarki Leśnej (SMF, Helsinki, 1993), opracowanymi w ramach ogólnoeuropejskiej Ministerialnej Konferencji w sprawie Ochrony Lasów w Europie – będącej platformą polityczną umożliwiającą dialog na tematy związane z europejskim leśnictwem, której uczestnikami są Wspólnota Europejska i około 46 państw europejskich.

ROLA PODMIOTÓW ZAINTERESOWANYCH

Większość prelegentów podkreślała, że zaangażowanie podmiotów zainteresowanych to podstawowy wymóg powodzenia projektów. Dobra komunikacja ma bardzo duże znaczenie, jeśli chce się uzyskać poparcie i wsparcie dla projektu dotyczącego renaturyzacji lub odbudowy lasu, szczególnie w przypadku niekonwencjonalnych metod (np: kontrolowane użycie ognia w fińskich lasach borealnych).

LIFE wspierał wdrażanie sieci Natura 2000 w nowych państwach członkowskich UE (Słowacja)

Fot. LIFE03 NAT/SK/000097

Fot. LIFE05 NAT/E/000067

Zaangażowanie kilku zainteresowanych stron związanych z leśnictwem zwiększa szanse powodzenia projektu

Rodzaje zaangażowanych podmiotów różniły się w zależności od konkretnych celów projektu. Za przykład może tu posłużyć projekt zrealizowany w Grecji, w którym uczestniczyły osoby pracujące w sektorze leśnym (prywatnym lub państwowym) i w organizacjach ochrony przyrody. Z kolei w projekcie hiszpańskim uczestniczyli właściciele lasów, miejscowa ludność, dzieci w wieku szkolnym, instytucje zarządzające podobnymi terenami mającymi znaczenie dla Wspólnoty. Natomiast do projektu zrealizowanego w Rumunii zaproszono przedstawicieli społeczności lokalnych, społeczeństwa obywatelskiego (w tym lokalnych organizacji pozarządowych), naukowców, organy lokalne i krajowe i turystów. Jak pokazał projekt zrealizowany w Rumunii, projekty mające na celu odbudowę lasów to doskonała okazja ku temu, by aktywnie zbliżyć ludzi do przyrody poprzez zaangażowanie ich w działania przewidziane danym projektem, np.: sadzenie drzew.

Dyskusja na temat polityki leśnej, w której uczestniczyli: Tor-Bjorn Larsson, prof. Gianluca Piovesan i Daniel Vallauri pokazała, że projekty nie rozwiązały w pełni kilku problemów, bądź nie pozwoliły im w pełni zrozumieć.

• **Podjęcie naukowe** – stanowi podstawę, dzięki której możemy zrozumieć procesy związane z ekosystemami leśnymi oraz ich dynamikę i w rezultacie

podjąć odpowiednie kroki mające na celu ich renaturyzację. Chociaż program LIFE nie jest programem badawczym, to jednak działania w zakresie leśnictwa, realizowane w ramach programu LIFE powinny być oparte na faktach naukowych i wspierane przez pracowników naukowych a ich owocem powinny być konkretne wyniki opublikowane w czasopismach naukowych, nawet po zakończeniu projektu.

• **Ujednolicenie** – konieczne jest ujednolicenie terminologii, ustalenie, jak mają wyglądać siedliska docelowe, które siedliska będą stanowiły punkt odniesienia i jakimi wskaźnikami należy się posługiwać. Terminologia, za pomocą której definiowane są ogólne cele pro-

jektu jest niejasna. Za przykład mogą tu posłużyć projekty realizowane w Finlandii, Szwecji i Hiszpanii, w których to krajach mówi się o „renaturyzacji” siedlisk leśnych. Z kolei w projekcie greckim mowa jest o „odbudowie” siedlisk leśnych a w Rumunii projekt miał na celu ich „rekonstrukcję”. W żadnym z tych projektów, terminy te nie zostały zdefiniowane jasno. Zatem projekty powinny określać gatunki i siedliska będące punktem odniesienia jak i gatunki i siedliska docelowe, wraz z założonymi celami oraz określić jakie procesy naturalne mają być rozpoczęte a także stosować wspólne wskaźniki, dzięki czemu można będzie mówić o porównywalności regionów biogeograficznych pod względem siedlisk tego samego rodzaju.

• **Długoterminowy monitoring** – ma on również bardzo duże znaczenie z punktu widzenia możliwości oceny powodzenia/niepowodzenia działań podjętych w ramach projektu oraz wpływu zmian klimatu na funkcjonowanie i kondycję danego miejsca. Podejście to powinno być podstawowym elementem gospodarki adaptacyjnej: monitoring (zbieranie informacji) > wiedza > poprawienie błędów > monitoring > nowe działania. Gdy planowane są działania interwencyjne, rzadko kiedy badana jest zdolność danego ekosystemu do reakcji (zdolność zdrowienia),

Wszystkie projekty dotyczące siedlisk leśnych oparte są na podejściu naukowym

Fot. LIFE05 NAT/E/000067

nie docenia się roli, jaką może odegrać ich naturalna zdolność do regeneracji w realizacji założonych celów. Ponadto historia danego lasu i jego wartość kulturowa powinna być również brana pod uwagę z perspektywy krajobrazu.

WNIOSKI DLA POLITYKI

Wszyscy uczestnicy zgodzili się, że program LIFE jest bardzo dobrym narzędziem, dzięki któremu można podjąć działania w zakresie renaturyzacji lasów i zasugerowali następujące modyfikacje programu LIFE+:

• Renaturyzacja przyrody/odbudowa

– Potrzebne są precyzyjne terminy dotyczące różnego rodzaju działań (aktualna terminologia powinna zostać zatwierdzona przez Wspólnotę Europejską i konsekwentnie przez nią stosowana). Siedliska stanowiące punkt odniesienia powinny zostać jasno zdefiniowane w trakcie planowania działań w zakresie renaturyzacji lub odbudowy lasów. Należy przyjąć konkretne wskaźniki, zaczerpnięte z aktualnej wiedzy naukowej, które pozwalałyby na ocenę opłacalności promowanych działań innowacyjnych.

• Szkółki techniki rozmnażania

– Konieczna jest wymiana doświadczeń w zakresie rozmnażania gatunków występujących naturalnie i często nieprzeznaczonych do użytku komercyjnego (ziół, krzewów i drzew) oraz sporządzanie jednolitych protokołów z kontroli materiału rozmnożeniowego. Ponadto materiał rozmnożeniowy powinien być opatrzony certyfikatem poświadczającym jego pochodzenie (dyrektywa 105/99/WE) i wykorzystywany z uwzględnieniem warunków mikrośrodowiska (tj. wysokość, mikrotopografia, geomorfologia). Konieczna jest wnikliwa analiza zasobów genetycznych, która ułatwiłaby ochronę różnorodności biologicznej. Powinna ona w szczególności dotyczyć zdolności adaptacyjnej poszczególnych gatunków do wszelkiego rodzaju nieko-

rzystnych zmian (np. zmian klimatu). Padła sugestia, by tego typu informacje wpływały do Komisji Europejskiej, dzięki czemu zarówno beneficjenci projektów jak osoby wnioskujące o uczestnictwo w nich, mogłyby mieć do nich dostęp.

• **Długotrwały monitoring LIFE** – Skutki działań związanych z leśnictwem wywierają wpływ także po zakończeniu realizacji projektów. Dlatego też bardzo ważne jest, by okres monitorowania tych skutków został wydłużony. Zasugerowano, by wszystkie cele, wskaźniki oraz procedury kontrolne były podawane do wiadomości we wniosku o dofinansowanie projektu. Z kolei sprawozdania z czynności kontrolnych mogłyby stanowić obowiązkowy element zgłaszanych wyników projektu już po jego zakończeniu. Długofalowe czynności kontrolne związane z działaniami interwencyjnymi, podjętymi w lasach, powinny zostać uznane za „konkretne działania w zakresie ochrony”, dzięki czemu można by wydłużyć czas trwania projektu bez konieczności płacenia kar finansowych.

• Ogień (jako narzędzie używane w gospodarce leśnej, kontrola i prewencja)

– W przypadku gdy ogień użyty zostaje jako narzędzie gospodarki leśnej, należy zadbać o to, by wszelkie działania podjęte w ramach projektu były zgodne z Protokołem z Kioto (a ogólniej rzecz ujmując, by nie miały

one szkodliwego wpływu). Konieczne są też środki pomocowe. Wpływ ognia na właściwości gleby i jej komponenty biologiczne również powinien podlegać ocenie i kontroli. Należy wspierać projekty mające na celu zapobieganie pożarom lasów, w szczególności w rejonie śródziemnomorskim. Z obserwacji wynika, że w pierwszej turze przyznawania funduszy w ramach programu LIFE+ w 2007 r. zgłoszono jedynie kilka projektów w tym zakresie i niewiele z nich otrzymało dofinansowanie.

• Interakcja pomiędzy lasem a fauną

– Podczas planowania lub realizacji działań kontrolnych w zakresie leśnictwa, zawsze należy brać pod uwagę zwierzęta (dotyczy to również gatunków, które nie są objęte dyrektywą ptasią i siedliskową). Wszelkie zagrożenia dla zwierząt i różnorodności biologicznej na poziomie globalnym powinny podlegać ocenie przed rozpoczęciem działań interwencyjnych a planowane działania należy podejmować z ich uwzględnieniem. Wpływ tych działań na zwierzęta powinien stanowić jeden ze wskaźników wykorzystywanych do kontroli działań związanych z leśnictwem.

Fot. LIFE05 NAT/GR/00067

Aby móc ocenić, czy działania związane z renaturyzacją lasu przewidziane projektem przyniosły skutek konieczne jest ich monitorowanie

Naturalne lasy borealne i bagna porośnięte lasami to siedliska traktowane priorytetowo przez Unię Europejską. Zaklasyfikowane zostały również jako siedliska zagrożone w 2008 r. Jednak niewiele z nich jest chronionych w północnej Finlandii i niewiele z nich zachowało się w swoim stanie naturalnym. Siedliska te stanowią kluczowe środowisko gniazdowania dla 1/3 fińskich gatunków ptaków wyszczególnionych w dyrektywie ptasiej. Mają one również znaczenie dla wielu gatunków wymienionych w unijnej dyrektywie siedliskowej i dla rzadkich i zagrożonych gatunków w poszczególnych krajach, a w szczególności owadów i grzybów. Celem projektu było utrzymanie korzystnego statusu ochrony na 33 obszarach sieci Natura 2000 w południowej i zachodniej Finlandii poprzez renaturyzację ekologiczną siedlisk o charakterze priorytetowym. Projekt był realizowany przez Natural Heritage Services (Oddział Usług Dziedzictwa Narodowego) przedsiębiorstwa Metsähallitus (fiński urząd ds. parków i lasów). Beneficjent projektu podjął działania mające na celu renaturyzację lasów borealnych i osuszenie

Renaturyzacja siedlisk przyniosła korzyści zagrożonemu gatunkowi dzięcioła białogrzbiatego

Renaturyzacja fińskich lasów borealnych

Dzięki temu ambitnemu projektowi dotyczącemu renaturyzacji lasów borealnych zajmujących 6 tys. ha w 33 obszarach sieci Natura 2000 w Finlandii, wypracowano najlepsze praktyki w zakresie gospodarowania obszarami chronionymi. Pod względem obszaru objętego projektem, jest to jedno z największych przedsięwzięć w ramach programu LIFE Przyroda. Swój sukces częściowo zawdzięcza bardzo skutecznej kampanii medialnej.

bagien porośniętych lasami, w których struktura i funkcjonowanie siedlisk naturalnych zmieniła się pod wpływem działalności człowieka; renaturyzację ozów, w zwartej pokrywie roślinnej, i renaturyzację zanikających siedlisk zamieszkiwanych przez dzięcioła białogrzbiatego (gatunek zagrożony). W sumie 5 939 ha lasów borealnych zostało zrenaturyzowanych na 33 obszarach. Na obszarze 356 ha dokonano wypalania kontrolowanego, co zwiększyło liczbę martwych drzew i spowodowało powstanie terenów pozbawionych drzew na obszarze 2 702 ha. Ponadto dzięki temu projektowi udało się zrenaturyzować 410 ha bagien pokrytych lasami, 561 ha ozów porośniętych lasami i 196 ha lasów, które zamieszkuje dzięcioł białogrzbiaty. Wstępne kontrole pokazują, że: (1) w renaturyzowanych lasach wzrosła liczba gatunków zależnych od martwych drzew oraz gatunków ujętych w czerwonych listach, (2) w renaturyzowanych obszarach bagiennych zapoczątkowano poprawę stosunków wodnych; (3) zwiększyła się populacja dzięcioła białogrzbiatego, (4) zwiększyła się liczba gatunków kserotermicznych w renaturyzowanych ozach.

METODY RENATURYZACJI SIEDLISK

Dzięki projektowi, planowanie renaturyzacji siedlisk jest sprawniejsze, wypracowano również najlepsze praktyki w zakresie gospodarowania obszarami chronionymi. Skala projektu pozwoliła na wypróbowanie różnych metod i technik renaturyzacji siedlisk. Największe znaczenie miało doświadczenie wyciągnięte z eksperymentów z wykorzystaniem ognia (wypalanie kontrolowane) w odnawianiu siedlisk a także dzięki monitorowaniu wpływu tych technik i kontroli działań w zakresie planowania i kosztów realizacji. W trakcie trwania

projektu przeszkolono setki pracowników i współpracowników. O projekcie często mówiły też fińskie media. Dr Stig Johansson, kierownik projektu, uważa, że projekt przyczynił się do uznania renaturyzacji siedlisk za popularne i ogólnie przyjęte narzędzie w gospodarowaniu krajowymi obszarami sieci Natura 2000. Projekt wyznaczył również kierunek dla traktowanego priorytetowo Programu Różnorodności Biologicznej w Południowej Finlandii (METSO), który ma być zrealizowany do końca 2016 r. Rozpoczęcie jego realizacji było możliwe dzięki współpracy głównych uczestników takich jak: Metsähallitus, sektora prywatnego i uczelni. Utworzono też krajową sieć monitoringu. Zarówno współpraca ta, jak i wyżej wymieniona sieć monitoringu, stanowią istotne elementy programu METSO.

FINLANDIA

Numer Projektu: LIFE03 NAT/FIN/000034

Nazwa projektu: „Renaturyzacja lasów północnych i bagien porośniętych lasami” (LIFE03 NAT/FIN/000034)

Beneficjent: Natural Heritage Services, oddział Metsähallitus, Finlandia Południowa

Kontakt: dr Stig Johansson

E-mail: stig.johansson@metso.fi

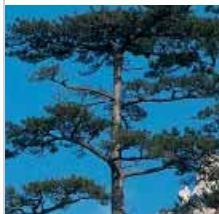
Strona internetowa: www.metsa.fi/metsa-life

Czas trwania: grudzień 2002 – grudzień 2007

Całkowity budżet: 3 680 000 €

Udział LIFE: 1 840 000 €

Zwiększenie szans dla rumuńskich lasów sosny czarnej

Projekt został zrealizowany w Rumunii i miał na celu zapewnienie długoterminowej ochrony priorytetowemu siedlisku „Śródziemnomorskich lasów sosnowych z endemiczną sosną czarną”. Wypracowano model zarządzania nowym obszarem w ramach sieci Natura 2000 i najlepsze praktyki, które mogą zostać wykorzystane w projektach dotyczących podobnych zagrożeń związanych z pożarami lasów lub niekontrolowaną turystyką.

Śródziemnomorskie lasy sosnowe z endemiczną sosną czarną wymienione są jako siedlisko o znaczeniu priorytetowym w unijnej dyrektywie siedliskowej. W Rumunii, ten rodzaj siedliska reprezentuje *Pinus nigra banatica*, endemiczny podgatunek sosny czarnej, którą występuje głównie w parku narodowym Domogled-Valea Cernei.

Turystyka i pożary lasów stanowią dla nich podstawowe zagrożenie, a to właśnie turystyka ma największe znaczenie na tym obszarze. Turyści i ludność zamieszkująca okolice parku wycina drzewa na drewno na opał. Niekontrolowana turystyka spowodowała również degradację siedlisk naturalnych. Ponadto wysokie temperatury, jakie odnotowano w ostatnich latach spowodowały pożary, które zniszczyły istotne obszary tego siedliska. W 2000 r. zostało spalonych 90 ha. Jednak nie stworzono żadnego planu zarządzania dla parku i nie przewidziano żadnych działań ochronnych dla sosny czarnej, będącej gatunkiem wysoce zagrożonym.

W ramach niedawno zakończonego projektu LIFE wdrożono szereg działań

zmierzających do zapewnienia długoterminowej ochrony *Pinus nigra banatica*. Działania te obejmowały ocenę statusu ochronnego siedlisk naturalnych i gatunków, wdrożenie zintegrowanego systemu monitoringu dla tego obszaru, opracowanie planu zarządzania obszarem i usprawnienie istniejącego systemu nadzoru. W celu odtworzenia obszaru, który został w znacznym stopniu zniszczony w ostatnich latach przez pożary, zrenaturyzowano 25 ha lasów sosnowych.

W ramach projektu wytyczono odpowiednie ścieżki i zbudowano infrastrukturę dla zwiedzających, co ma nadać turystyce bardziej zrównoważony charakter. Utworzono również ośrodek informacyjny dla zwiedzających. Bardzo duże znaczenie w popularyzacji projektu miało zorganizowanie „Festiwalu sosny czarnej banańskiej” i corocznej imprezy pod hasłem „biznes i różnorodność biologiczna” mającej na celu uświadomienie wartości lasu endemicznego i promocję lokalnego rzemiosła, zwyczajów i wyrobów.

TRWAŁE DZIEDZICTWO

W 2007 r. obszar ten ogłoszono terenem mającym znaczenie dla Wspólnoty (SCI), co, jak twierdzi kierownik projektu, Ilie Chincea, stanowi doskonałą okazję ku temu by zapewnić mu długoterminową ochronę. Według niego program LIFE Przyroda zapewnia niezbędne wsparcie umożliwiające realizację tego celu. Dzięki działaniom promocyjnym projektu zwiększono świadomość społeczną dotyczącą sieci Natura 2000 i pozyskano dla niej wsparcie. Działania ewaluacyjne na tym obszarze wzbogaciły wiedzę naukową na jego temat i umożliwiły wypracowanie metod „odbudowy ekologicznej” – dzięki

którym mamy do dyspozycji zestaw najlepszych praktyk w zakresie zbioru nasion, uprawy sadzonek, przygotowania gruntu (do celów uprawy na wyjątkowo stromym i skalistym terenie). Powstał zintegrowany model, który może być wykorzystany na innych obszarach. Inne działania powtarzalne dotyczyły zapobiegania pożarom – szczególnie rozwój strategii „wczesnego ostrzegania” dotyczących postępowania w przypadku pożarów lasów w przyszłości. Ostatecznie, w trakcie realizacji projektu nawiązana została współpraca pomiędzy poszczególnymi partnerami i wygląda na to, że będzie miała ona charakter stały, dzięki czemu kształtowana jest sieć współpracowników.

RUMUNIA

Numer Projektu: LIFE04 NAT/ RO/000225

Nazwa projektu: Lasy, w których rośnie *Pinus nigra banatica* – częścią sieci Natura 2000

Beneficjent: Environment Protection Agency Caras Severin

Kontakt: Ilie Chincea

E-mail: ilie.chincea@apmcs.ro

Strona internetowa: www.pinusnigrabanatica.ro/eng/index.php

Czas trwania: styczeń 2004 – styczeń 2007

Całkowity budżet: 815 000 €

Udział LIFE: 611 000 €

Sosnowa szkółka leśna wykorzystana do celów renaturyzacji zniszczonych obszarów

Fot. LIFE02 NAT/A/008518

Walka ze zmianami klimatu w celu ochrony różnorodności biologicznej

Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (IPCC ang. *Intergovernmental Panel on Climate Change*) uznał globalne ocieplenie za „bezsprzeczne”. Według IPCC zjawisko to „jest oczywiste, co widać wyraźnie z obserwowanego wzrostu średniej globalnej temperatury powietrza i oceanów, powszechnego topnienia śniegu i lodu oraz wzrostu średniego poziomu morza w skali globalnej”. Choć zmiany klimatu występowały wcześniej w geologicznej historii Ziemi, naukowcy i politycy coraz częściej zgadzają się, że ocieplenie zaobserwowane w ciągu ostatnich 50 lat jest spowodowane głównie zwiększoną emisją gazów cieplarnianych – przede wszystkim dwutlenku węgla (CO_2), ale także metanu (CH_4) i podtlenku azotu (N_2O) – w dużym stopniu w wyniku działalności człowieka.

Wpływ działalności człowieka jest również dostrzegalny na podstawie takich wskaźników klimatycznych jak: temperatura w Arktyce i grubość pokrywy lodowej, poziom opadów atmosferycznych (deszcz, śnieg i grad), zasolenie oceanów, rozkład wiatrów oraz częstotliwość ekstremalnych zjawisk pogodowych (susza, powódź, fale upałów i mrozów). W konsekwencji, obok zanieczyszczenia i wykorzystywania gruntów, zmiana klimatu jest coraz częściej uznawana za poważne zagrożenie dla różnorodności biologicznej. Na podstawie próbnego modelu rozmieszczenia gatunków oszacowano,

że 20-30% z nich wyginie, jeśli temperatura wzrośnie o 1,5-2,5°C.

RÓŻNORODNOŚĆ BIOLOGICZNA A POLITYKA WOBEC ZMIAN KLIMATU

Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu sporządzona w 1992 r. odegrała kluczową rolę w opracowaniu polityki wobec zmian klimatu. Później politykę tę kształtowały sprawozdania IPCC, w których proponowano działania zmierzające do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych. W marcu 2007 r. państwa członkowskie UE zobowiązały się ograniczyć do 2020 r. emisje

gazów cieplarnianych o przynajmniej 20% w porównaniu z rokiem 1990.

Zobowiązanie poprzedził komunikat Komisji Europejskiej „Ograniczenie globalnego ocieplenia do 2°C w perspektywie roku 2020 i dalszej”, w którym ujęto propozycje i możliwości dotyczące utrzymania zmian klimatu na łatwym do opanowania poziomie. Komunikat, jako część kompleksowego pakietu działań mających na celu wprowadzenie nowej europejskiej polityki energetycznej, ma ogromny wkład w trwające dyskusje na temat przyszłego światowego porozumienia w sprawie walki ze zmianami klimatu po 2012 r., kiedy to wygasną zobowiązania protokołu z Kioto.

Nowe założenia są zdecydowanie wyższe od 8%, do osiągnięcia których przed 2012 r. zobowiązały się państwa członkowskie UE w ramach protokołu z Kioto.

Komunikat Komisji w sprawie różnorodności biologicznej [KOM(2006)216] – „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości” – dotyczy relacji pomiędzy różnorodnością biologiczną a klimatem. Komunikat ten ma stanowić uzupełnienie strategii utrzymania różnorodności biologicznej z 1998 r. oraz planów działań z 2001 r. Podkreślono w nim konieczność zarówno łagodzenia zmian klimatu (czyli solidnej redukcji globalnej emisji gazów cieplarnianych) jak i adaptacji do nich poprzez podjęcie działań strategicznych oraz powołanie grupy zadaniowej wspomagającej adaptację różnorodności biologicznej do zmian klimatu. Nawet przy znacznym zmniejszeniu emisji gazów cieplarnianych w ciągu najbliższych dekad i wieków przewiduje się dalsze zmiany klimatu.

SIEĆ NATURA 2000

Poprawa jakości i wzmocnienie spójności sieci Natura 2000 sprawi, że będzie ona odgrywać główną rolę w dbaniu o to, by przyszłe starania dotyczące zarządzania środowiskiem uwzględniały prawdopodobny wpływ zmian klimatu na zróżnicowanie biologiczne. Projekty LIFE Przyroda znacznie przyczyniły się do wdrożenia tej sieci poprzez wyszukanie nowych miejsc wymagających interwencji oraz identyfikację obszarów wymagających szczególnej ochrony. Sieć Natura 2000 zapewnia przestrzeń, w której poszczególne gatunki mogą się osiedlać i rozwijać oraz wspomaga utrzymanie naturalnych możliwości adaptacyjnych. Projekty LIFE Przyroda poprawiły także łączność i spójność sieci Natura 2000 poprzez renaturyzację i tworzenie siedlisk (ang. rewilding) oraz umożliwianie migracji i rozpraszania gatunków w miarę przemieszczania się ich „stref klimatycznych.” Projekty LIFE Przyroda dotyczące ochrony lisa polar-

Fot. LIFE00 NAT/UK/0007340

Oddziaływanie zmian klimatu na środowisko naturalne jest już widoczne, szczególnie w górach obszaru śródziemnomorskiego

nego (LIFE03 NAT/S/000073 i LIFE98 NAT/S/005371), żyjącego w górach i tundrach półkuli północnej, są odpowiedzią na zmniejszającą się, m.in. w wyniku zmiany klimatu, liczbę siedlisk tego gatunku. Projekty te zakładały utworzenie „korytarzy” pomiędzy istniejącymi siedliskami oraz znalezienie potencjalnych nowych siedlisk dla tego gatunku lisa. Szczególną wagę przywiązuje się do inicjatyw nowych polityk oraz projektów mających na celu poprawę wytrzymałości i łączności sieci oraz promujących jej „ekologiczną spójność”. Takie działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego powinny wzmocnić zdolności adaptacyjne europejskiego ekosystemu w stosunku do zmiany klimatu.

Umożliwienie przyrodzie przystosowania się do zmiany klimatu łączy się także z redukcją innych nacisków wywieranych na różnorodność biologiczną, np. intensyfikacja użytkowania gruntów, fragmentacji siedlisk, nadmiernej eksploatacji, gatunków inwazyjnych oraz zanieczyszczenia. Zaniechanie działań spowoduje ogromne

straty dla bogatej europejskiej różnorodności biologicznej. Jeśli będzie się dbało o zdrowie ekosystemów, poszczególne gatunki będą bardziej odporne na zmiany klimatu i bardziej skłonne do adaptacji. Oddziaływanie zmiany klimatu na europejską różnorodność biologiczną jest dostrzegalne. Długotrwała obserwacja poszczególnych gatunków czy ekosystemów oraz przewidywanie kolejnych modelowych zmian wykazują, że zmiana klimatu ma wpływ na rozmieszczenie gatunków, okresy kwitnienia oraz wędrówki ptaków. Ochrona różnorodności biologicznej może wspomóc ograniczenie stężenia gazów cieplarnianych w atmosferze dzięki lasom, torfowiskom oraz innym stworzonym przez człowieka ekosystemom i siedliskom, które pochłaniają dwutlenek węgla. Projekty LIFE Przyroda są ukierunkowane na renaturyzację i ochronę tych ważnych obszarów. Jeden z projektów, na przykład, miał na celu poprawę stanu torfowisk wierzchowinowych w rejonie Berwyn South Clwyd Mountains w Walii (LIFE06/NAT/UK/000134).

Reagowanie na zmiany klimatu

Zmiany klimatu stanowią olbrzymie wyzwanie dla osób odpowiedzialnych za tworzenie polityki, przemysłu oraz społeczeństw. Najprawdopodobniej zmiany klimatu oraz zmiana temperatury na świecie będą postępować w przyszłości. Zjawiska te znacznie wpłynęły już na szeroko pojętą gospodarkę oraz na destabilizację światowego społeczeństwa. Wpływ zachodzących przemian na różnorodność biologiczną również jest wyraźnie widoczny.

Dyskusja podczas sesji dotyczącej zmian klimatu na konferencji „Ucząc się z LIFE” w 2008 r. rozpoczęła się od stwierdzenia następujących faktów:

- europejskie obszary górskie, strefy przybrzeżne, tereny podmokłe oraz region śródziemnomorski są szczególnie podatne na zmianę klimatu. Chociaż niektóre ze zmian mogą mieć krótkookresowe pozytywne skutki, to większość będzie prawdopodobnie niekorzystna. W ramach dotychczasowych strategii ochrony środowiska nie brano pod uwagę przewidywanych skutków zmiany klimatu.
- UE ma konkretną wizję przywództwa w działaniach międzynarodowych w sprawie zmiany klimatu. W tym celu przedłożono pakiet dalekosiężnych propozycji działań mających na celu znaczącą redukcję emisji gazów cieplarnianych. UE jest świadoma, że należy podjąć zdecydowane działania w sprawie strategii adaptacji.
- Kilka projektów LIFE Przyroda dotykało problemu zmiany klimatu, ale żaden bezpośrednio jej nie dotyczył. Jednak większość projektów LIFE Przyroda skutecznie

radzi sobie ze zmianami klimatu poprzez procesy adaptacji i łagodzenia skutków.

ZALECENIA

W wyniku dyskusji przedstawiono szereg ogólnych zaleceń. Dzięki określeniu możliwych przyszłych i obecnych skutków zmiany klimatu oraz dzięki podjęciu odpowiednich działań, starania na rzecz ochrony środowiska staną się bardziej skuteczne. Dzięki projektom LIFE można dokładnie określić stan siedlisk oraz poszczególnych gatunków z racji dużej ilości dostępnych danych. Obecnie nie wykorzystuje się w pełni takich informacji, ponieważ nie jest to główny cel projektów LIFE. Ze względu na to, że są one podstawą strategii planowania, zaproponowano, żeby w ramach programu LIFE utworzyć bazę o szerokim dostępie do wymiany danych. Przewiduje się możliwość opracowania odpowiednich wytycznych w tym zakresie.

Poza bezpośrednimi korzyściami związanymi z ochroną środowiska, projekty LIFE mogą także przyczynić się do uzyskania również innych pozytywnych wyników, np. większej odporności siedlisk i gatunków na zapowiadaną zmianę klimatu oraz

zwiększenie szans na przystosowanie się do tej zmiany. Solidna sieć Natura 2000 jest głównym założeniem w celu przystosowania do zmiany klimatu. Aczkolwiek przypuszczenia dotyczące oddziaływania zmiany klimatu na poszczególne gatunki i siedliska wskazują na potrzebę większej elastyczności obszarów Natura 2000 oraz lepszej łączności między nimi. Działania na rzecz ochrony lisa polarnego pokazują, że program LIFE Przyroda musi skupić się na powyższych potrzebach. Ten gatunek lisa, aby przetrwać, powinien migrować na północ lub nawet na Syberię. Takie wędrówki pozwalające na przetrwanie gatunków miały miejsce w poprzednich okresach ocieplenia i ochłodzenia. Projekty mogą korzystnie wpłynąć nie tylko na ożywienie różnorodności biologicznej, ale także na inne funkcje ekosystemu (np. renaturyzację torfowisk). Dopuszczalne są także rozwiązania kompromisowe: osuszanie torfowisk wierzchowinowych oraz praktyki rolnicze prowadzone wbrew działaniom na rzecz ochrony torfowisk. W konsekwencji pojawia się konieczność skoncentrowania się na funkcjach ekosystemu oraz ich związku z różnorodnością biologiczną i zmianą

Działania w ramach projektu LIFE mogą zwiększyć odporność siedlisk i powiązania pomiędzy nimi

Fot. LIFE98 NAT/D/005081

Działania w ramach programu LIFE przyczyniły się do złagodzenia skutków zmiany klimatu poprzez przechowywanie dwutlenku węgla w takich siedliskach jak torfowiska

klimatu. Jest to szansa na to, żeby różnorodność biologiczna i kwestie zmiany klimatu stały się jednymi z najważniejszych przedmiotów działań oraz aby mówiono o nich językiem zrozumiałym dla innych sektorów i dla ogółu społeczeństwa. Dla przykładu, projekt dotyczący torfowisk wierzchołkowych w Walii (str. 39) wyznaczy wartość gospodarczą tego typu projektów poprzez analizę danych zebranych w trakcie jego trwania w modelu funkcji ekosystemu. Podkreślono jednak, że traktując funkcje ekosystemu jako czynniki wartościujące przyrodę, pominie się gatunki, które nie spełniają pod tym względem istotnej roli. Dla takich gatunków potrzebne są inne strategie. Jednym z pomysłów było rozważenie przyszłej wartości użytkowej, jeśli wielkość populacji zostanie przywrócona do optymalnego poziomu.

Projekty LIFE Przyroda przyczyniły się także do działań łagodzących zmianę klimatu poprzez przechowywanie dwutlenku węgla oraz zrównoważone wykorzystanie biomasy do wytwarzania energii. Składowanie dwutlenku węgla przyjęło formę zarówno ochrony siedlisk (głównie terenów podmokłych i torfowisk) oraz przywracania do stanu pierwotnego (dzikiego) (wiązanie dwutlenku węgla). Działania dotyczące zmiany klimatu (adaptacja i działania łagodzące) mogą przynieść liczne korzyści dzięki odpowiedniemu opracowaniu, wdrożeniu i zarządzaniu, jak w przypadku projektu „Wprowadzanie zmian zarządczych w celu wypełnienia założeń Ramowej Dyrektywy Wodnej” ang. Managed Realignment moving towards Water Framework

Objectives (LIFE06/ENV/UK/000401). W miarę wzrastania poziomu morza coraz ważniejsza będzie się stawać kwestia zabezpieczenia równin zalewowych. Jednak w wielu przypadkach oddziaływanie zmiany klimatu na środowisko naturalne nie jest odpowiednio monitorowane. Wiele projektów LIFE wpłynęło na poprawę współpracy na poziomie lokalnym i regionalnym poprzez tworzenie sposobów komunikacji, które w innym przypadku nie byłyby zapewne uruchomione. Niektóre struktury współpracy były kontynuowane długoterminowo, a niektóre zostały lub zostaną zakończone ze względu na niepewność związaną z finansowaniem po zakończeniu projektu LIFE. Niezbędne jest więc zabezpieczenie know-how oraz powiązań osiągniętych w trakcie realizacji projektów LIFE. Dla przykładu, głównym wnioskiem z projektów dotyczących torfowisk w Belgii była konieczność zaprezentowania współdziałania pomiędzy obszarami Natura 2000 a rozwojem obszarów wiejskich, polowaniami, rybołówstwem, rolnictwem, leśnictwem, przyjazną środowisku turystyką, itd. W celu realizacji potencjału powyższego współdziałania – tzn. zależności pomiędzy ochroną obszarów ważnych do zachowania a gospodarką lokalną – należy utrzymać współpracę z władzami lokalnymi, agencjami, innymi podmiotami publicznymi i prywatnymi oraz organizacjami pozarządowymi. Metodologie i modele służące do przewidywania i przyspieszenia przyszłych skutków (jak w przypadku projektu EC4MACS) czy tendencji siedliskowych/gatunkowych, są kluczowymi narzędziami

w zapobieganiu utracie różnorodności biologicznej oraz ustalaniu priorytetów w działaniach adaptacyjnych. Przepływ informacji pomaga w opracowywaniu zrównoważonej polityki w różnych sektorach. Uczestnicy konferencji zaproponowali wprowadzenie ujednoliconych wskaźników pokazujących, co projekty dotyczące ochrony przyrody zapewniają i czego potrzebują. Powyższe wskaźniki powinny być dostępne w ramach istniejących powiązań oraz we współpracy z regionalnymi i krajowymi władzami. Mogłyby dostarczać informacji wykorzystywanych do formułowania polityki w różnych sektorach, a także promować lepsze porozumienie i zarządzanie. Mogą być tu pomocne wnioski LIFE+ dotyczące zmiany klimatu. Jeśli ustalone zostaną wspólne wskaźniki, to źródłem istotnych informacji mogą być także obecne projekty LIFE. Dyskusja pokazała także kilka braków w wiedzy. Istnieje konieczność rozpoznania obecnych tendencji/zagrożeń; siedlisk o kluczowym znaczeniu dla gospodarowania dwutlenkiem węgla; opłacalności działań dotyczących ochrony przyrody (co jest bardziej opłacalne – renaturyzacja torfowiska czy budowa elektrowni wiatrowej?); zmian w praktykach rolniczych oraz wskaźnikach zachorowań. Powyższa wiedza jest kluczowa dla podjęcia szybkich działań adaptacyjnych. Do przygotowania polityki przystosowania, konieczne jest przeprowadzenie oceny ryzyka oraz oceny kosztów i korzyści. Należy opracować kompleksową zintegrowaną metodologię oraz odpowiedni system monitorowania wyników. Podczas debaty podkreślono wysoki potencjał projektów LIFE Przyroda w ramach działań adaptacyjnych i działań łagodzących skutki zmiany klimatu na poziomie regionalnym oraz lokalnym. Projekty te mogą również przyczynić się do zbierania bardzo potrzebnych i ważnych danych na temat siedlisk i gatunków. Potrzebny jest jednak szerszy zakres oddziaływania, także przez inne instrumenty oraz inicjatywy. W ramach programu LIFE Przyroda powinno się gwarantować publikację wyników projektów oraz udostępnienie ich kręgom naukowym oraz osobom odpowiedzialnym za podejmowanie decyzji na każdym szczeblu administracji. Program ten służy również jako narzędzie pokazujące skuteczne działania i możliwe do odtworzenia w innych okolicznościach. Projekty LIFE to doskonały sposób na podnoszenie świadomości w zakresie ochrony środowiska naturalnego, głównie na poziomie lokalnym.

Obserwowanie i przewidywanie tendencji wśród gatunków mogłoby zapobiec ich wymieraniu

Fot. Arge Naturschutz LIFE00 NAT/A/007065

Ochrona lisa polarnego

W ramach projektu LIFE Przyroda w północnej Szwecji i Finlandii zwiększono populację tego zagrożonego gatunku oraz zaproponowano nowe rozwiązanie w sprawie zmian klimatu.

Lis polarny (*Alopex lagopus*) występuje w górach (*fjeld*) oraz w tundrach półkuli północnej. Żywi się głównie małymi gryzoniami i w zależności od dostępności żywności waha się liczebność jego populacji. Do diety lisa polarnego zaliczają się także pardwy, padlina reniferów oraz inne zwierzęta zabite przez większych mięsożerców. Głównymi problemami gatunku lisa polarnego są: konkurencja ze strony drapieżnego lisa rudego (*Vulpes vulpes*), który zwiększył swoją populację na obszarach górskich, oraz fakt, że lisów polarnych pozostało tak niewiele. W związku z tym młode lisy mają trudności ze znalezieniem niespokrewnionego partnera. W Unii Europejskiej lisa polarnego można spotkać już tylko na północy Szwecji i Finlandii. W XX wieku radykalnie zmniejszyła się populacja tego gatunku. W 1997 r. dorosłą populację szacowano na ok. 100 osobników. Istnieje poważne ryzyko, że w UE ten gatunek lisa wyginie z powodu przypadkowych wahań parametrów demograficznych. Podobna sytuacja ma miejsce w sąsiednich rejonach Norwegii oraz na Półwyspie Kolskim w Rosji. W odpowiedzi na powyższe zagrożenie w latach 1998-2002 wdrożono pierwszy projekt LIFE Przyroda. Główne działania obejmowały dokarmianie oraz nadzorowanie lisa rudego w celu zmniejszenia konkurencji w walce o pożywienie oraz o nory lęgowe. Choć w trakcie projektu populacja lisa polarnego przestała się zmniejszać, to dopiero w 2001 r.,

kiedy nastąpił szczyt liczebności lemingów, zaczęły pojawiać się młode.

Po zakończeniu pierwszego projektu gatunek lisa polarnego nadal był zagrożony. Dlatego potrzebny był kolejny projekt, który utrwaliłby dotychczasowe osiągnięcia. W celu zmaksymalizowania efektów działań podjętych w ramach projektu, zdecydowano o zmianie podejścia do dokarmiania oraz kontroli lisa rudego z przestrzennego na indywidualne. Co więcej, w ramach projektu rozpoznawano różne choroby lisa polarnego utrudniające hodowlę w niewoli. Projekt pozwolił także na ochronę nor lęgowych w trakcie polowań z psami, które odbywają się wczesną wiosną.

Projekt miał na celu zwiększenie zdolności rozrodczych i zmniejszenie śmiertelności lisa polarnego, tym samym znacznie poprawiając zdolność populacji tego gatunku do utrzymania się przy życiu. W latach 2004-2007 liczebność populacji podwoiła się. Organizatorzy są zdania, że do powodzenia projektu przyczyniły się w jednakowym stopniu trzy czynniki: dokarmianie, nadzorowanie lisa rudego oraz naturalny wzrost populacji leminga.

KORYTARZE KLIMATYCZNE

Naturalne siedlisko lisa jest również zagrożone w związku ze zmianą klimatu. Obszar występowania lisa polarnego oraz liczba jego odmian genetycznych powiększały się i podlegały przemieszczeniom w miarę postępowania zmiany klimatu – przypuszcza się, że współczesne lisy przywędrowały do Skandynawii z Syberii. Dlatego też, jednym

z kluczowych rezultatów projektu była propozycja utworzenia korytarzy, które pozwoliłyby lisowi polarnemu migrować na obszary bardziej odpowiednie pod względem klimatycznym. Działania podejmowane w ramach projektu mogłyby skupić się na migracji gatunku bardziej na północ do chłodniejszych obszarów lub na Syberię. Ponadto, dzięki informacjom udostępnionym za pośrednictwem strony internetowej oraz u lokalnych operatorów turystycznych, promowano współpracę i zrozumienie ze strony społeczeństwa dla działań ukierunkowanych na zwiększanie populacji lisa polarnego.

SZWECJA

Numer Projektu: LIFE03/NAT/S/073

Nazwa projektu: Ratunek dla zagrożonego skandynawskiego lisa polarnego *Alopex lagopus* (SEFALO+)

Beneficjent: Uniwersytet w Sztokholmie

Kontakt: Anders Angerbjörn

E-mail: angerbj@zoologi.su.se

Strona internetowa:
www.zoologi.su.se/research/alopex

Czas trwania: czerwiec 2003 – czerwiec 2008

Całkowity budżet: 2 511 000 €

Wkład finansowy LIFE: 1 253 000 €

Renaturyzacja czynnych torfowisk wierzchwinowych w Walii

Zmiany klimatu stanowią potencjalne zagrożenie dla ochrony torfowisk wierzchwinowych. Bardziej wilgotne zimy mogą spowodować nasilenie problemów związanych z erozją, a bardziej suche lata mogą zaszkodzić niektórym roślinom torfowiskowym. Walijski projekt LIFE Przyroda ukazuje potrzebę zebrania lepszych danych do analizy wpływu zmian klimatu.

Projekt realizowany jest w Berwyn South Clwyd Mountains oraz w Migneint Arenig Dduallt – specjalnych obszarach ochrony (SAC ang. *Special Areas of Conservation*), czyli w jednych z najważniejszych obszarów SAC z torfowiskami wierzchwinowymi w Wielkiej Brytanii. Ze względu na populację ptaków zamieszkujących te tereny, większość pierwszego z nich oraz cały drugi określa się także jako obszary specjalnej ochrony (SPA ang. *Special Protection Area*).

Część torfowisk wierzchwinowych podlega pod rezerwat Lake Vyrnwy Reserve (należący do Królewskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków ang. *Royal Society for the Protection of Birds*), ale większość jest zarządzana przez prywatnych rolników, którzy stosują metody szkodliwe dla ich ochrony. W konsekwencji wiele torfowisk wierzchwinowych należących do obszarów SOO jest w nienajlepszym stanie. Obszary SOO odniosły szczególne szkody w wyniku budowy rowów odwadniających na obszarze torfowisk wierzchwinowych i wokół nich w latach 20. i 30. XX w. Działania te miały na celu zwiększenie rolniczej wartości terenu. Dodatkowo w latach 70. na rozległych obsza-

rach torfowisk wierzchwinowych i innych siedlisk na wyżynach Berwyn i Migneint zasadzono świerk sitkajski (*Picea sitchensis*), w wyniku czego okazały się one zaatakowane przez różanecznika pontyjskiego (*Rhododendron ponticum*) oraz przez sadzonki świerku sitkajskiego. Na pozostałych terenach torfowisk wierzchwinowych w wyniku intensywnego wypasu i/lub nieprawidłowego zarządzania wypalaniem i niekontrolowanych pożarów zaniknął wrzos (*Calluna vulgaris*).

Celem projektu jest widoczna i trwała poprawa stanu torfowisk wierzchwinowych na kluczowych terenach obszarów SOO oraz ułatwienie przeprowadzenia działań uzupełniających w pozostałych częściach tych obszarów. W ramach projektu przeprowadzono działania mające na celu renaturyzację i ochronę ponad 5 000 ha obszaru SOO – Berwyn South Clwyd Mountains – z korzyścią dla prawie 3 000 ha torfowisk wierzchwinowych należących do tego obszaru. Na terenie Dduallt (SOO) prowadzi się praktyczne działania w zakresie renaturyzacji i ochrony 274 ha z 440 ha torfowiska wierzchwinowego Migneint na tym obszarze. Ponadto, w ramach

Zamykanie rowów przywróciło poziom uwodnienia torfowisk

projektu uruchomiono działania doradcze skierowane do lokalnych właścicieli ziemi, społeczności lokalnych oraz grup zaangażowanych w ochronę torfowisk wierzchwinowych w całej Wielkiej Brytanii i w pozostałych krajach europejskich.

WIELKA BRYTANIA

Numer Projektu: LIFE06 NAT/UK/000134

Nazwa projektu: Renaturyzacja czynnych torfowisk wierzchwinowych na terenie Specjalnych Obszarów Ochrony w Berwyn i Migneint w Walii

Beneficjent: Królewskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (ang. *Royal Society for the Protection of Birds*)

Kontakt: Jared Wilson

E-mail: gogorscymru@rspb.org.uk

Strona internetowa:
www.blanketbogswales.org

Czas trwania: sierpień 2006 – marzec 2011

Całkowity budżet: 3 765 000 €

Udział LIFE: 2 348 000 €

Fot. Riccardo Scalera

Zwalczanie gatunków inwazyjnych w Europie

Gatunki inwazyjne mogą przynosić szkody zarówno środowisku jak i gospodarce. Trujące algi *Caulerpa taxifolia* i *Caulerpa Racemosa* spowodowały ogromne straty w Morzu Śródziemnym. Racicznice zmienne (*Dreissena polymorpha*), które tamują dopływ wody do elektrowni i rywalizują z rodzimymi populacjami słodkowodnych małży, spowodowały poważne straty środowiskowe i ekonomiczne w prawie całej Zachodniej Europie. Azjatycki czebaczek amurski (*Pseudorasbora parva*) rozprzestrzenił się szybko w całej Europie od momentu jego wprowadzenia do rumuńskich stawów blisko Dunaju w latach 60-tych, przenosząc pasożyty powodujące poważne konsekwencje dla gatunków rodzimych.

Według najnowszego raportu¹, szkody i koszty kontroli gatunków inwazyjnych wyceniono w Europie na 12,7 miliarda euro rocznie. Są to ostrożne oceny oparte na udokumentowanych danych dotyczących kosztów. Rzeczywiste koszty są prawdopodobnie o wiele większe, ponieważ wiele krajów dopiero od niedawna dokumentuje koszty ponoszone w związku z gatunkami inwazyjnymi. Ponieważ gatunki inwazyjne stanowią globalny problem, współpraca na międzynarodowym, regionalnym i lokalnym poziomie jest konieczna w celu opracowania zgod-

nych podejść. Szereg międzynarodowych konwencji, umów i traktatów już podejmuje kwestię gatunków inwazyjnych. Np. Konwencja ONZ o różnorodności biologicznej (CBD, 1992) określa, że Strony, w tym UE, powinny podjąć działania mające na celu kontrolę i eliminację istniejących szkodliwych gatunków obcych oraz zapobieganie ich dalszemu wprowadzaniu. W 2002 r. konwencja o różnorodności biologicznej przyjęła „zasady przewodnie”² (więcej poniżej) by pomóc Stronom w określeniu priorytetów rozwoju strategii na temat gatunków inwazyjnych. Konwencja Berneńska (1979) również wymaga

ściślej kontroli wprowadzania gatunków nierodzimych. Europejska Strategia w ramach Konwencji Berneńskiej ma na celu ułatwienie wdrażania międzynarodowych zobowiązań i najlepszych praktyk oraz wspieranie rozwoju polityk dotyczących gatunków inwazyjnych. Pomimo tych i innych wysiłków, w Europie nadal brakuje spójnej strategii zwalczania gatunków inwazyjnych i istnieje niewielkie prawdopodobieństwo, by podejmowane fragmentaryczne działania istotnie przyczyniły się do zmniejszenia ryzyka na jakie narażone są europejskie ekosystemy w związku z gatunkami inwazyjnymi. Jednak sytuacja ulegnie zmianie po opracowaniu nowej spójnej strategii UE dotyczącej gatunków inwazyjnych.

¹ Ocena wpływu gatunków inwazyjnych w Europie i UE (czerwiec 2008) M. Kettunen, P. Genovesi, S. Gollasch, S. Pagad, U. Starfinger, ten Brink, P. & Shine, C.

² Decyzja VI/23 w sprawie „obcych gatunków zagrażających ekosystemom, siedliskom i gatunkom” (COPVI, Haga, kwiecień 2002)

STRATEGIA UE

Szósty program działań UE w zakresie środowiska naturalnego i komunikat Komisji „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości” oraz związany z nim plan działań w zakresie różnorodności biologicznej podkreślają znaczenie działania w kwestii gatunków inwazyjnych, jako kluczowego celu priorytetowego.

Plan działania w zakresie różnorodności biologicznej wzywa do stworzenia strategii UE w kwestii gatunków inwazyjnych i wspiera rozwój europejskiego systemu wczesnego ostrzegania i informacji o nowych i pojawiających się gatunkach inwazyjnych. Odzwierciedlałoby to międzynarodowe ambicje stawienia czoła tym problemom poprzez prewencję, wczesne wykrywanie i likwidację, oraz przez kontrolę i ograniczanie.

Wzywa również państwa do rozwoju własnych krajowych strategii zwalczania gatunków inwazyjnych oraz do wdrażania Międzynarodowej konwencji o kontroli i zarządzaniu wodami balastowymi oraz osadami ze statków w ramach Międzynarodowej Organizacji Morskiej.

Komisja obecnie przygotowuje, w dwóch etapach, ramowe zasady dotyczące inwazyjnych gatunków. Oparte są one na istniejących działaniach oraz badaniach przeprowadzonych w ramach wielu projektów finansowanych przez UE, takich jak DAISIE (wykaz gatunków inwazyjnych w Europie)

Fot. Vibe Kjaedegaard

Barszcz Mantegazziego – gatunek inwazyjny

i ALARM (zintegrowana ocena ryzyka na dużą skalę dla różnorodności biologicznej za pomocą testowanych metod) oraz na sieciach takich jak NOBANIS (Sieć gatunków inwazyjnych) i ERNAIS (Europejska sieć badań nad wodnymi gatunkami inwazyjnymi). Są one także zgodne z zasadami przewodnimi konwencji o różnorodności biologicznej³ oraz ogólnoeuropejską strategią dotyczącą gatunków inwazyjnych przyjętą na Konwencji Berneńskiej.

Pierwszym etapem tego procesu był komunikat Komisji „W kierunku strategii UE w sprawie gatunków inwazyjnych” opublikowany w grudniu 2008 r. Opisuje on cele i bada zakres polityk, w tym działania odnoszące się do konkretnych luk opisanych w najnowszych europejskich badaniach⁴. Bada również strategię o szerokim zakresie i kwestie operacyjne. Komunikat ten ma na celu stymulowanie dogłębnych konsultacji z partnerami i innymi instytucjami UE, które powinny umożliwić nam wybór najlepszych możliwości i przyszłych działań dla strategii UE w sprawie gatunków inwazyjnych, planowanej na rok 2010.

Będzie również możliwość zaangażowania opinii publicznej i partnerów. Celem jest zbudowanie poczucia odpo-

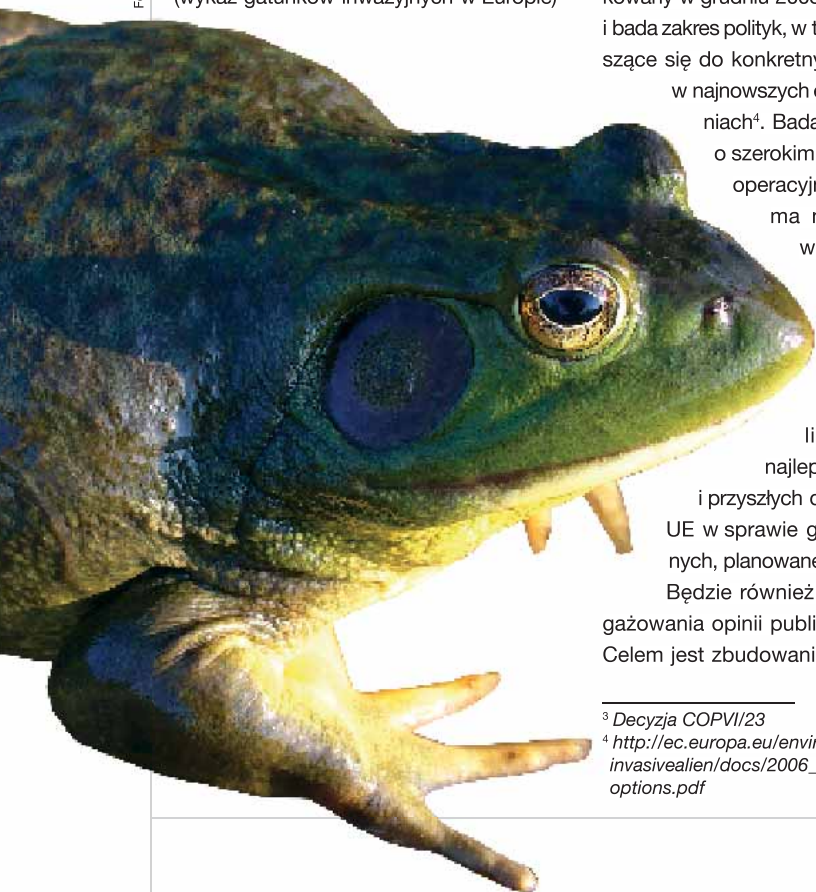
wiedzialności i świadomości wśród Europejczyków dotyczących kwestii importu i eksportu potencjalnych gatunków inwazyjnych zarówno we wspólnocie jak i poza nią, a także dotyczących konieczności likwidacji lub wdrożenia programów kontrolnych – tam gdzie wsparcie opinii publicznej jest niezbędne.

Problem gatunków inwazyjnych jest jednak rozwiązywany na miejscu w całej Europie, szczególnie przez zarządzających przyrodą pracujących w ramach sieci Natura 2000. Od 1992 r. UE wydała ponad 44 miliony euro na program LIFE, wspierając 187 projektów zajmujących się problemem inwazyjnych gatunków. Więcej projektów, w ramach sieci i poza nią (w tym drugim przypadku, w celu ograniczenia lub zapobiegnięcia szkodom w obszarach sąsiedzkich programu Natura 2000) również zostało asygnowanych w ramach komponentu LIFE+ Przyroda w programie LIFE+.

Następujące analizy przypadków podkreślają znaczenie praktycznych problemów związanych z tą kwestią i zapewniają cenne wskazówki w ramach najlepszych praktyk oraz doświadczenia, które można wykorzystać w innych projektach zajmujących się podobnymi problemami. Wiele innych przykładów projektów LIFE wspierających działania związane ze zwalczaniem inwazyjnych i obcych gatunków zaprezentowano w publikacji LIFE Focus pt. „Gatunki obce i ochrona przyrody w UE: rola programu LIFE” oraz w 25 numerze biuletynu Natura 2000 (grudzień 2008): http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/natura2000nl_en.htm

³ Decyzja COPVI/23

⁴ http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/docs/2006_06_ias_scope_options.pdf

Tam gdzie to możliwe, likwidacja jest często najlepszym sposobem na zwalczanie osiadłych gatunków inwazyjnych a najlepszą ku temu okazję stanowią wczesne etapy inwazji, gdy populacja jest niewielka i występuje lokalnie. Kilka godnych uwagi przykładów całkowitej likwidacji przedstawiono podczas sesji na temat gatunków inwazyjnych na Konferencji „Ucząc się z LIFE” w 2008 r.

Likwidacja gatunków inwazyjnych najskuteczniejsza na wczesnym etapie inwazji

Calkowita likwidacja jest możliwa na obszarach ściśle ograniczonych, takich jak wyspy. Np. na Minorce, likwidacja wysoce inwazyjnego gatunku rośliny, *Carpobrotus edulis*, w ramach prawie całej sieci Natura 2000 na wyspie, została przeprowadzona w hiszpańskim projekcie LIFE na rzecz ochrony zagrożonej flory na wyspie (**LIFE02 NAT/E/007355**). Likwidacja jest również skuteczna w innych stosunkowo zamkniętych ekosystemach lub na wczesnym etapie inwazji. Zobrazował to bardzo ambitny projekt powstrzymania rozprzestrzeniania się norki amerykańskiej (*Mustela vison*) na wyspach Uist w zachodniej Szkocji

(**LIFE00 NAT/UK/007073**). Gdy projekt rozpoczęto w 2001 r. jego kierownik, David MacLennan usłyszał od ludzi, że nie da się wytępić norek. Projekt udowodnił jednak, że było to możliwe.

Projekty mające na celu zlikwidowanie większych inwazyjnych gatunków roślin i zwierząt mogą być również pomyślnie przeprowadzone w stosunkowo zamkniętych ekosystemach. Np. w Czechach likwidacja inwazyjnej rośliny rdestowiec sachaliński (*Reynoutria spp*) przy wykorzystaniu chemikaliów jest bardzo skuteczna na zagrożonych obszarach (**LIFE06 NAT/CZ/000121**). Podobnie projekt LIFE CANNA na rzecz odtwarzania ptactwa morskiego (**LIFE05 NAT/UK/000141**) skutecznie rozwiązał

problem inwazji szczura wędrownego (*Rattus norvegicus*) na wyspach Canna i Sanday.

BADANIA I PRZYGOTOWANIA

Projekty mające na celu likwidację lub kontrolę gatunków inwazyjnych i nie-rodzimych wymagają wcześniejszych gruntownych badań i przygotowań. Odpowiednie zasoby i zaangażowanie są niezbędne przy wspieraniu kluczowych celów. Wiele projektów pokazało znaczenie przeprowadzenia dogłębnych ocen i badań. Istnieje wiele przykładów: Badanie rozprzestrzeniania się norki amerykańskiej w projekcie LIFE Hebridean (**LIFE00 NAT/UK/007073**)

Kilka projektów LIFE miało na celu likwidację gatunków inwazyjnych roślin takich jak *Rhododendron*

Fot. Riccardo Scallera

wskazało, że obszar objęty projektem powinien być o jedną trzecią większy niż pierwotnie zakładano, czyli 90 000 a nie 60 000 ha. Przeprowadzono rozległe badania nad środkami gryzoniobójczymi przed uruchomieniem projektu CANNA (LIFE05 NAT/UK/00014) wykorzystującego trutkę na szczury, diphacinone, dostarczaną w woskowych blokach. Zapewnia to ochronę przed wtórnym zatruciem, w szczególności występujących na wyspie trzech par orłów, *Haliaeetus albicilla* i *Aquila chrysaetos*. Jednak trucizna nie jest już dostępna, co powoduje potrzebę przeprowadzenia dalszych badań w tym obszarze. W ramach wspólnego projektu LIFE na hiszpańskich i portugalskich wyspach (LIFE02 NAT/CP/E/ 000014) opracowano wytyczne dla zarządzania gatunkami inwazyjnymi, które można wykorzystać na innych wyspach gdzie pojawiają się podobne problemy. Podręcznik referencyjny jest już używany przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody i Jej Zasobów jako międzynarodowy dokument referencyjny w sprawie gatunków inwazyjnych. Praca wolontariuszy to także ważny aspekt wielu projektów renaturyzacyjnych. Np. w projekcie Minorka brały udział grupy wolontariuszy pomaga-

Projekty LIFE miały na celu ochronę gatunków zagrożonych wprowadzeniem innych gatunków, takich jak *Procambarus clarkii*

jące w pracochłonnym zadaniu wyrywania inwazyjnego gatunku sukulentu, *Carpobrotus edulis*. W ramach projektu wykorzystano (bezpłatnie) helikopter straży pożarnej i zwerbowano młodych alpinistów do pomocy w usuwaniu roślin z mniej dostępnych rejonów wyspy. Jednak nie wszystkie zadania wykonywane przez wolontariuszy były skuteczne. Projekt dotyczący populacji norek na Hebrydach napotkał na problemy w związku z wolontariuszami zakładającymi pułapki na te zwierzęta i ostatecznie ustalono, że pułapki powinny być zakładane przez doświadczonych (odpowiednio wynagradzanych) uczestników.

ŚCISŁA KONTROLA I PLANOWANIE

Ponieważ likwidacja gatunków inwazyjnych na danym obszarze może utrudniać drogę dla osiedlenia się innych inwazyjnych gatunków, konieczna jest ścisła kontrola i planowanie dalszych prac związanych z odtwarzaniem. Zostało to podkreślone w duńskim projekcie (LIFE02 NAT/DK/008584) dotyczącym wrzosowisk na rzadkich wydmach zagrożonych inwazją nierodzimych drzew iglastych. Od czasu zakończenia projektu w 2005 r., stały monitoring ujawnił nowe zagrożenie ze strony inwazyjnego gatunku *Rosa rugosa*.

WYZWANIA I PRZESZKODY

Podczas sesji na temat gatunków inwazyjnych omówiono szereg wyzwań i przeszkód we wdrażaniu projektu. Obejmowały one:

- Potencjalny sprzeciw ze strony grup opieki nad zwierzętami lub innych partnerów. W odpowiedzi na pytanie o kwestię sprzeciwu grup opieki nad zwierzętami, David MacIennan z projektu LIFE Hebridean powiedział, że nie napotkano żadnych problemów, chociaż przyznał, że inne projekty kontroli lub likwidacji gatunków inwazyjnych napotkały takie problemy. Inne projekty podkreślały znaczenie komunikacji i działań zwiększających świadomość w celu przezwyciężenia potencjalnego sprzeciwu.
- Dostęp do gruntów – publicznych i prywatnych. Legalni posiadacze gruntów na których mają się odbyć działania likwidacyjne lub kontrolne mogą utrudnić całkowitą likwidację jeśli właściciele nie zechcą współpracować. Osoby wdrażające projekt Minorka zapytano o to dlatego, biorąc pod uwagę niszczyielski wpływ *Carpobrotus* na rodzimą florę,

Inwazyjny gatunek obcej rośliny *Rosa rugosa* stanowi nowe wyzwanie na niektórych obszarach

Fot. LIFE02 NAT/DK/008584

Fot. LIFE06 NAT/CZ000121

Chemiczna likwidacja inwazyjnego gatunku rośliny rdestowiec sachaliński w ramach czeskiego projektu bardzo skuteczna na zagrożonych obszarach

nie było możliwe wprowadzenie zakazu jego uprawy i sprzedaży na wyspie. Pere Fraga i Arguimbau powiedzieli, że ta kwestia jest obecnie dyskutowana. Jednakże rząd jest niechętny wprowadzeniu przepisów prawa przeciw prywatnym i publicznym właścicielom gruntów.

- Status obszaru chronionego – działania mające na celu likwidację gatunku możliwe są w granicach obszaru chronionego, podczas gdy poza nim ten sam gatunek może zostać wprowadzony na potrzeby polowań, handlu lub nawet w celu odtworzenia. Takie wyzwanie często pojawiało się w szeregu projektów LIFE. Np. renaturyzacja siedlisk wydmy wzdłuż wybrzeża w zachodniej Danii (**LIFE02 NAT/DK/008584**) miało na celu zwalczanie nie-

rodzimych gatunków drzew iglastych na obszarze Natura 2000. Jednakże drzewa iglaste pierwotnie wprowadzono jako środek odtwarzający – zasadzono je w XIX w. w celu kontrolowania przemieszczającego się piasku. Podobnie norka amerykańska została celowo sprowadzona na szkockie wyspy Lewis i Harris w celach komercyjnych, a następnie zwierzęta uciekały z hodowli lub były wypuszczane.

- Kwestie regionalne i transgraniczne – projekty powinny się także odnosić do sąsiednich krajów jeśli szlaki wędrówek i/lub wpływ inwazyjnych gatunków mają charakter transgraniczny. Obecnie współpraca transgraniczna nie jest obowiązkowa. Było to jednym z głównych powodów uruchomienia w 2002 r. wspólnego projektu LIFE mającego na celu wymianę wiedzy i najlepszych praktyk zdobytych w ramach 12 projektów LIFE zwalczających inwazyjne gatunki obcych kręgowców na hiszpańskich i portugalskich wyspach.

ŚWIADOMOŚĆ SPOŁECZNA / ROZPOWSZECZNIANIE / KREOWANIE POTENCJAŁU

Działania mające na celu zwiększanie świadomości powinny być przepro-

wadzone przed wdrożeniem projektu, w czasie jego trwania i po jego zakończeniu. Wszystkie projekty podkreślały znaczenie skutecznej komunikacji i działań zwiększających świadomość. Należy je skierować do odpowiednich władz administracyjnych, przedsiębiorców i opinii publicznej. Jest to konieczne w celu uniknięcia przeszkód we wdrażaniu projektu, zyskania wsparcia dla potencjalnie kontrowersyjnych działań projektu i możliwych ograniczeń w przyszłości oraz w celu zmniejszenia rozprzestrzeniania gatunków inwazyjnych przez ludzi. Rozpowszechnianie metodologii i wiedzy oraz zwiększenie współpracy jest również konieczne w celu odniesienia się do zagrożeń ze strony gatunków inwazyjnych w regionach. Np. projekt LIFE na rzecz hiszpańskich i portugalskich wysp opublikował podręcznik referencyjny z zakresu zarządzania gatunkami inwazyjnymi. IUCN przyjęła ten dokument jako międzynarodowy dokument referencyjny. Na podstawie projektu LIFE przekazano fundusze z programu Interreg III-B „Bionatura” na prace związane z utworzeniem bazy danych na temat „100 najgorszych obcych gatunków na Makaronezji”.

ZALECENIA

W wyniku dyskusji nad prowadzoną polityką przedstawiono szereg ogólnych zaleceń dotyczących gatunków inwazyjnych:

„Lepiej zapobiegać niż leczyć” – w przypadku gatunków inwazyjnych, zapobieganie u źródła, czyli w miejscu pochodzenia lub eksportu, i w chwili pojawienia się (poprzez skuteczne kontrole graniczne i kwarantanne) jest najlepszym sposobem zatrzymania rozpowszechniania się gatunków inwazyjnych. Jednak takie działania nadal są wyjątkiem (szczególnie w projektach LIFE związanych z gatunkami inwazyjnymi, które zwykle składają się z działań kontrolnych i likwidacyjnych).

Wczesne wykrywanie – kluczowym priorytetem na poziomie UE jest opracowanie efektywnych polityk prewencji w celu wsparcia wczesnego wykrywania nowych potencjalnych gatunków inwazyjnych i umożliwienia szybkiej i wydajnej kosztowo reakcji. Należy opracować i utrzymywać praktyczne wytyczne dla wspólnych problemów związanych z gatunkami (np. jak zidentyfikowano je w programie DAISIE, wspieranym przez szósty program ramowy w zakresie badań) w celu promowania spójności i unikania powielania już wykonanej pracy w różnych państwach członkowskich i regionach.

Wzbogacanie profilu – niezbędne jest wzbogacanie profilu zagrożeń i kosztów związanych z gatunkami inwazyjnymi, zarówno lokalnie (większość inwazyjnych kręgowców i roślin jest wypuszczana celowo) i wśród administracji publicznej oraz osób decyzyjnych. Większa świadomość niewątpliwie przyczyni się do większego wsparcia dla działań politycznych i do zwiększenia środków finansowych na walkę z gatunkami inwazyjnymi.

Fundusze – istnieje konieczność zidentyfikowania istniejących źródeł finansowania: LIFE stanowi oczywisty wybór, ale są jeszcze inne fundusze WE (Rolnictwo, Badania, Interreg itp.), które były wykorzystywane, jak również możliwość krajowego finansowania. Ponadto, więcej funduszy jest dostępnych na walkę z gatunkami inwazyjnymi jeśli zapobiega się ich wpływowi na gospodarkę i zdrowie (np. zapobieganie stratom w rolnictwie lub kwestie dotyczące zdrowia publicznego). LIFE współfinansuje działania mające na celu zapobieganie wpływowi gatunków inwazyjnych na środowisko.

Możliwość transferu doświadczenia – panel ekspertów podkreślił, że projekty współfinansowane z LIFE zgromadziły „przydatne, możliwe do przeniesienia doświadczenia”. Jednak LIFE nie jest zaprojektowany do szybkich interwencji, które są najbardziej skutecznym sposobem działania w przypadku, gdy gatunek inwazyjny jest nadal ograniczony na danym obszarze lub gdy jego liczba jest ograniczona. Ponadto, projekty mające na celu kontrolę lub likwidację gatunków inwazyjnych zwykle muszą trwać „wiecznie”, dotyczy to również konkretnych działań i monitoringu. LIFE (i jego następca LIFE+) nie jest odpowiednim instrumentem dla tak długoterminowych wysiłków.

Wolontariusze pomagają **powstrzymać rozprzestrzenianie się *Carpobrotus* na Minorce**

Carpobrotus edulis, płożąca roślina gruboszowata pochodząca z Południowej Afryki, została prawie całkowicie wypleniona na Minorce dzięki hiszpańskiemu projektowi LIFE wdrożonemu w celu zachowania zagrożonej flory na wyspie. Większość pracochłonnych zadań wykonały grupy wolontariuszy prowadzone przez ekspertów. Partnerstwa, w szczególności wsparcie lokalnych mieszkańców i władz, będą mieć kluczowe znaczenie dla zapewnienia ciągłej kontroli tego wysoko inwazyjnego gatunku.

Minorka, jedna z wysp na archipelagu Baleary, należącym do Hiszpanii, szczyci się ogromną liczbą rodzimych gatunków roślin występujących tylko na tej wyspie. Jednak wiele z tych gatunków jest zagrożonych w wyniku inwazji *Carpobrotus* (sprowadzonego na wyspę z Afryki Południowej

w latach pięćdziesiątych XX w.), a także z powodu turystów.

W 2001 r. rozpoczęto szeroko zakrojoną kampanię w ramach programu LIFE mającą na celu całkowitą likwidację gatunku *Carpobrotus* na Minorce. Prace likwidacyjne skutecznie usunęły *Carpobrotus* z większości rejonów wyspy, a według kierownika projektu, Pere

Fraga i Arguimbau, bogata różnorodność biologiczna na wyspie już teraz odnosi korzyści z tej likwidacji.

Przed rozpoczęciem likwidacji należało zdobyć więcej informacji na temat rozprzestrzeniania się tego gatunku inwazyjnego na wyspie. Opracowanie dobrych map populacji rośliny ułatwiło koordynację prac likwidacyjnych. W rejonach pokrytych łupkami, głównie w północnej i we wschodniej części wyspy, roślina

Carpobrotus opanowujący rodzimy gatunek *Dorycnium fulgurans*

wypuszcza więcej kwiatów i mniej rozgałęzień niż w rejonach wapiennych. W rezultacie, w rejonach tych monitoring po usunięciu roślin jest częstszy – prowadzony co sześć miesięcy w porównaniu z monitoringiem raz na dwa lata w rejonach wapiennych. Beneficjent projektu bada również wpływ likwidacji na gatunki rodzime. Opracowano plany gospodarowania dla wszystkich zagrożonych gatunków na wyspie, a kilka z tych planów już zatwierdzono.

METODY LIKWIDACJI

Lokalne społeczności były bardzo zaangażowane w likwidację rośliny. Poza wolontariuszami, opieka społeczna przydzielała także zadania bezrobotnym. *Carpobrotus* rozwija się na skalistych cyplach; młodzi alpinści pomagali w jego usuwaniu z tych rejonów, a w niektórych miejscach bezpłatnie korzystano z helikoptera straży pożarnej.

Mimo że w niektórych rejonach *Carpobrotus* nie występuje już od kilku lat, prace likwidacyjne nadal trwają, gdyż nasiona roślin z prywatnych ogrodów mogą zostać łatwo przeniesione przez wiatr lub połknięte przez króliki i pozosta-

Carpobrotus rozprzestrzenił się na ważnych siedliskach przybrzeżnych

wione nawet kilometr dalej. Bardziej ścisła kontrola i ostrzejsze środki w zakresie planowania są wymagane w celu zapewnienia, że gatunek inwazyjny nie pojawi się ponownie. Dzięki udanym działaniom zwiększania świadomości, większość mieszkańców wyspy udało się przekonać do celów projektu. Jednak część prywatnych właścicieli gruntów sprzeciwiała się projektowi. Z tego powodu beneficjent zwrócił się z prośbą do rządu o oficjalne uznanie *Carpobrotus* jako szkodnika. Dyskusje nad tą kwestią są prowadzone, ale rząd jest niechętny dyskryminacji prywatnych ogrodników i hodowców.

Najważniejsze doświadczenia uzyskane podczas projektu obejmowały m.in. to, że likwidacja inwazyjnego gatunku rośliny

jest możliwa, jeśli prace są dobrze zaplanowane i skoordynowane, począwszy od etapu przygotowań (kartografia, organizacja, kontrakty) do etapu bezpośredniej likwidacji. Ale ważniejsza jest zdolność do zwiększania świadomości ludzi na temat zagrożeń związanych z gatunkami inwazyjnymi. Cel ten zależy nie tylko od środków regulujących, można go również osiągnąć poprzez aktywną komunikację i strategie informacyjne powiązane z odpowiednim wsparciem partnerów (zawodowych ogrodników i amatorów, hodowców, centrów ogrodniczych itp.). Niektóre z najlepszych praktyk i metodologii opracowanych w ramach tego projektu są już stosowane w działaniach kontrolnych związanych z gatunkami inwazyjnymi w innym projekcie na wyspie współfinansowanym przez LIFE – projekcie BASSES (LIFE05 NAT/E/000058) zajmującym się zagrożeniem spowodowanym przez nierodzące gatunki wobec ochrony okresowych stawów obszaru śródziemnomorskiego (www.cime.es/lifebasses).

Niektóre pozostałości zlikwidowanych roślin trzeba było usunąć przy pomocy helikoptera z uwagi na trudny dostęp

HISZPANIA

Numer Projektu: LIFE00 NAT/E/007355

Nazwa projektu: Ochrona obszarów o zagrożonej florze na wyspie Minorka

Beneficjent: Consell Insular de Menorca

Kontakt: Pere Fraga i Arguimbau

E-mail: pfa.life@cime.es

Strona internetowa: <http://lifeflora.cime.es/>

Czas trwania: styczeń 2001 – grudzień 2004

Całkowity budżet: 654 000 €

Udział LIFE: 392 000 €

Powstrzymanie rozprzestrzeniania się norki amerykańskiej na Hebrydach Zewnętrznych

Całkowita likwidacja gatunku inwazyjnego jest bardziej prawdopodobna na stosunkowo zamkniętych obszarach, takich jak wyspy, lub na wczesnym etapie inwazji, jak zobrażował to niniejszy projekt powstrzymania rozprzestrzeniania się norki amerykańskiej (*Mustela vison*) na wyspach Uist w zachodniej Szkocji.

Większość inwazyjnych kręgowców i roślin uwalnia się celowo, tak jak w przypadku norki amerykańskiej na Hebrydach Zewnętrznych w Szkocji. Gdy zamknięto hodowle norek w latach pięćdziesiątych, część norek amerykańskich uciekła lub została wypuszczona na wolność i rozprzestrzeniła się na wyspach. Inwazja tego wysoce agresywnego gatunku miała szkodliwy wpływ nie tylko na rodzimy gatunek norki (*Mustela lutreola*), ale również wyrządziła szkody w populacjach ptaków, rybactwie i turystyce. Projekt podejmujący kwestię norek na Hebrydach został uruchomiony w 2001 r. w odpowiedzi na odkrycie norki amerykańskiej na wyspie Północna Uist, która jest połączona mostami z wyspami Benbecula i Południowa Uist. Podjęto szereg działań w celu zapobiegnięcia osiedleniu się populacji norki na wyspie Uist i ochrony populacji ptaków gnieźdzących się na ziemi na obszarach specjalnej ochrony na wyspie. Na początku projektu uważano, że norki rozprzestrzeniły się na obszarze około 60 000 ha. Jednak badania wykazały, że opanowały one znacznie większy obszar – 90 000 ha i w związku z tym należało skorygować zaplanowane prace likwidacyjne (przy wykorzystaniu tresowanych psów i nowoczesnych pułapek). Był to bardzo ambitny projekt, mówi jego kierownik, David MacLennan: „Wielu ludzi twierdziło, że nam się nie uda.”

POKONYWANIE SCEPTYCYZMU

Na szczęście sceptycy nie mieli racji. Projekt trwał cztery lata i pokazał, że sku-

Norka amerykańska wyrządza szkody lokalnej populacji ptaków i gospodarstwu rybackim

teczna likwidacja norek amerykańskich na dużym obszarze jest możliwa poprzez „strategiczne i adaptacyjne podejście”. W 2006 r., ostatnim roku projektu, nie złapano ani jednej norki na wyspie Uist, podobnie jak w okresie monitoringu po zakończeniu projektu.

W ramach projektu zatrudniono grupy doświadczonych myśliwych z psami; średnio 10 myśliwych sprawdzało około 35 pułapek dziennie na osobę – złapane norki były humanitarnie usypiane. W ciągu trwania projektu wykorzystano około 4 500 pułapek. Zostały one założone w strategicznych punktach występowania norek, w pobliżu rejonów przybrzeżnych, rzek i jezior. Niektóre techniki wykorzystane w projekcie były szczególnie innowacyjne, np. wabik

(z gruczołów płciowych norek) okazał się dużo bardziej skuteczny niż przynęta z ryb, a zespół zyskał dużą wiedzę na temat zachowań norek, która może być wykorzystana do opracowania programów kontroli populacji norek, zarówno w UE jak i na świecie.

Obecnie grupa wykorzystuje swoje doświadczenia w drugim etapie projektu, który ma na celu eliminację norek z wszystkich wysp archipelagu do roku 2011. Zlikwiduje to zagrożenie jakie stanowią norki dla wylęgających się ptaków na obszarach specjalnej ochrony na wyspach – przyczyniając się w znacznym stopniu do zapewnienia ochrony wskazanych gatunków.

WIELKA BRYTANIA

Numer Projektu: LIFE00 NAT/UK/007073

Nazwa projektu: Kontrola populacji norek w celu ochrony ptactwa na obszarach specjalnej ochrony na Hebrydach Zewnętrznych

Beneficjent: Scottish Natural Heritage

Kontakt: David MacLennan

E-mail: david.maclennan@snh.gov.uk

Strona internetowa: www.snh.gov.uk/scottish/wisles/intro.asp

Czas trwania: kwiecień 2001 – czerwiec 2006

Całkowity budżet: 2 763 000 €

Udział LIFE: 1 381 000 €

Wprowadzenie do ochrony gatunkowej

Unia Europejska uznaje znaczenie ochrony najbardziej zagrożonych gatunków. W 1979 r. przyjęto dyrektywę ptasią, której celem była ochrona dzikiego ptactwa w UE, a w 1992 r. przyjęto dyrektywę siedliskową, która rozciągnęła ochronę na około 1000 zagrożonych gatunków roślin i zwierząt oraz na 220 rodzajów siedlisk. W 2006 r. nowy unijny plan działania na rzecz różnorodności biologicznej został zaprojektowany w celu zatrzymania utraty różnorodności biologicznej, w szczególności wyginiecia gatunków flory i fauny.

Wiele zobowiązań politycznych w Unii Europejskiej ma na celu ochronę przyrody i różnorodności biologicznej, na czele z zachowaniem gatunków. Sieć obszarów chronionych Natura 2000 i ochrona gatunków w ramach dyrektyw ptasiej i siedliskowej stanowią kluczowe narzędzia dla zapewnienia ochrony gatunkowej. Dyrektywy ptasiej i siedliskowej są głównym rozwiązaniem polityki UE ukierunkowanym na powstrzymanie utraty różnorodności biologicznej do roku 2010.

Przepisy o ochronie gatunkowej zawarte w obydwu dyrektywach stosują się do całego terytorium państwa członkowskiego i dotyczą fizycznej ochrony osobników jak również ich terenów rozrodu i życia. Dyrektywy zezwalają na odstąpienia pod pewnymi warunkami. Obydwa instrumenty wzajemnie się uzupełniają i wspólnie mają na celu zapewnienie korzystnego statusu ochrony wszystkich gatunków o szczególnym znaczeniu dla Wspólnoty.

W ramach dyrektywy ptasiej wszystkie gatunki dzikiego ptactwa występujące na

terenie Unii Europejskiej są pod ochroną. Poszczególne załączniki dyrektywy siedliskowej określają, które instrumenty są dostępne dla określonych gatunków zwierząt i roślin. Większość gatunków objętych jest więcej niż jednym załącznikiem i przez to podlegają połączonym instrumentom, tzn. połączeniu podejść ochronnych i środków zapobiegawczych. Dzikie ptactwo i gatunki wymienione w załącznikach II i IV korzystają z wzajemnie uzupełniających się, podwójnej ochrony obszarów Natura 2000.

Dla siedlisk zamieszkiwanych przez 192 zagrożone gatunki ptaków wymienione w dyrektywie ptasiej (załącznik I) oraz dla ptactwa wędrownego, zastosowane zostaną specjalne środki ochrony, w tym wyznaczenie najbardziej odpowiednich obszarów pod względem liczby i powierzchni jako obszarów specjalnej ochrony dla zachowania tych gatunków. Dla niektórych globalnie zagrożonych gatunków ptactwa, regularnie występującego w Unii Europejskiej, opracowano plany działań (zobacz ramka).

W ramach koncepcji przyjaznych środowisku polowań, dyrektywa ptasiej zezwala

na polowania na gatunki wymienione w załączniku II. Plany zarządzania zostały opracowane dla około 20 gatunków ptaków, na które organizuje się polowania i które posiadają niekorzystny status ochrony.

INNE GATUNKI

Środki ścisłej ochrony przyjęte w artykule 12 dyrektywy siedliskowej muszą przyczynić się do zachowania lub odtworzenia korzystnego statusu ochrony gatunków zwierząt wymienionych w załączniku IV (a). Artykuł 12 dyrektywy przewiduje podobne środki dla gatunków roślin wymienionych w załączniku IV (b).

Panel dyskusyjny na temat ochrony gatunków na konferencji w Brukseli

Fot. Eric Evrard

W lutym 2007 r., Komisja Europejska opublikowała wytyczne na temat ścisłej ochrony gatunków zwierząt będących przedmiotem zainteresowania wspólnoty w ramach dyrektywy siedliskowej 92/43/WE.

Dobra znajomość gatunków (zasięg/rozmieszczenie, występowanie, biologia, ekologia, zagrożenia i wrażliwość, potrzeby ochronne itp.) i regularne monitorowanie ich statusu ochrony (wymagany artykułem 11 dyrektywy siedliskowej) są niezbędnymi warunkami dla jakiegokolwiek poważnej strategii ochrony. Współpraca na poziomie UE i współpraca transgraniczna są niezbędne dla niektórych gatunków. Unijne ramy do oceny statusu ochrony zostały uzgodnione przez państwa członkowskie w kwietniu 2005 r. Państwa członkowskie przedstawiły wyczerpujące sprawozdania Komisji na temat statusu ochrony gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, zgodnie z artykułem 17 dyrektywy siedliskowej. Zbiorowy raport na temat wyników tego działania zostanie opublikowany przez Komisję w 2009 r.

PLAN DZIAŁAŃ NA RZECZ RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ

Unijny Plan działań na rzecz różnorodności biologicznej wzywa państwa członkowskie i Wspólnotę do:

- zakończenia wyznaczania obszarów sieci Natura 2000 przez upewnienie się, że każdy kraj (zwłaszcza nowe państwa członkowskie) zaproponuje wystarczającą liczbę obszarów na swoim terytorium, by chronić wymienione gatunki w ich naturalnych obszarach występowania na terenie UE;
- wyznaczenia, ochrony i skutecznego zarządzania lądowymi obszarami chronionymi do roku 2010 i morskimi do roku 2012, by zapewnić ochronę lub odtworzenie gatunków i siedlisk do zadawalającego statusu ochrony oraz że ich długotrwała ochrona jest zabezpieczona;
- zapewnienia finansowania na odpowiednim poziomie, umożliwiającego długoterminowe zarządzanie obszarami, m. in. w ramach funduszy UE i większej integracji potrzeb zarządzania ochroną w ramach działalności związanej z użytkowaniem ziemi.

Uznanie wartości skoordynowanych działań na rzecz zagrożonych gatunków

EUROPEJSKIE PLANY DZIAŁAŃ NA RZECZ OCHRONY PTAKÓW

Od 1993 r. Komisja Europejska wspiera rozwój i wdrażanie Planów działań o zasięgu europejskim dla 46 najbardziej zagrożonych gatunków ptaków wymienionych w załączniku I dyrektywy ptasiej. Plany przygotowane przez BirdLife International, przeszły proces rozległych konsultacji wśród ekspertów naukowych, agencji rządowych i społeczeństwa obywatelskiego w celu ustalenia europejskich priorytetów ochrony gatunków docelowych. Plany dostarczają cennego narzędzia pomagającego państwom członkowskim skoncentrować ograniczone zasoby w celu zapewnienia, że działania podjęte na rzecz zagrożonych gatunków są oparte na podstawach naukowych i są ukierunkowane na odtworzenie tych gatunków za pomocą najbardziej decydujących środków. Ze względu na to, że każdy gatunek objęty planami jest uznany za priorytetowy w ramach funduszy programu LIFE, pomaga to w zapewnieniu, że potencjalni wnioskodawcy wnioskujący o fundusze skoncentrują się na działaniach, które są uznawane za najważniejsze i najpilniejsze dla tych gatunków.

Niedawno przeprowadzone badanie BirdLife na temat skutków tych planów po upływie 10 lat potwierdziło, że rzeczywiście są one bardzo skuteczne. Raport zawierał stwierdzenie, że poczyniono znaczne postępy we wdrażaniu 18 z 23 planów, a długoterminowe i średnioterminowe cele zostały już osiągnięte dla 11 z nich. Raport stwierdzał również, że większość gatunków zwiększyła swoją liczbę lub obszar występowania w tym okresie. Wśród gatunków, którym udało się tego dokonać w największym stopniu były Pelikan kędzierzawy, Orzeł cesarski i Petrel maderski, których liczebność wzrosła przynajmniej o 20%. Z uwagi na sukces projektu, Komisja zamierza obecnie rozpocząć opracowywanie planów działań o zasięgu ogólnoeuropejskim dla zagrożonych gatunków innych niż ptaki.

i potrzeba utworzenia sieci Natura 2000 jest zarówno spójne, jak i trwałe. Plan wzywa także państwa członkowskie oraz Wspólnotę do:

- zagwarantowania, by ochrona żadnego gatunku priorytetowego nie uległa pogorszeniu do roku 2010, oraz by większość gatunków uzyskała lub zbliżała się do odpowiedniego statusu ochronnego przed rokiem 2013;
- wdrożenia, oceny i dalszego rozwoju planów działania na rzecz ochrony dzikich gatunków o zasięgu europejskim na rzecz szczególnie zagrożonych gatunków.

W celu zapewnienia ochrony wymienionym gatunkom na ich naturalnych obszarach występowania, państwa członkowskie muszą wyznaczyć i zarządzać obszarami Natura 2000

Fot. Artur Oliveira

ków. Celem jest utworzenie nowych planów na rzecz kolejnych gatunków ptaków i innych dzikich gatunków, takich, jak duże drapieżniki. Unijny program LIFE Przyroda będzie także kontynuował priorytetowe traktowanie finansowania projektów ochronnych, które przyczynią się do wdrażania działań, określonych w planach działania na rzecz gatunków;

- zastosowania narzędzi takich, jak trasy migracyjne, strefy buforowe, korytarze, przeprawy przez wodę itd. do wzmocnienia spójności, połączeń i trwałości sieci obszarów chronionych nie tylko pomiędzy obszarami Natura 2000, ale również z innymi obszarami chronionymi na szczeblu regionalnym lub krajowym w UE do 2010 r.

UE odpowiada także za kilka zewnętrznych regionów – Gwadelupę, Martynikę, Gujanę Francuską i Reunion – które mają wyjątkowo wysoką różnorodność biologiczną. Choć nie są one objęte dyrektywami UE w zakresie ochrony środowiska, Plany Działania wzywają do podjęcia wszelkich starań w zakresie zapewnienia podobnego rodzaju podejść do ochrony różnorodności biologicznej w tych regionach.

LIFE pomógł w finansowaniu wielu udanych projektów w dziedzinie ochrony gatunkowej. W tym miejscu przedstawimy zarys niektórych wniosków wyciągniętych przez ekspertów podczas konferencji na temat najlepszych praktyk, która odbyła się w Brukseli, dotyczących doświadczeń możliwych do zdobycia w ramach przyszłych projektów i kluczowych czynników decydujących o sukcesie.

Doświadczenia LIFE: ochrona gatunkowa

Wnioski obejmują kilka obszarów: ogólne podejście do ochrony gatunków, planowanie projektu, dobre praktyki zarządzania oraz rolę zainteresowanych stron. Przedstawiono również zalecenia dotyczące polityki.

POCHRONA GATUNKOWA W UJĘCIU OGÓLNYM

Paradygmat ochrony gatunkowej musi zostać zmieniony: obecnie koncentruje się na zagrożonych gatunkach, jednak większą uwagę należy zwrócić na gatunki, które nie są rzadkie ani zagrożone, lecz które spełniają ważne funkcje w ekosystemie (np. zapylacze). Pojęcie sztandarowych gatunków w zakresie ochrony gatunkowej jest przydatne (szczególnie w ramach komunikacji ze społeczeństwem), jednak powinno zostać włączone do bardziej kompleksowego podejścia do ochrony gatunkowej. Projekt ochrony rysia iberyjskiego – **LIFE06 NAT/E/000209** – stanowi dobry przykład takiego bardziej kompleksowego podejścia, ponieważ ochrona rysia jest ściśle powiązana ze stanem jego głównej ofiary, królika.

Celem działań w ramach projektu powinno być zapewnienie długoterminowej żywotności populacji poszczególnych gatunków. Cel ten musi być odzwierciedlony w długoterminowym podejściu do praktycznej ochrony gatunkowej. Działania ochronne nie mogą zakończyć się wraz z zakończeniem projektu.

Ochrona gatunkowa powinna być również bardziej kompleksowa przestrzennie. Obecna koncentracja na obszarach chronionych stwarza chronione wyspy. Większą uwagę należy zwrócić na pozostały obszar lądowy i kwestie związane ze spójnością i fragmentacją. Mikrore-

zerwaty roślinne, skutecznie wdrożone m.in. na Krecie i w Walencji (zob. str. 56-57), stanowią dobry przykład tego jak potrzeba ochrony konkretnych obszarów może zostać pogodzona z szerszymi wymaganiami.

Dla gatunków o charakterze metapopulacyjnym, podejście w skali krajobrazu jest niezbędne do osiągnięcia korzystnych wyników.

Konieczne jest włączenie zasad zarządzania adaptacyjnego do ochrony gatunkowej. Zarządzanie adaptacyjne powinno być oparte na monitorowaniu docelowych populacji i wynikach działań w zakresie zarządzania. Mechanizm reakcji należy stosować w celu dostarczenia wyników monitoringu dla potrzeb zapewnienia dobrze poinformowanego i rozsądnego procesu decyzyjnego.

PLANOWANIE PROJEKTÓW

Szczegółowa wiedza na temat gatunków docelowych, ich cyklu życiowego,

reprodukcji i wymagań siedliskowych jest niezbędna dla sukcesu każdego projektu. Projekty powinny być oparte na podstawach naukowych, wykorzystywać diagnozę i narzędzia modelujące gdzie jest to stosowne. Wczesna identyfikacja braków w wiedzy powinna być priorytetem. Projekt na rzecz Gór Skandynawskich mający na celu zatrzymanie spadku populacji gęsi małej (**LIFE05 NAT/FIN/000105**) stanowi dobry przykład wartości tego nowego podejścia.

Jest ono przydatne w planowaniu długoterminowych projektów i planowaniu cyklu projektu, który uwzględnia wyznaczenie priorytetów, planowanie projektu, wdrożenie projektu i monitoring rezultatów. Rezultaty monitoringu powinny zostać wykorzystane do modyfikacji projektów. Wszystkie ważne zainteresowane podmioty powinny być zaangażowane w projekt już na etapie planowania. Planowanie projektu powinno uwzględniać strategię wyjścia – co się stanie po zakończeniu

Działania w ramach projektu muszą zapewnić długoterminową żywotność populacji gatunków

Fot. J. Botânico da Madeira

projektu, w jaki sposób działania będą kontynuowane itp.

DOBRA PRAKTYKA ZARZĄDZANIA

Wsparcie reprodukcji/regeneracji jest kluczowe dla gatunków o małej populacji. Jeśli środki *in situ* nie są wystarczające do zapewnienia żywotności populacji, powinny zostać poparte działaniami *ex situ* takimi jak reprodukcja w ogrodach botanicznych, budowanie banków nasion, hodowla w niewoli i ośrodki ratunkowe. W stosownych przypadkach w procesie można uwzględnić działania reintrodukcyjne.

Mikrorezerваты stanowią dobre narzędzie do ochrony gatunków roślin, które ma potencjał szerszego zastosowania w Europie. Mikrorezerваты roślinne są bardziej popularne wśród lokalnych mieszkańców niż duże rezerваты, które mogą ograniczać ich działalność. Przydatność mikrorezerwatów dla gatunków zwierząt mało mobilnych powinna zostać rozpatrzona.

Satelitarne śledzenie ptaków nie tylko ma znaczenie dla nauki i ochrony gatunków, ale może również dostarczyć atrakcyjnych historii dla mediów i społeczeństwa. Nadawanie imion poszczególnym ptakom spowoduje dużo większe

zainteresowanie mediów. Rozszerzenie zakresu projektu pomaga również w dostarczaniu wyników projektu i w kierowaniu strategią wyjścia.

Duże projekty infrastrukturalne mogą również stanowić okazję do ochrony gatunków. Beneficjenci powinni wykorzystywać je w celu osiągnięcia wyników w zakresie ochrony przyrody.

ZALECENIA POLITYKI

Ogólne podejście do ochrony gatunkowej

- Środki w celu zintegrowanej ochrony gatunków powinny zostać uwzględnione w strategiach na rzecz ochrony i w ich dokumentach wdrażających. Środki te powinny obejmować przyjęcie zasad długoterminowej ochrony i zarządzania adaptacyjnego, jak również bardziej konkretnie odnosić się do ochrony gatunków na pozostałych obszarach lądowych oraz gatunków odgrywających ważną rolę w funkcjonowaniu ekosystemu.
- Ustanowienie programów na rzecz wdrożenia zintegrowanej ochrony gatunków.
- Opracowanie mechanizmów unikania zmniejszania populacji gatunków do wielkości krytycznej, w tym mechanizmy wczesnego ostrzegania mające na celu identyfikację gatunków zagrożonych takim spadkiem i szybką reakcję zapewniającą wydajne odtworzenie populacji.
- Opracowanie mechanizmu szybkiej odpowiedzi na poziomie UE jeśli państwo członkowskie nie spełni swoich obowiązków ochronnych.

Finansowanie

- Istnieje potrzeba dużo większych funduszy na pokrycie całego spektrum kwestii związanych z ochroną przyrody.
- Każdy nowy mechanizm finansowy powinien obejmować specjalne fundusze na rzecz długoterminowej ochrony gatunków oraz fundusze na rzecz badań nad ochroną przyrody/różnorodności biologicznej.
- Należy podjąć kroki w celu lepszej koordynacji istniejących narzędzi finansowych UE wspierających ochronę gatunków – szczególnie w odniesieniu do harmonizacji narzędzi finansowych Dyrekcji Generalnej ds. Środowiska z Ramową Dyrektywą Wodną i programami rozwoju obszarów wiejskich (szczególnie programami rolno-środowiskowymi).

Współpraca międzynarodowa

- Niezbędne jest lepsze wykorzystanie współdziałania między międzynarodowymi instrumentami prawnymi oraz identyfikacja i odniesienie się do niezgodności w politykach krajowych.
- Należy również wprowadzić skuteczniejsze środki ochrony gatunków migracyjnych, szczególnie poza terytorium UE.

Program LIFE

- Umowy w ramach projektu powinny zawierać zasadę wykorzystania informacji zgromadzonych w poprzednich projektach w nowych projektach.
- Należy znaleźć sposób na wprowadzenie elastyczności do projektów, które ułatwią ewentualne modyfikacje projektu i pozwolą rezultatom programów monitoringu wpłynąć na dostarczanie wyników w miarę rozwoju projektu.
- Należy nadal rozwijać metody rozpowszechniania przy użyciu najlepszych praktyk: przykłady obejmują książki, seminaria tematyczne i szkolenia.
- Zwrócenie większej uwagi na kwestię językową w programie LIFE. Formularze wniosków powinny być dostępne we wszystkich językach urzędowych UE, a nie tylko w języku angielskim.
- Koordynator projektu jest głównym źródłem wiedzy i najlepszych praktyk powiązanych z jakimkolwiek projektem LIFE. Pełni również kluczową rolę w kontynuowaniu prac rozpoczętych w ramach projektu po zakończeniu LIFE. Ponieważ koordynator po zakończeniu projektu często rozpoczyna nową pracę, prowadzi to do utraty praktycznych umiejętności; dobrze byłoby gdyby koordynator kontynuował pracę po zakończeniu projektu i pomagał we wdrożeniu programu po zakończeniu LIFE. Na zakończenie belgijskiego projektu na rzecz Perloródki rzecznej, lokalne władze zapłaciły koordynatorowi za pozostanie rok dłużej, korzystając przy tym z kontynuowania działań na rzecz ochrony gatunków (zob. ramka na str. 52).

Fot. LIFE04 NAT/HU/000116

Ochrona mało znanej i bardzo zagrożonej węgierskiej żmii łąkowej była celem projektu LIFE

Przykładem dobrej współpracy z agencją infrastruktury jest projekt na rzecz wrzosowisk Kornwalii (LIFE03 NAT/UK/000042). „Zaangażowanie Agencji ds. budowy autostrad było niezbędne”, mówi kierownik projektu, Wesley Smyth.

ROLA PODMIOTÓW ZAINTERESOWANYCH

Zaangażowanie podmiotów lokalnych w ochronę i zarządzanie jest niezbędne dla sukcesu projektu i długoterminowych wyników. Jeśli lokalni mieszkańcy są dumni z ich lokalnego dziedzictwa, bardziej prawdopodobne jest, że wesprą działania projektu. Najlepszym działaniem jest zaoferowanie kilku różnych sposobów zaangażowania w projekt dla każdej z grup podmiotów: pozwala to konkretnym osobom na wybranie najbardziej odpowiedniej opcji.

Projekt LIFE TCY „Ochrona i zarządzanie populacją wilków w Chorwacji” (LIFE02 TCY/CRO/000014) skutecznie ustanowił komunikację między wszystkim zainteresowanymi grupami, co zostało konkretnie zademonstrowane poprzez opracowanie planu zarządzania populacją wilków. Plan ten, przygotowany wspólnie przez wiele różnych grup podmiotów i przyjęty przez odpowiednie ministerstwo, obejmował zestaw środków na rzecz zmniejszenia istniejących konfliktów w sposób możliwy do przyjęcia dla zainteresowanych grup.

Porozumienia o współpracy z myśliwymi, takie same jak w przypadku projektów na rzecz rysia iberyjskiego i gęsi małej, stanowią przydatne narzędzie rozwiązywania problemu zabijania zagrożonych gatunków.

LIFE POMAGA MNIEJ ZNANYM GATUNKOM

Podczas gdy projekty skupiające się na drapieżnikach niemających naturalnych wrogów, takich jak ryś iberyjski i wilk często przyciągają największą uwagę, LIFE wspierał szeroki zakres projektów związanych z ochroną mniej znanych gatunków i mniej okazałych bezkręgowców, gadów, płazów i ryb.

Ochrona siedlisk Perłoródki rzecznej w Belgii (LIFE02 NAT/BE/008590) – Projekt mający na celu wprowadzenie długoterminowej ochrony populacji Perłoródki rzecznej i powiązanych z nią siedlisk w Belgii (Walonii). *Margaritifera margaritifera* jest wymagającym gatunkiem chronionym na mocy dyrektywy siedliskowej i konwencji berneńskiej oraz jest wymieniony jako gatunek zagrożony (IUCN).

Spadek jakości wód, zmiany w populacji ryb żywicieli, zamulania koryt rzecznych i miazdzenie małży zagrażają przetrwaniu gatunku.

Precyzyjne naniesienie na mapę występowania populacji małży pozwoliło na zaproponowanie konkretnych środków dla wdrażania sieci Natura 2000 i Ramowej Dyrektywy Wodnej. Renaturyzacja siedlisk przyspieszyła działania uzupełniające nie finansowane z LIFE, takie jak pozyskanie gruntów poza obszarami Natura 2000, stworzenie dużych rezerwatów przyrody, zarządzanie gruntami prywatnymi poprzez umowy, wycinanie świerków i umożliwienie rybom swobodnego przepływu.

Wykorzystując narzędzia uzupełniające takie jak program rolno-środowiskowy, inne projekty LIFE/ Interreg umożliwiły beneficjentowi wykończenie i połączenie renaturyzowanego obszaru. Do osiągnięcia celów projektu pozostało jeszcze dużo pracy, jednak porównania między sytuacją przed i po wdrożeniu projektu LIFE pokazały, że jest to możliwe do wykonania. Wdrożenie działań po zakończeniu projektu LIFE będzie kluczowe dla osiągnięcia długoterminowych celów projektu.

Renaturyzacja wrzosowisk w środkowej Kornwalii dla *Euphydryas aurinia* (LIFE03 NAT/ UK/000042) – Projekt LIFE na rzecz wrzosowisk w środkowej Kornwalii zapewnił ochronę populacji *Euphydryas aurinia* o znaczeniu międzynarodowym. Prace w ramach projektu miały na celu odtworzenie warunków siedliskowych i połączeń między dziewięcioma obszarami obejmującymi powierzchnię 1 048 ha.

Po zakończeniu zaplanowanych działań, zwiększyła się powierzchnia siedlisk rozrodu z 15 ha do 130 ha. Polepszyła się też łączność między poszczególnymi obszarami objętymi projektem. Bezpośrednim rezultatem projektu może być rozszerzenie granic specjalnego obszaru ochrony.

Projekt uwzględnił istotne wyniki prowadzonego monitoringu. Zebrane dane zostały wykorzystane do badania związków między trendami populacyjnymi, warunkami siedliskowymi i zarządzaniem siedliskami. Wyniki będą miały znaczenie w informowaniu przyszłych jednostek zarządzających obszarami objętymi projektem jak również projektami na rzecz *E. aurinia* i strategiami zarządzania.

Inne ważne projekty:

- Ochrona *Triturus cristatus* w regionie Wschodniego Bałtyku (LIFE04 NAT/EE/000070)
- Ustalenie podstaw dla ochrony węgierskiej żmii łąkowej przed wymarciem (LIFE04 NAT/HU/000116).

LIFE wspiera ptaki europejskie

Program LIFE współfinansuje wiele projektów wspomagających ochronę zagrożonych gatunków ptaków wymienionych w dyrektywie ptasiej. Ochrona tras migracyjnych oraz zagrożenia związane z polowaniami i kłusownictwem to powracające motywy wielu projektów LIFE, np. projektu poświęconego gęsi małej *Anser erythropus*.

Gęś mała (*Anser erythropus*) to najbardziej zagrożony gatunek ptaka w Skandynawii. Krótkoterminowy cel projektu LIFE Przyroda **LIFE05 NAT/FIN/000105** to powstrzymanie spadku liczebności populacji zanim będzie zbyt mała, by przetrwać. Największe zagrożenie dla tego gatunku stanowią myślistwo i kłusownictwo. Gęś mała jest bardzo podobna do gęsi białoczelnej (*Anser albifrons*), gatunku będącego istotnym celem polowań w większości krajów, w których występuje także *Anser erythropus*. W związku z tym jedynym skutecznym sposobem na zapewnienie ochrony gęsi małej jest wprowadzenie zakazu polowania na wszystkie gęsi białoczelne obowiązującego w okresach występowania gęsi małej w określonych kluczowych miejscach.

W ramach projektu przyjęto założenie ochrony międzynarodowej w celu określenia kluczowych miejsc występowania gatunku wzdłuż tras migracyjnych oraz rozpoczęcia działań w kilku krajach. Główne działania w ramach projektu to: teledetekcja satelitarna i kolorowe obrączkowanie gęsi małych w celu zmapowania najważniejszych miejsc wzdłuż tras migracyjnych gatunku, opracowanie

krajowych planów działań, renaturyzacja i zarządzanie siedliskami mające na celu stworzenie bezpiecznych i sprzyjających warunków dla gęsi, organizowanie kampanii zwiększających świadomość społeczną, głównie dla myśliwych i rolników żyjących na kluczowych obszarach, mających na celu zmniejszenie ryzyka strzelania do tego rzadkiego gatunku.

MIĘDZYNARODOWE SUKCESY PROJEKTU

W oparciu o wyniki monitoringu wydaje się, że osiągnięto krótkoterminowy cel projektu: populacja gęsi małej nie zmniejszyła się w trakcie realizacji projektu. Gęsi zaczęły także korzystać z miejsc renaturyzowanych i zarządzanych w ramach projektu na Węgrzech i w Estonii. W wyniku namierzania satelitarnego odkryto zupełnie nową trasę migracyjną tego gatunku oraz kilka nieznanych wcześniej ważnych miejsc jego występowania. Krajowe plany działania są gotowe do przyjęcia przez władze krajowe w Norwegii, Finlandii i w Estonii. W Norwegii już rozpoczęto działania dotyczące ochrony gatunku zaproponowane w ramach krajowego planu działania: wprowadzenia zakazu polowania na gęsi obowiązującego w miejscach postoju jesiennego oraz kontrolę populacji lisa rudego na głównych terenach rozrodczych. Choć za wcześnie jeszcze na ocenę rezultatów kampanii zwiększających świadomość społeczną, to współpraca ze stowarzyszeniami myśliwych na Węgrzech i w Estonii sprawdza się zarówno na poziomie krajowym jak

i regionalnym. Z kolei w Grecji udało się ją nawiązać jedynie na poziomie regionalnym. Sam fakt znalezienia zestrzelonego ptaka z kolorową obrączką (założoną w ramach projektu) w strefie zakazu polowań ściśle chronionego obszaru Natura 2000 w Grecji świadczy o tym, jak wiele pilnych działań należy podjąć, żeby ochronić gęś małą przed myśliwymi.

Dzięki projektowi w samą porę zwiększono działania na rzecz ochrony gatunku – gdy jego skandynawska populacja znajdowała się na skraju wyginięcia.

W ramach projektu udowodniono, że w przypadku ochrony tak krytycznie

FINLANDIA

Numer Projektu: LIFE05 NAT/FIN/000105

Nazwa projektu: Ochrona gęsi małej na europejskich trasach migracyjnych

Beneficjent: WWF Finlandia

Kontakt: Petteri Tolvanen

E-mail: petterii.tolvanen@wwf.fi

Strona internetowa: www.wwf.fi

Czas trwania: kwiecień 2005 – marzec 2009

Całkowity budżet: 1 098 000 €

Udział LIFE: 749 000 €

Anser erythropus

Fot. Ingar Jostein Olsen

zagrożonych gatunków migracyjnych niezbędne jest podjęcie działań na skalę międzynarodową. Chociaż można zatrzymać trendy zmniejszania się skandynawskiej populacji gęsi małej, to nadal pozostanie ryzyko jej zniszczenia, jeśli nie zostaną podjęte skuteczne i natychmiastowe działania na rzecz ochrony gatunku wzdłuż całych jego tras migracyjnych. W ramach projektu udowodniono także wartość planów działań dotyczących poszczególnych gatunków o zasięgu europejskim (patrz str. 6).

KOORDYNACJA NA RZECZ OCHRONY

Według przedstawiciela międzynarodowej organizacji *BirdLife International*, Borisa Barova, najważniejsza w realizacji takich jak ten projektów LIFE jest dobra koordynacja działań ochronnych na wielu różnych obszarach oraz w różnych okolicznościach. Zastrzelenie gęsi małej na obszarze Natura 2000 w Grecji wskazuje jak ważne są: wdrożenie skoordynowanych działań w wielu lokalizacjach, rozwijanie synergii międzynarodowych instrumentów prawnych, rozpoznawanie oraz niwelowanie niezgodności w aktach prawnych i polityce a także zrozumienie pełnego cyklu życiowego danego gatunku oraz zagrożeń, jakie przed nim stoją wzdłuż tras migracyjnych.

BARDZIEJ OSOBISTE PODEJŚCIE

Kolejną przydatną informacją dla innych projektów LIFE jest fakt, że satelitarne namierzanie ptaków ma znaczenie nie tylko dla nauki i ochrony gatunków, ale może również dostarczyć atrakcyjnych historii dla mediów i społeczeństwa. Grupa ekspertów na konferencji Best Practices stwierdziła, że nadawanie imion poszczególnym ptakom spowoduje dużo większe zainteresowanie mediów.

*Polowanie na podobnie wyglądającą gęś białoczelną stanowi zagrożenie dla przetrwania gatunku *Anser erythropus**

LIFE I PTAKI

- **LIFE00 NAT/F/007269** („Program na rzecz renaturyzacji i zarządzania siedliskami bąka we Francji” ang. *Programme for the restoration and management of the habitats used by the Bittern in France*) – W wyniku degradacji oraz zaniku terenów podmokłych oraz, w szczególności, szuwarów, w ciągu ostatnich 30 lat populacja bąka (*Botaurus stellaris*) zmniejszyła się dramatycznie. W ramach tego projektu pomyślnie zrenaturyzowano 210 ha zniszczonych szuwarów oraz wdrożono plany gospodarowania ok. 6 500 ha terenów podmokłych w siedmiu obszarach Natura 2000 usytuowanych w siedmiu różnych częściach Europy.
- **LIFE02 NAT/GR/008494** („Ochrona priorytetowych gatunków ptaków na terenie Jeziora Mikri Prespa w Grecji” ang. *Conservation of priority bird species in Lake Mikri Prespa, Greece*) – W ramach tego projektu wzmocniono status ochrony pelikana kędzierzawego oraz kormorana małego do takiego stopnia, że w ciągu ostatnich pięciu lat liczebność populacji tych gatunków ustabilizowała się na wysokim poziomie. Działania rozpoczęte w ramach projektu LIFE przyniosły korzyści dla populacji ponad 20 innych gatunków ptaków wodnych.
- **LIFE02 NAT/H/008627** („Ochrona orła cesarskiego *Aquila heliaca* w Basenie Karpackim” ang. *Conservation of *Aquila heliaca* in the Carpathian basin*) – Pierwszy projekt LIFE Przyroda poświęcony orłowi cesarskiemu, w ramach którego opracowano plan gospodarowania wspomagający zwiększenie liczebności populacji gatunku – z 55 par hodowlanych w 2001 r. do 73 w 2005 r. Przygotowaną propozycję wyznaczania głównych terenów rozrodczych gatunku jako „obszarów specjalnej ochrony” (SPA) określonych w dyrektywie ptasiej wysłano do Węgierskiego Ministerstwa Środowiska.
- **LIFE00 NAT/P/007097** („Ochrona petreła maderskiego poprzez renaturyzację siedlisk gatunkowych” ang. *Conservation of Zino's Petrel through restoration of its habitat*) – W ramach projektu na Maderze opracowano plan gospodarowania oraz wdrożono działania, dzięki którym populacja petreła maderskiego zwiększyła się z 30-40 do 65-80 par hodowlanych. Wzrost liczebności populacji wpłynął na zmianę statusu ochrony gatunku z „krytycznie zagrożonego” na „zagrożony”.
- **LIFE03 NAT/SLO/000077** („Długoterminowa ochrona derkacza (*Crex crex*) w Słowenii” ang. *Establishing long-term protection of *Crex crex* in Slovenia*) – Głównymi osiągnięciami projektu były: opracowanie dziesięcioletniego planu działania na rzecz derkacza (2005-2015) oraz krajowy program monitoringu tego gatunku.
- **LIFE 03 NAT/E/000050** („Ochrona orła iberyjskiego, sępniaka czarnego oraz bociana czarnego” ang. *Conservation of the Spanish Imperial Eagle, Black Vulture, Black Stork*) – Orzeł iberyjski (*Aquila adalberti*), sępniak czarny (*Aegypius monachus*) oraz bocian czarny (*Ciconia nigra*) to trzy priorytetowe gatunki UE rozmnażające się głównie w hiszpańskich lasach śródziemnomorskich. Wiele z najlepiej zachowanych krajobrazów śródziemnomorskich znajduje się na terenach prywatnych. Dlatego, w celu zaangażowania prywatnych właścicieli w działalność na rzecz ochrony zagrożonych gatunków żyjących na ich ziemiach, w ramach projektu przygotowano oraz wdrożono plany gospodarowania na 22 prywatnych terenach.

Ochrona **rysia iberyjskiego**

Ryś iberyjski (*Lynx pardinus*), bardziej niż jakikolwiek inny gatunek drapieżny, ucierpiał z powodu zmian siedliskowych, utraty głównego źródła pożywienia oraz kłusownictwa. Aktualnie szacuje się, że populacja tego gatunku, nieistniejącego już w Portugalii, liczy pomiędzy 200 a 220 przedstawicieli, żyjących na dwóch głównych obszarach w południowo-zachodniej Hiszpanii: w Parku Narodowym Doñana oraz w górach Sierra Morena.

Ryś iberyjski jest mniejszy od rysia euroazjatyckiego. Ma długie nogi i krótki ogon. Kot średniej wielkości waży pomiędzy 8 a 14 kg. Jest to mocno cętkowane zwierzę żyjące samotnie. Młode rodzą się w marcu, zazwyczaj po dwa kocięta w miocie. Rewiry rysia są stosunkowo małe – od 4 do 20 km². Ryś iberyjski zamieszkuje busz oraz gęste tereny leśne włączane w otwarte przestrzenie.

Chociaż czasami żywi się ptakami, gryzoniami oraz młodymi osobnikami jelenia, to jego pokarm stanowią przede wszystkim króliki. Masowe zmniejszenie liczebności królików na półwyspie iberyjskim spowodowane chorobami – epidemią myksomatozy oraz, ostatnio, wirusową krwotoczną chorobą królików (RHD) – oraz zmiana siedliska wywołały zmniejszenie populacji królika na wielu obszarach do 5% jej wielkości z lat 50. Doprowadziło to do trudnej sytuacji rysia.

Ryś iberyjski

Fot. J. Andalućia / M. Medio Ambiente

Od 1994 r. kilka projektów LIFE Przyroda podjęło działania na rzecz odwrócenia zjawiska zmniejszania się populacji wielkiego kota w Portugalii i w Hiszpanii. Jeden z nowszych projektów – **LIFE02 NAT/E/008609** („Odbudowanie populacji rysia iberyjskiego w Andaluzji” ang. *Population recovery of Iberian Lynx in Andalusia*) – zakładał m.in. połączenie pojedynczych grup oraz zwiększenie dostępności zdobyczy m.in. poprzez dzierżawienie prawa do polowania na króliki oraz efektywne uzupełnianie ich populacji.

Podjęto także problem związany z przypadkowym przejeżdżaniem zwierząt lub łapaniem ich w sidła. Działania przyjęły formę zawierania umów z prywatnymi właścicielami ziem.

W ramach kolejnego projektu – **LIFE06 NAT/E/000209** – („Odnowa i ochrona rysia iberyjskiego (*Lynx pardinus*) w Andaluzji” ang. *Conservation and reintroduction of the Iberian Lynx (*Lynx pardinus*) in Andalusia*) trwa obecnie opracowywanie strategii na rzecz ochrony rysia w Andaluzji. Wkrótce zostanie przeprowadzona pierwsza próba ponownej reintrodukcji na dzikie obszary osobników urodzonych w niewoli.

Jednym z głównych działań w ramach projektu ukazującym znaczenie dbania o ekosystemy jest program RUT (ang. *Recovery Unit Territories*). RUT to obszar wielkości 500 ha znajdujący się obok terytorium zamieszkiwanego przez samice w wieku rozrodczym.

Jest to teren ogrodzony i zasiedlony przez króliki (którym zapewniono wodę i schronienie). Jego celem jest zwiększenie terytorium rozrodczego dla samic rysia. Wyniki są zadowalające. Wzrósł także geograficzny zasięg występowania gatunku. W 2002 r. ryś iberyjski zamieszkiwał obszar o powierzchni ok. 125 km². Do 2008 r. zasięg jego występowania wzrósł do 235 km².

Siedlisko rysia w górach Sierra Morena

ODWRACANIE TRENDÓW

Zatrzymała się obserwowana do 2000 r. tendencja zniżkowa w związku z liczebnością rysia w Doñana oraz w Sierra Morena. Od 2002 r. wielkość populacji rysia w Doñana ustabilizowała się, a w górach Sierra Morena – rośnie. Dzięki działaniom zapobiegającym śmierci rysiów na drogach w Doñana – np. budowie ogrodzeń oraz przejść podziemnych – zaobserwowano spadek śmiertelności z trzech osobników rocznie (w latach 2001-2006) do zera w 2007 r. i jednego w 2008 r.

Mając na celu pomyślne sfinalizowanie projektu, beneficjent postanowił zaangażować zainteresowane podmioty z początkowych etapów projektu i podpisał umowy o współpracy ze wszystkimi organizacjami myśliwskimi w Doñana. Działania na rzecz zwiększania świadomości miały na celu zbudowanie lokalnej dumy z regionalnego „szlachetnego kota”. Należy przeprowadzić więcej badań nad gatunkami. W ramach andaluzyjskiego projektu LIFE prowadzona jest obserwacja rysia oraz nadzór nad obszarami jego ochrony. „Metody związane z obserwacją oraz zakładaniem obszarów RUT można zastosować wszędzie” mówi były koordynator ds. technicznych, Rafael Canedas.

Roślinne mikrorezerwaty na zachodniej Krecie

W ramach finansowanego przez program LIFE projektu na greckiej wyspie Krecie stworzono roślinne mikrorezerwaty (PMR ang. *plant microreserves*) na rzecz ochrony siedmiu rzadkich gatunków roślin. Sukces projektu wzorowanego na roślinnych mikrorezerwach z Hiszpanii dowodzi, że metodologię można zastosować w innych bogatych w roślinność europejskich obszarach Natura 2000.

Roślinny mikrorezerwat (PMR) palmy *Phoenix theophrasti* na zachodniej Krecie

Uważa się, że na Krecie panuje największe zróżnicowanie roślinne w Europie, ze szczególnym nagromadzeniem endemicznych gatunków roślin. Występuje tam 14 gatunków wymienionych w Załączniku II dyrektywy siedliskowej, z których osiem posiada status gatunku priorytetowego. Najpoważniejsze zagrożenia dla tych roślin wynikają z działalności człowieka.

W ramach projektu LIFE, Uniwersytet Ateński we współpracy ze Śródziemnomorskim Instytutem Rolniczym w Chanii (MAICH) oraz z Dyрекcją Lasów Regionu

Krety w Chanii zaproponował utworzenie pilotażowej sieci PMR na zachodniej Krecie (prefektura Chania) wspomagającej ochronę siedmiu priorytetowych endemicznych gatunków roślinnych – *Androcymbium rechingeri*, *Anthemis glaberrima*, *Bupleurum kakiskalae*, *Cephalanthera cucullata*, *Hypericum aciferum*, *Nepeta sphaciotica* oraz *Phoenix theophrasti* – występujących na trzech obszarach Natura 2000.

Uznano, że mikrorezerwat to najbardziej odpowiednie narzędzie ochrony i gospodarowania ze względu na ograniczone rozmieszczenie gatunków docelowych.

W ramach projektu zaproponowano utworzenie sieci mikrorezerwatów na niewielkich obszarach (poniżej 20 ha).

Dla każdego mikrorezerwatu wykonano szczegółową inwentaryzację i przygotowano mapy uwzględniające rozmieszczenie i zagęszczenie siedmiu gatunków docelowych. Zgromadzone informacje wykorzystano do przygotowania planów zagospodarowania mikrorezerwatów.

Wyznaczono granice wszystkich mikrorezerwatów w celu ograniczenia wkraczania na ich teren oraz podniesienia świadomości ludności o istnieniu zagro-

zonych gatunków. Mikrorezerваты *B. kakiskalae* oraz *C. cucullata* zostały także ogrodzone, aby zapobiec uszkodzeniom wynikającym z wypasu zwierząt. W mikrorezerwacie *Phoenix theophrasti* ustawiono barierę samochodową, ponieważ ten teren był wcześniej wykorzystywany jako parking. Działania w ramach ochrony *ex-situ* obejmowały utworzenie banku nasion oraz plantacji sadzonek gatunków docelowych.

MONITORING DŁUGOOKRESOWY

W zgodzie z zasadą najlepszych praktyk dla każdego z gatunków przygotowano plany długookresowego monitoringu, dzięki któremu zostaną określone czynniki wpływające na ich ochronę. Monitorowano takie parametry, jak: warunki klimatyczne, cechy gleby, oddziaływanie na inne rośliny, obecność zwierząt oraz działalność człowieka. W ramach projektu utworzono stałe tereny obserwacji z czujnikami meteorologicznymi oraz środowiskowymi. Po zakończeniu projektu LIFE beneficjent wraz z partnerami projektu prowadzili dalsze obserwacje i badania nad mikrorezerwatami.

*Bardzo rzadki gatunek roślinny
– lilia *Androcymbium rechingeri**

Ochrona przed zgryzaniem wysoce zagrożonej orchidei *Cephalanthera cucullata* w mikrorezerwacie

ZAANGAŻOWANIE LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI

W ramach budowania lokalnego zainteresowania kretańskim projektem przygotowano kampanię informacyjną (imprezy lokalne, plakaty, ulotki, koszulki) skierowaną do ogółu społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci oraz władz lokalnych. W trakcie kampanii podkreślano znaczenie mikrorezerwatów w ochronie flory na Krecie. Główne działania obejmowały ufundowane przez program LIFE *Centra dla odwiedzających* w Ogrodzie Botanicznym Śródziemnomorskiego Instytutu Rolniczego w Chanii oraz Górskiego Ogrodu Botanicznego w Omalos.

SUKCES PROJEKTU

Chociaż działania wprowadzone w ramach projektu były „łagodne” (ogrodzanie, nadzorowanie, montowanie tablic i oznakowań) i nie opierały się na mocnych założeniach dotyczących obudowy przyrody, to projekt zakończył się sukcesem, zapewniając długotrwałą ochronę wybranych gatunków. W trakcie realizacji projektu wprowadzono plany gospodarowania populacjami roślin oraz ich stałą obserwację, a także określono status prawny mikrorezerwatów oraz obszarów Natura 2000 w Grecji. Dzięki ogrodzeniom uratowano dwa gatunki roślin: *B. kakiskalae* oraz *C. cucullata*, szczególnie zagrożonych zniszczeniem w wyniku wypasu zwierząt. W 2006 r. całkowita populacja obejmowała 69 roślin gatunku *B. kakiskalae*, a w 2007 r. na ogrodzonym terenie zidentyfikowano

100 dodatkowych sadzonek bardzo rzadkiego gatunku lilii (*Androcymbium rechingeri*). Dzięki zasadzaniu pędów oraz barierze, która ogranicza wjazd samochodów na teren mikrorezerwatu i zmniejsza ryzyko pożaru, liczebność populacji palmy *P. theophrasti* wzrosła z 49 do 55.

INNE ZASTOSOWANIA

Był to pierwszy projekt dotyczący mikrorezerwatów w Grecji. Jego sukces wskazuje na to, że mikrorezerваты mogą powstać także w innych częściach Krety oraz na obszarach kontynentalnych w Grecji.

GRECJA

Numer Projektu: LIFE04 NAT/GR/000104

Nazwa projektu: Pilotażowa sieć mikrorezerwatów roślinnych na zachodniej Krecie

Beneficjent: Uniwersytet Narodowy im. Kapodistrias w Atenach

Kontakt: Prof. Costas Thanos

E-mail: cthanos@biol.uoa.gr

Strona internetowa:
<http://cretaplant.biol.uoa.gr>

Czas trwania: wrzesień 2004 – grudzień 2007

Całkowity budżet: 932 000 €

Udział LIFE: 699 000 €

Współpraca międzynarodowa: ochrona przyrody na obszarach transgranicznych

Współpraca, budowanie partnerstwa i sprawna komunikacja są niezbędnymi narzędziami, za pomocą których możemy chronić środowisko. Różne projekty LIFE związane z ochroną siedlisk i gatunków pokazały jak skuteczna jest współpraca na poziomie transgranicznym.

Przyroda w Europie nie zna granic i znaczna część gatunków regularnie przekracza wewnętrzne i zewnętrzne granice UE, przemieszczając się w obrębie siedlisk mających charakter ponadnarodowy lub poruszając się międzynarodowymi korytarzami ekologicznymi. Zjawisko to jest brane pod uwagę w unijnej polityce ochrony przyrody. UE świadoma jest również, że współpraca międzynarodowa ma do odegrania kluczową rolę w zakresie ochrony i zwiększenia różnorodności biologicznej w Unii Europejskiej.

Plan działania UE na rzecz różnorodności biologicznej ma za zadanie aktywnie zachęcać osoby odpowiedzialne za zarządzanie środowiskiem do współpracy transgranicznej i ma szczególne znaczenie dla prac związanych z ochroną przyrody o charakterze ponadnarodowym. Prace te mogą dotyczyć, na przykład, dorzeczy znajdujących się równocześnie na terenie kilku państw lub gatunków, które migrują – żyją, żywią się i rozmnażają w różnych miejscach na świecie.

Problem ten wymaga metod skoordynowanego zarządzania ponad granicami państw.

DZIAŁANIA UE

Jednym z podstawowych instrumentów mających na celu promocję współpracy

międzynarodowej pomiędzy państwami członkowskimi jest sieć Natura 2000. Funkcjonuje ona niezależnie od granic politycznych i administracyjnych i ustanawia wspólne standardy uwzględniające gatunki i siedliska rozmieszczone w sposób naturalny.

Kolejnym użytecznym narzędziem odzwierciedlającym istotną rolę, jaką odgrywa współpraca międzynarodowa, są unijne plany działania na rzecz gatunków zagrożonych. Początkowo ustanowione je, aby zapewnić ochronę priorytetowym gatunkom ptaków i ich skuteczność spowodowała, że Komisja Europejska zaproponowała kolejne unijne plany działania mające na celu ochronę innych cennych gatunków występujących dziko.

Poszczególne strategie polityki unijnej uwzględniają również kwestie o charakterze ponadnarodowym takie jak: ekologizacja polityki rolnej i leśnej, ochrona różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich, ograniczenie zanieczyszczenia, renaturyzacja ekosystemów słodkowodnych, ochrona gleb i wygospodarowanie obszarów przeznaczonych dla przyrody i zwierząt przy pomocy metod planowania przestrzennego. Wszystkie te działania są aktywnie realizowane przez państwa członkowskie wspólnie lub indywidualnie i wiele wysiłku wkłada się w zachęcanie państw sąsiadujących,

by one również wdrożyły je w sposób skoordynowany.

Obszary sąsiadujące z Unią Europejską mają duży wpływ na aspekty ilościowe i jakościowe różnorodności biologicznej Unii Europejskiej. Pomoc w ograniczeniu zagrożeń związanych z zanieczyszczeniem pochodzących z zewnątrz i zapewnienie odpowiednich siedlisk, w których dziko występujące gatunki mogłyby żywić się i rozmnażać, są zatem istotnymi elementami unijnej polityki ochrony środowiska.

Komponent LIFE Państwa trzecie, odgrywa istotną rolę w zwiększaniu zasięgu programu. Czerpie on z doświadczeń wyniesionych ze współpracy przy typowych projektach dotyczących ochrony środowiska, o których mowa wyżej i ma zadanie promowania dobrych praktyk na terytoriach sąsiadujących z UE.

Uczestnicy konferencji "LIFE Nature Best Practices" (LIFE Przyroda – Najlepsze Praktyki) dyskutowali o doniosłej roli, jaką odgrywa wsparcie w ramach komponentów LIFE Państwa trzecie i LIFE Przyroda w promowaniu współpracy międzynarodowej. Na konferencji sporządzono listę praktycznych zagadnień mających znaczenie dla wszelkich aktualnych i przyszłych inicjatyw związanych ze współpracą transgraniczną na obszarach sąsiadujących z UE.

Od czego zależy powodzenie inicjatyw związanych ze współpracą transgraniczną

Wiele nauczyliśmy się z różnych międzynarodowych projektów LIFE zaprezentowanych na konferencji w Brukseli. Uczestnicy konferencji podkreślali istotne czynniki mające znaczenie dla powodzenia inicjatyw związanych ze współpracą transgraniczną.

Główny przekaz konferencji był taki, że dzięki pracom opartym na współpracy wielu państw możliwe było osiągnięcie daleko idących korzyści. Wszelkie działania podjęte na obszarach sąsiadujących postrzegane są jako

działania, które mają konstruktywny wpływ na różnorodność biologiczną w Unii Europejskiej i państwach sąsiadujących. Nowe metody stosowane przy realizacji projektów LIFE przyniosły dodatkowe i niespodziewane korzyści, co ilustrują studia przypadku omówione poniżej.

Obok dodatkowych korzyści dzięki inwestycjom LIFE o charakterze międzynarodowym, prace podjęte w ramach LIFE Przyroda i LIFE Państwa trzecie pokazały, że realizacja założeń zrównoważonego rozwoju jest możliwa i cel jakim jest zrównoważony rozwój nie jest jedynie celem

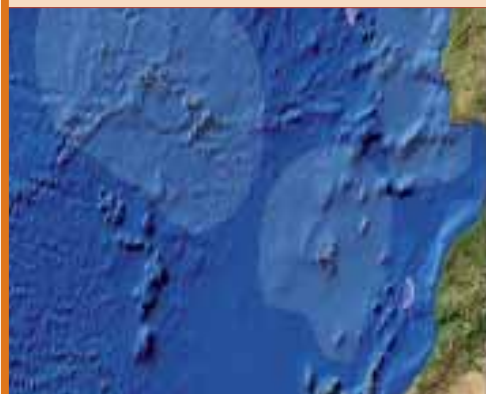
OCHRONA EUROPEJSKICH POPULACJI PTAKÓW MORSKICH

Projekt „IBAs Marinhas” zrealizowany w Portugalii w ramach programu LIFE Przyroda (LIFE04 NAT /P/000 213) miał na celu określenie podstawowych wymogów związanych z ochroną ptaków morskich zamieszkujących obszar atlantycki. Pierwsze działania, które podjęto dotyczyły wód portugalskich. Ich źródło znajduje się na Półwyspie Iberyjskim i wypływają one do oceanu i mórz otaczających Azory i Maderę.

Do niedawna do dyspozycji mieliśmy niewiele informacji na temat tego, jak zachowują się na morzu pelagiczne gatunki ptaków morskich oraz tego, w jaki sposób można zidentyfikować i chronić morskie obszary stanowiące ważne ostoje ptactwa (IBA). Zespół projektowy LIFE Przyroda poczynił znaczne postępy w tych obszarach i opracował w pełni funkcjonalną metodologię pozwalającą na identyfikowanie i analizę rozmieszczenia ptaków morskich i ich zachowań. Szczególną uwagę przywiązywano do gatunków wymienionych w Załączniku I dyrektywy ptasiej, których rozmieszczenie jest bardzo rozproszone, i które nie tworzą łatwych do zidentyfikowania skupisk na obszarach morskich.

Działania w ramach programu LIFE przyniosły konkretne rezultaty i w ich wyniku opracowano nową pełną listę IBA (obszarów stanowiących ważne ostoje ptactwa). Rozwiązania w zakresie gospodarowania tymi obszarami wypracowano dzięki pracom zespołowym i konsultacjom z wieloma krajami, w których ptaki te żywią się i rozmnażają. Współpraca ta rozciąga się od Afryki Zachodniej po Amerykę Południową i obejmuje również działania o charakterze partnerskim z instytucjami zajmującymi się ochroną przyrody na Malcie, w Grecji i we Włoszech. W ramach projektu portugalskiego ma miejsce wymiana danych i metodologii z uczestnikami podobnego projektu, realizowanego równolegle w Hiszpanii przez SEO.

Projekt przyniósł praktyczne, możliwe do zweryfikowania rozwiązania, dzięki którym możemy zachować różnorodność biologiczną. Pokazał również, że porozumienia międzynarodowe mogą przyczynić się do sukcesu strategii związanych z ochroną obszernych ekosystemów.

Fot. Pedro Geraldes

teoretycznym. Prace w ramach projektu promujące praktyki zrównoważonego użytkowania terenu pozwoliły nam zrozumieć, że ochrona przyrody oraz rozwój społeczny i gospodarczy nie stoją ze sobą w sprzeczności. Przykładem dobrych praktyk w tym zakresie są: wprowadzenie systemu certyfikacji sardynek, opracowanego w ramach portugalskiego projektu LIFE Przyroda – IBAs Marinhas oraz plan gospodarowania dorzeczem Sawy przewidujący, że wypas zwierząt gospodarskich będzie miał charakter tradycyjny (zob. str. 63).

Projekt dotyczący rzeki Sawy pokazuje, jak wartościową rolę może odegrać współpraca na rzecz przyrody w budowaniu pokoju, i że gospodarowanie środowiskiem jest skutecznym i popularnym narzędziem współpracy transgranicznej i ponadnarodowej. Koncentrowanie się na najważniejszych gatunkach pomaga zachęcić różne grupy do wspólnej pracy a metody oparte na działaniach stopniowych mogą znacznie przyczynić się do zwiększenia stabilności społecznej i politycznej.

LIFE PAŃSTWA TRZECIE

Projekt związany z rzeką Sawą to jedno z wielu działań w ramach programu LIFE Państwa trzecie promujących działania środowiskowe na zachodnich Bałkanach oraz w państwach nadbałtyckich i krajach basenu Morza Śródziemnego. Głównym celem projektów LIFE Państwa trzecie jest promowanie najlepszych praktyk, mimo nie zawsze sprzyjających okoliczności towarzyszących ich realizacji. Projekty są bowiem niejednokrotnie realizowane na obszarach, w których ochrona przyrody jest zjawiskiem nowym, i na których problemy społeczne i gospodarcze są na tyle duże, że z politycznego punktu widzenia traktuje się jako nadrzędne w stosunku do problemów środowiskowych.

Nienajlepsze przepisy dotyczące ochrony środowiska lub ich brak oraz niska świadomość ekologiczna pogarszają sytuację jeszcze bardziej. Koncepcje takie jak zaangażowanie poszczególnych podmiotów i stosowanie technik takich jak planowanie gospodarki siedliskowej mogą być czymś nowym i zbyt skomplikowanym dla beneficjentów programu LIFE Państwa trzecie.

Podstawowym krokiem, jaki należy poczynić nim realizacja projektów w ramach

BUDOWANIE ZAPLECZA DLA ZARZĄDZANIA OCHRONĄ ŚRODOWISKA W ROSJI

Dzięki pomocy otrzymanej w ramach programu LIFE Państwa trzecie (LIFE04 TCY/ROS/000050), ochrona środowiska na terenie Petersburga zyskała na znaczeniu. Wypracowano rozwiązania w zakresie współpracy mające pomóc władzom rosyjskim wypróbować stosowane w Europie metody wspierające rozwój zintegrowanej sieci obszarów chronionych, a następnie pomóc Rosji je wdrożyć. Pomoc ma na celu wsparcie dla dziko żyjących gatunków zamieszkujących te tereny i ochronę gatunków zamieszkujących tereny nadbałtyckie i region skandynawski. Część obszarów i siedlisk chronionych Petersburga nie posiadała odpowiedniego zaplecza pozwalającego na wdrożenie niezbędnych środków ochrony przyrody. Lukę tę miał wypełnić program LIFE poprzez realizację działań mających na celu budowę tego zaplecza i działania te obejmowały: zacieśnienie współpracy pomiędzy organami publicznymi, organizacjami pozarządowymi, społecznościami i innymi podmiotami związanymi z gospodarowaniem obszarami chronionymi oraz doradztwo w zakresie nowych wymogów prawnych dotyczących obszarów chronionych, obejmujące zagadnienia takie jak: planowanie społeczne i gospodarcze, modernizację narzędzi wykorzystywanych do celów ochrony przyrody, jakimi dysponują władze rosyjskie, a także dostarczenie odpowiedniego sprzętu informatycznego niezbędnego w procesie monitorowania gatunków na obszarach chronionych. Zwiększenie świadomości obywateli poprzez szerzenie dobrych praktyk to kolejny istotny element projektu, mogący przynieść szereg korzyści w zakresie zarządzania ochroną środowiska. Zaliczyć do nich można większą zdolność do podejmowania świadomych decyzji dotyczących działań ochronnych i kontrolnych przez osoby na stanowiskach kierowniczych w regionie. System Informacji Geograficznej zyskuje na popularności; pojawiła się też Czerwona Księga w wersji elektronicznej w celu zapewnienia ochrony gatunkom uznanym za priorytetowe. Dzięki projektowi LIFE Państwa trzecie wzrosło zaufanie i kompetencje. Stanowi on katalizator dla podobnych przedsięwzięć w innych regionach rosyjskich i widać wolę organów ds. ochrony środowiska do zapoznania się z unijnymi dobrymi praktykami w zakresie ochrony przyrody.

Wiemy już, że w krajach o powierzchni takiej jak Rosja, skromne początki mogą przynieść skutki długofalowe i to na dużo większą skalę. To ważna lekcja dla wielu innych projektów LIFE o charakterze międzynarodowym.

programu LIFE Państwa trzecie będzie w toku, jest przyjęcie do wiadomości, że problemy opisane powyżej są realne. Oznacza to konieczność inwestycji dużej ilości czasu na pomoc organom międzynarodowym w działaniach przygotowawczych, które należy podjąć nim rozpoczną się działania praktyczne związane z ochroną przyrody.

Więcej informacji na temat projektów LIFE Państwa trzecie można znaleźć w LIFE Focus: broszurze dotyczącej państw trzecich dostępnej na stronie: <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/tcy.htm>

WIĘKSZA ŚWIADOMOŚĆ

Komunikacja jest kluczowym elementem współpracy i jak pokazało wiele przedsięwzięć w ramach LIFE, sukces odniesiono dzięki działaniom promocyjnym, które pozwoliły efektywnie zwiększyć świadomość społeczną oraz poziom zrozumienia, a także zwiększyły poczucie odpowiedzialności za działania na rzecz ochrony przyrody.

TRWAŁY CHARAKTER WSPÓŁPRACY

Trwałość efektów działań jest jednym z podstawowych założeń projektów w ramach programu LIFE i podczas konferencji uczestnicy wielokrotnie pytali, w jaki sposób można zapewnić trwałość współpracy międzynarodowej dzięki nowemu programowi LIFE+.

Jak pokazało wiele przykładów, program LIFE Przyroda pociąga za sobą szanse i możliwości. Uznano jednak, że zaprzestanie pomocy w ramach LIFE Państwa trzecie stanowi hamulec, który zatrzyma rozpęd w zarządzaniu środowiskiem, którego w swoich działaniach nabrały kraje sąsiadujące z UE.

Zakładano, że problem rozwiążą fundusze współpracy transgranicznej, do których dostęp zapewniony jest za pośrednictwem programów funduszy strukturalnych i programów rozwoju obszarów wiejskich. Niestety, programy te nie miały na celu promowania ani różnorodności biologicznej ani ochrony przyrody. Uczestnicy konferencji uznali więc, że kwestia ta jest na tyle istotna, iż powinniśmy wypracować oddzielny mechanizm wsparcia na jej rzecz.

ODBUDOWA KOMPLEKSU SIEDLISK ZNAJDUJĄCYCH SIĘ NA LAGUNACH PRZYBRZEŻNYCH BAŁTYKU

Dzięki projektowi LIFE wzrosła skuteczność metod zarządzania środowiskiem przybrzeżnych lagun i sąsiadujących siedlisk znajdujących się wzdłuż wybrzeża Bałtyku. Projekt ten pozwala na gromadzenie istotnych informacji na temat ochrony przyrody i ich wymianę między partnerami międzynarodowymi.

Projekt LIFE Przyroda (LIFE05 NAT/D/000152) stanowi platformę dla partnerów z Niemiec, Litwy, Szwecji i Estonii, pozwalającą na wymianę informacji w zakresie ochrony środowiska. Organizacje rządowe i pozarządowe państw członkowskich wspólnym wysiłkiem opracowują i wdrażają działania wspierające status ochronny obszarów wchodzących w skład sieci Natura 2000, a także mających chronić różnorodność biologiczną siedlisk znajdujących się na lagunach.

Dzięki współpracy osiągnięto efekt synergii i zmotywowano innych do podobnych działań. Pokazała ona bowiem, że na podobnych obszarach występują podobne problemy i wspólnym wysiłkiem można przezwyciężyć trudności dużo skuteczniej i w sposób bardziej produktywny.

Inne godne uwagi działania finansowane w ramach programu LIFE obejmują: ulepszenie systemów wypasania, dzięki którym wzrosła jakość siedlisk i zmniejszył się szkodliwy wpływ gatunków inwazyjnych, wypracowanie nowych metod ochrony płązów i lepsze wykorzystanie ogrodzeń mających pomóc kontrolować drapieżniki.

Wspominano też o korzyściach wynikających z harmonizacji oraz standaryzacji działań politycznych i prawodawstwa państw członkowskich, jakie płynęłyby dla współpracy międzynarodowej. Uznano, że współpraca w tym zakresie pociągałaby za sobą znaczne zmniejszenie nakładu prac o charakterze transgranicznym na rzecz siedlisk i ochrony gatunków. Ponadto za warunek konieczny standaryzacji uważa się ujednolicenie terminologii oraz definicji poszczególnych terminów

takich jak np: „dobry status ochronny”. Usprawniłoby to współpracę państw członkowskich.

Powyższe kwestie są istotne z punktu widzenia przyszłej współpracy w ramach unijnej polityki dotyczącej ochrony środowiska. Polityka będzie ewoluowała i będziemy musieli ją dostosować do zasad, którymi kieruje się przyroda, która sama wyznacza sobie granice i rzadko pokrywają się one z granicami wyznaczonymi na mapach europejskich.

Współpraca UE: katalizator działań ochronnych na rzecz sępa czarnego

Dzięki programowi LIFE Przyroda nawiązano współpracę międzynarodową, której owocem jest bardziej restrykcyjny status ochronny sępa czarnego. Utworzono specjalną sieć ochronną dla ptaków i opracowano nowe techniki zarządzania.

Zgodnie z załącznikami do dyrektywy ptasiej, sęp czarny (*Aegypius monachus*) jest jednym z gatunków priorytetowych i w UE najliczniej występuje w południowo-zachodniej części Półwyspu Iberyjskiego. Nieco mniej liczną populację można spotkać na Majorce, w Grecji i we francuskim Massif Central. Uznaje się, że w dłuższej perspektywie przyszłość tego gatunku stoi pod znakiem zapytania i jednym z podstawowych zagrożeń jest nieprzemyślane stosowanie substancji trujących w celu ograniczenia liczby drapieżników. Do spadku liczby osobników przyczyniło się niszczenie siedlisk sępów i ograniczenie im źródeł pożywienia.

WSPARCIE LIFE

Black Vulture Conservation Foundation (BVCF – Fundacja na rzecz ochrony sępa czarnego) została utworzona w 1986 r. i jej celem było zwiększenie liczby osobników tego gatunku i przywrócenie zasięgu rozmieszczenia populacji, którym w przeszłości gatunek ten się charakteryzował. Sęp czarny zamieszkiwał bowiem tereny rozciągające się od Portugalii po Bałkany. Fundację BVCF założyli eksperci z różnych dziedzin, wywodzący się z różnych państw europejskich. Ich celem było stworzenie międzynarodowej sieci współpracy na rzecz ochrony sępa czarnego. Projekty w ramach programu LIFE pomogły współpracę tę zacieśnić. Pierwszy z nich (LIFE97 NAT/NL/004210) ruszył w 1997 r. i trwał trzy lata. Dzięki niemu opracowano działania ochronne na rzecz kilku kolonii w Hiszpanii. Prace obejmowały zagadnienia takie jak: poprawa jakości siedlisk sępów, obserwacja gatunków pod kątem ich głównych wzorców zachowań i czynników zewnętrznych, które na nie wpływają, opracowanie planów gospodarowania dla prywatnych właścicieli terenów położonych na obszarze siedlisk

sępów, spełnienie wymogów dotyczących gospodarowania wynikających z zaliczenia danego obszaru do sieci Natura 2000. Informacje na temat powyższych działań dotarły do innych krajów, w których fundacja realizowała projekty (bez dofinansowania z UE), które dotyczyły między innymi przywrócenia sępa czarnego we Francji i stworzenia odpowiednich warunków dla tego gatunku w regionie bałkańskim. Rola LIFE jako katalizatora w całym tym przedsięwzięciu pokazuje, jakie dodatkowe korzyści na skalę międzynarodową można odnieść dzięki krajowym inwestycjom na działania w ramach programu LIFE Przyroda.

LEPSZE ZAPLECZE OCHRONNE

Korzyści, jakie przyniósł pierwszy projekt zostały docenione, co zaowocowało drugim projektem LIFE (**LIFE00 NAT/E/007340**), którego realizacja rozpoczęła się w 2000 r. Jego celem było ustanowienie sieci "Black Vulture Conservation in a European Network" (Ochrona Sępa Czarnego w Sieci Europejskiej). Projekt ten bazował na wynikach prac poprzedniego projektu i przyniósł kolejne sukcesy. Miał on na celu usprawnienie zaplecza instytucji zaangażowanych w ochronę sępów, takich jak: BVCF, organizacje pozarządowe i rządowe oraz stawiał sobie za cel walkę z nielegalnym stosowaniem substancji trujących. Wiele z prac w ramach projektu przeprowadzono na siedliskach sępów w Hiszpanii i o doświadczeniach wyniesionych z niego dowiedziały się inne państwa europejskie. W toku realizacji projektów wykorzystano wiele metod ochronnych takich jak: szkolenie strażników przyrody w zakresie metod zarządzania siedliskami, zwiększenie liczby źródeł pożywienia, lepszy nadzór miejsc wylęgu, ograniczenie liczebności dzikich kotów. Dobra komunikacja stanowi podstawowy element ogólnej strategii projektu.

Sęp czarny

Podjęto intensywne wysiłki w celu zwiększenia wiedzy myśliwych, rolników i opinii publicznej na temat szkodliwego wpływu trucizn wykorzystywanych do ograniczenia populacji zwierząt na inne zwierzęta, których populacji nie chcemy ograniczać, jak również wiedzy na temat wykorzystania metod alternatywnych. Dzięki projektowi wytożczono zakończone sukcesem procesy osobom, które stosowały niedozwolone substancje trujące w obrębie siedlisk sępów.

SIEĆ EUROPEJSKA

Doświadczenia wyniesione z obu projektów w ramach programu LIFE wykorzystywane są przy realizacji innych projektów w Europie w państwach takich jak: Portugalia, Francja, Bułgaria, Grecja, Serbia, Albania, Serbia, Bośnia i Hercegowina, Macedonia i Chorwacja. Techniki wypróbowane przez LIFE w przypadku sępa czarnego, wykorzystuje się również do ochrony orłosępa brodatego, sępa egipskiego i sępa płowego. Fundacja BVCF ceni sobie wiedzę zyskaną dzięki programowi LIFE. Pozwala ona na większą skuteczność działań opartych na współpracy międzynarodowej i jest to przełom w dziedzinie metod ochrony sępa jako gatunku.

Współpraca na rzecz rzeki Sawy: korzyści dla ochrony przyrody wynikające z tworzenia nowych możliwości rozwojowych

Program LIFE Państwa trzecie wspiera transgraniczne porozumienie w sprawie wyznaczenia obszarów przyrody i ma na celu pomoc w opracowaniu planu gospodarowania dorzeczem Sawy.

Sawa to drugi największy dopływ Dunaju, rozciągający się od Słowenii, poprzez Chorwację, Bośnię i Hercegowinę, aż po Serbię. Jest to największy zespół obszarów podmokłych dorzecza Dunaju i przeplatają się tu tereny zalewowe i uprawne. Ze względu na różnorodność biologiczną tych obszarów, spełniają one istotną funkcję środowiskową. Stanowią także naturalną zaporę przed wodami powodziowymi. Przed rokiem 2005, nie mieliśmy do dyspozycji żadnej skoordynowanej metody gospodarowania Sawą i to właśnie w 2005 r. utworzono Komitet ds. dorzecza Sawy, którego zadaniem było opracowanie zintegrowanego planu gospodarowania dorzeczem, zgodnie z zasadami ustanowionymi unijną Ramową Dyrektywą Wodną. Program LIFE miał wspierać ten proces, zapewniając trwałą równowagę pomiędzy potrzebami regionu w zakresie rozwoju gospodarczego i świadomym wykorzystaniem zasobów naturalnych w dorzeczu Sawy.

WYZWANIA ZWIĄZANE ZE WSPÓŁPRACĄ

Prace na skalę międzynarodową, w regionie, w którym ochrona środowiska nie jest podstawowym priorytetem, wiązały się z określonymi wyzwaniami dla zespołu powołanego w ramach projektu LIFE. Główne przeszkody zidentyfikowane na początku obejmowały:

- Brak spójnego zaplecza administracyjnego władz lokalnych, regionalnych i krajowych, które umożliwiłoby opracowanie planu gospodarowania dorzeczem i wdrożenie go.
- Znaczne ograniczenia społeczne i polityczne wynikające z nieświadomości korzyści, jakie niosą ze sobą działania związane z zarządzaniem środowiskiem oraz ich ważnej roli.

- Różnice pomiędzy ramami prawnymi władz lokalnych, regionalnych i krajowych, które określają, jakie działania terenowe i polityczne są dozwolone.
- Brak formalnych kanałów komunikacji pomiędzy głównymi interesariuszami i panujący wśród nich brak zaufania.

Uświadomienie sobie tych ograniczeń było konieczne, by projekt LIFE mógł odnieść sukces. Pierwszym istotnym przełomem było tutaj podpisanie transgranicznego porozumienia o współpracy pomiędzy państwami, przez które przepływa rzeka Sawa. Stanowiło to bazę dla działań mających na celu zbudowanie odpowiedniego zaplecza, które zaowocowały określeniem rodzajów siedlisk i gatunków, które mają znaczenie dla Europy oraz lepszym zarządzaniem nimi. W realizację projektu LIFE zaangażowane były cztery grupy robocze: ds. różnorodności biologicznej, planowania przestrzennego, systemu informacji geograficznej i popularyzacji wiedzy. Ich wspólne działania o charakterze wielonarodowym doprowadziły do utworzenia transgranicznej sieci ekologicznie kluczowych obszarów, stref buforowych i korytarzy ekologicznych. Ustalono również wspólnie, jakie należy podjąć działania w zakresie ochrony przyrody i jakie są wymagania w zakresie gospodarki przestrzennej na tych obszarach. W całym procesie uczestniczyło 200 interesariuszy. Podjęto intensywne wysiłki na rzecz usprawnienia komunikacji, dzięki czemu więcej wiemy na temat korzyści społecznych i gospodarczych związanych z różnymi propozycjami rozwiązań w zakresie zarządzania środowiskiem.

POZYTYWNA SPUŚCIZNA

Z wyników projektu LIFE zadowoleni są członkowie Komitetu ds. dorzecza Sawy. Dzięki niemu osiągnięto efekt synergii. Z kolei osoby odpowiedzialne za podej-

Rzeka Sawa

mowanie decyzji i opracowywanie założeń polityki krajowej oraz eksperci i inni interesariusze mogą dzielić się wiedzą fachową. Strategie oparte na stopniowych działaniach na rzecz budowania odpowiedniego zaplecza przyczyniają się do większej trwałości wyników, jakie osiągnięto dzięki projektowi LIFE. Istotną rolę odegrał tu również fakt, że uznano, iż wiedza fachowa na poziomie lokalnym ma równie duże znaczenie co wiedza na poziomie ministerialnym. Kolejną ważną i godną uwagi lekcją wyniesioną z tego międzynarodowego projektu jest to, że wiemy już, iż dogłębne zrozumienie pewnych zagadnień wymaga niemałych nakładów czasu i środków. Inwestycja ta ma jednak sens, gdyż sieć Natura 2000 i inne inicjatywy unijne dostarczają skutecznych narzędzi do ochrony przyrody i pozwalają na włączenie do takich inicjatyw innych osób.

Numer Projektu: LIFE06 TCY/CY/000246

Nazwa projektu: Ochrona różnorodności biologicznej na terenach zalewowych dorzecza rzeki Sawy

Beneficjent: IUCN – The World Conservation Union

Kontakt: Boris Erg

E-mail: boris.erg@iucn.org

Strona internetowa: www.savariver.com

Czas trwania: styczeń 2007 – grudzień 2009

Całkowity budżet: 864 000 €

Udział LIFE: 601 000 €

Ponad 200 delegatów uczestniczyło w konferencji zorganizowanej przez Komisję Europejską dotyczącej programu LIFE Przyroda, która odbyła się w listopadzie 2008 r. Zebrano się w celu wymiany wiedzy, jaką przyniosły projekty LIFE Przyroda oraz jej popularyzacji. Dzięki spotkaniu zyskano doskonałą platformę wymiany doświadczeń w zakresie ochrony przyrody w Unii Europejskiej.

Podsumowanie: **Czego nauczył nas program LIFE?**

Wkład uczestników spotkania szczególnie ucieszył organizatorów konferencji z Komisji Europejskiej, która spodziewa się, że wymiana dobrych praktyk przyniesie długofalowe korzyści na rzecz ochrony środowiska w UE. Soledad Blanco, dyrektor Wydziału ds. Współpracy UE w zakresie ochrony środowiska i LIFE (Dyrekcja Generalna ds. Środowiska, Komisja Europejska), podsumowując konferencję wspominała o tak kluczowych aspektach jak: potrzeba długofalowego monitorowania projektów dotyczących ochrony przyrody, potrzeba popularyzacji wiedzy zdobytej w trakcie realizacji projektów LIFE Przyroda i, na bardziej ogólnym poziomie, problem pogodzenia potencjału projektów o charakterze krótkoterminowym z wyzwaniami ochronnymi, które nas czekają w dłuższej perspektywie. „Przekonaliśmy się, jak wiele mogą wnieść projekty LIFE Przyroda”, twierdzi Pani Blanco „projekty realizowane były w różnych rodzajach siedlisk, których dotyczyły różne problemy środowiskowe, zaangażowanie kierowników projektów (i beneficjentów w ogóle) pokazało, że dobre praktyki można stosować w innych regionach europejskich, które stoją przed podobnymi problemami.” Pani Blanco na konferencji cytowała następujące przykłady: „Projekty morskie przy-

niosły nam rozwiązania dla znanego nam konfliktu interesów pomiędzy działaniami ochronnymi a rybołówstwem. Jak również projekty dotyczące sawanny, dzięki którym wypracowano sposoby na zaangażowanie różnych interesariuszy i powstały projekty pokazowe, które przeistoczyły się w programy rolno-środowiskowe o charakterze krajowym lub regionalnym. Należy też wymienić metody walki z gatunkami inwazyjnymi: szczurami i roślinami inwazyjnymi. Lub też działania ochronne na rzecz dużych ssaków: wilka lub rysia iberyjskiego. Dzięki projektom dotyczącym rzek, wiemy dużo więcej na temat metod ich renaturyzacji.

Wiemy, jak radzić sobie z zagrożeniami powodziowymi i równocześnie jesteśmy w stanie zapewnić lepsze warunki roślinom i zwierzętom. Dowiedzieliśmy się też o pracach dotyczących konkretnych siedlisk takich jak: torfowiska wierzchowinowe, które są przykładem siedlisk, które w znacznej mierze występują poza obszarem sieci Natura 2000. Zobaczyliśmy też przykłady współpracy międzynarodowej na rzecz sępów i ptaków morskich. Zapoznaliśmy się również z przykładami międzynarodowych zlewni rzecznych (rzeka Sawa płynąca przez Chorwację, Serbię i Słowenię).”

Soledad Blanco, dyrektor Wydziału ds. Współpracy UE w zakresie ochrony środowiska i LIFE, Dyrekcja Generalna ds. Środowiska

Fot. Michele Lischi (Astrale EEG)

Wiele programów finansowanych przez UE dotyczy ochrony środowiska: różnica polega na tym, że jedynie LIFE w pełni poświęcony jest promowaniu i rozwojowi unijnej polityki środowiskowej w całej Wspólnocie. Ma on więc istotną rolę do odegrania w usprawnieniu procesu wdrażania, aktualizacji i rozwoju wspólnotowej polityki środowiskowej i prawa unijnego, szczególnie w zakresie uwzględniania zagadnień związanych z ochroną przyrody w innych strategiach UE. Należy też wspomnieć o jego roli w promowaniu zrównoważonego rozwoju we Wspólnocie Europejskiej. Aby wykształciła się polityka, która będzie mogła zostać skutecznie wdrożona w całej UE, musimy najpierw wypróbować poszczególne metody w różnych kontekstach.

NOWE WYZWANIA A ROZWÓJ LIFE

W latach 1992-2006, w ramach programu LIFE realizowano działania wspierające wdrożenie dyrektywy ptasiej i siedliskowej. Podstawowym celem, który obrano w tym okresie było wspieranie europejskiej sieci obszarów chronionych - sieci Natura 2000. Jest to istotny fundament programu LIFE+. Równocześnie jednak zrozumieliśmy, że musimy chronić różnorodność biologiczną w Europie na szerszą skalę. „Zdajemy sobie sprawę, że ochrona różnorodności biologicznej wymaga działań, dzięki którym poprawi się sytuacja roślin i zwierząt na obszarach wiejskich” – mówi Pani Blanco. „Musimy zdać sobie sprawę, że przyroda nie zna granic, które wyznaczono dla obszarów chronionych

czy państw. Jeśli chcemy zatem skutecznie chronić różnorodność biologiczną, musimy brać pod uwagę populacje gatunków i siedliska obecne zarówno na obszarach chronionych, jak i wszędzie indziej.” „Jest to z pewnością niemałe wyzwanie, ale pozytywna strona tego zadania jest taka, że możemy czerpać z doświadczeń wyniesionych z innych projektów, które odniosły sukces, a które realizowaliśmy na obszarach sieci Natura 2000 i wykorzystać je by chronić te same siedliska i gatunki poza obszarami chronionymi, lub na terenie innych państw. Aby pomóc stawić czoła temu wyzwaniu, program LIFE+ dotyczący różnorodności może wspierać innowacyjne inicjatywy w tym zakresie,” wyjaśnia pani Blanco.

ZMIANY KLIMATU I SIEDLISKA MORSKIE

„Dopiero zaczynamy się uczyć obserwować wpływ zmian klimatu na naturalnie występujące siedliska i gatunki w Europie” - zauważa Pani Blanco. „Przykłady omówione w trakcie niniejszej konferencji pokazują, że dzięki projektom LIFE Przyroda możemy wiele się nauczyć, jeśli chodzi o obserwowanie zmian i odpowiednie reagowanie na zaobserwowane zjawiska. Abyśmy mogli sprawnie zmierzyć się ze skutkami zmian klimatu, gatunki powinny być w stanie przemieszczać się pomiędzy siedliskami uznanymi za kluczowe i wszelkie nasze wysiłki powinny być ukierunkowane na zapewnienie takiej możliwości gatunkom omówionym w ramach poszczególnych projektów przedstawionych na konferencji. „Mamy nadzieję, że wiele przyszłych

projektów LIFE dostarczy rozwiązań, które pomogą nam zmierzyć się z tymi wyzwaniami, w oparciu o świetne rezultaty, które do tej pory uzyskaliśmy.”

Program LIFE będzie nadal traktował obszary morskie priorytetowo. „Dopiero zaczynamy rozumieć wewnętrzne mechanizmy, którymi rządzi się morze i to właśnie projekty LIFE przyczyniły się do tego.” – twierdzi Pani Blanco. „Projekty dotyczące morza pokazały nam przykłady tego, w jaki sposób możemy nawiązać lepszą współpracę i pozyskać zaufanie interesariuszy. Kwestie te mają znaczenie kluczowe z punktu widzenia zapewnienia zrównoważonej eksploatacji mórz, a to właśnie morza stanowią obszary, gdzie ochrona różnorodności ma szczególne znaczenie i które są równocześnie niezbędne dla istnienia człowieka.”

POPRAWA SYTUACJI

W podsumowaniu Pani Blanco stwierdziła, że: „Musimy znaleźć nowe metody, dzięki którym to co osiągnęliśmy dzięki projektowi będzie miało trwały charakter. Musimy dbać o upowszechnianie dobrych praktyk w innych regionach, które stają przed podobnymi problemami. Musimy wynaleźć innowacyjne metody zastosowania najlepszych praktyk, które pozwolą nam zmierzyć się z wyzwaniem, jakie stawia przed nami różnorodność biologiczna... Gdy ruszy program LIFE+, mam nadzieję, że będziemy mogli liczyć na zaangażowanie i pomysły kierowników projektu i wnioskodawców, tak abyśmy wspólnie przyczynili się do poprawy sytuacji.”

Plakaty na konferencji przedstawiające poszczególne projekty

Fot. Eric Evard (Astrale EEIG)

Dostępne publikacje dotyczące LIFE Przyroda

Broszury LIFE Focus Przyroda

Oto publikacje LIFE dostępne na stronie internetowej:

LIFE and Europe's grasslands: Restoring a forgotten habitat [LIFE i użytki zielone Europy: Odtwarzanie zapomnianego siedliska] (2008 – 54 pp. – ISBN 978-92-79-10159-5) <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/grassland.pdf>

LIFE and endangered plants: Conserving Europe's threatened flora [LIFE i gatunki roślin zagrożone wyginięciem: Ochrona zagrożonej flory europejskiej] (2007 – 52 pp. – ISBN 978-92-79-08815-5) <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/plants.pdf>

LIFE and Europe's wetlands: Restoring a vital ecosystem [LIFE i tereny podmokłe Europy: Odtwarzanie kluczowego ekosystemu] (2007 – 68 pp. – ISBN 978-92-79-07617-6) <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/wetlands.pdf>

LIFE and Europe's rivers: Protecting and improving our water resources [LIFE i rzeki Europy: Ochrona i poprawa jakości naszych zasobów wodnych] (2007 – 52pp. ISBN 978-92-79-05543-0 – ISSN 1725-5619) <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/rivers.pdf>

LIFE and the marine environment [LIFE i środowisko morskie] (2006 – 54pp. ISBN 92-79-03447-2 – ISSN 1725-5619) http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/marine_lr.pdf

LIFE and European forests [LIFE i europejskie lasy] (2006 – 68pp. ISBN 92-79-02255-5 – ISSN 1725-5619) http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/forest_lr.pdf

Integrated management of Natura 2000 sites [Zintegrowane zarządzanie obszarami Natura 2000] (2005 – 48 pp. – ISBN 92-79-00388-7) http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/managingnatura_lr.pdf

LIFE, Natura 2000 and the military [LIFE, Natura 2000 i wojsko] (2005 – 86 pp. – ISBN 92-894-9213-9 – ISSN 1725-5619) http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/military_en.pdf

LIFE for birds: 25 years of the Birds Directive: the contribution of LIFE-Nature projects [LIFE dla ptaków: 25 lat dyrektywy ptasiej: znaczenie projektów w ramach LIFE Przyroda] (2004 – 48 pp. – ISBN 92-894-7452-1 – ISSN 1725-5619) http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/birds_en.pdf

LIFE-Nature: communicating with stakeholders and the general public – Best practice examples for Natura 2000 [LIFE Przyroda: porozumiewanie się z zainteresowanymi stronami i społeczeństwem – Przykłady najlepszych praktyk w odniesieniu do obszarów Natura 2000] (2004 – 72 pp. – ISBN 92-894-7898-5 – ISSN 1725-5619) http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/natcommunicat_lr.pdf

LIFE and agri-environment supporting Natura 2000: Experience from the LIFE programme [LIFE i rolno-środowiskowe wsparcie dla programu Natura 2000: Doświadczenie zdobyte w ramach programu LIFE] (2003 – 72 pp. – ISBN 92-894-6023-7 – ISSN N° 1725-5619) http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/agrienvironment_en.pdf

LIFE-Nature Projects 2006 compilation [Kompilacja projektów LIFE Przyroda z 2006r.] (2006, 67 pp. – ISBN 92-79-02788-3) <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/compilations/documents/natcompilation06.pdf>

Niektóre publikacje LIFE są dostępne w wersji drukowanej i można je zamówić bezpłatnie pod adresem: <http://ec.europa.eu/environment/life/publications/order.htm>

LIFE "L'Instrument Financier pour l'Environnement" / Instrument finansowy na rzecz środowiska

Czas trwania (LIFE III) 2000-2006.

Dostępne finansowanie z UE – ok. 945 milionów EUR.

Forma wsparcia – współfinansowanie działań na rzecz środowiska (projekty LIFE) w państwach członkowskich Unii Europejskiej, stowarzyszonych krajach kandydujących oraz w niektórych krajach trzecich położonych nad Morzem Śródziemnym i Morzem Bałtyckim.

Projekty LIFE

- > **Projekty LIFE Przyroda** mają na celu poprawę ochrony gatunków zagrożonych wyginięciem i naturalnych siedlisk. Wspierają one wdrażanie dyrektyw ptasiej i siedliskowej oraz sieci Natura 2000.
- > **Projekty LIFE Środowisko** przyczyniają się do rozwoju innowacyjnych i zintegrowanych technik lub metod wspierających postęp w kwestiach środowiskowych.
- > **Projekty LIFE Państwa trzecie** wspierają budowanie potencjału środowiskowego oraz rozwój inicjatyw w krajach niebędących członkami UE, położonych nad Morzem Śródziemnym i Morzem Bałtyckim.

LIFE+ "L'Instrument Financier pour l'Environnement" / Instrument finansowy na rzecz środowiska

Czas trwania (LIFE+) 2007-2013.

Dostępne finansowanie z UE – ok. 2 143 milionów EUR.

Forma wsparcia – przynajmniej 78% budżetu przeznaczane jest na współfinansowanie działań na rzecz środowiska (projekty LIFE+) w państwach członkowskich Unii Europejskiej i niektórych krajach spoza Unii.

Projekty LIFE+

- > **Projekty LIFE Przyroda** mają na celu poprawę ochrony gatunków zagrożonych wyginięciem i naturalnych siedlisk. Wspierają one wdrażanie dyrektyw ptasiej i siedliskowej oraz sieci Natura 2000.
- > **Projekty LIFE+ Różnorodność biologiczna** wspierają poprawę różnorodności biologicznej w UE. Przyczyniają się do wdrażania celów przedstawionych w komunikacie Komisji „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości” (KOM(2006) 216 wersja ostateczna).
- > **Projekty LIFE+ Polityka i zarządzanie w zakresie ochrony środowiska** przyczyniają się do opracowywania i prezentowania innowacyjnych podejść w zakresie polityki, technologii, metod i instrumentów, które mają na celu wspieranie europejskiej polityki i prawodawstwa w zakresie ochrony środowiska.
- > **Projekty LIFE+ Informacja i komunikacja** obejmują kampanie informacyjne oraz kampanie na rzecz zwiększania świadomości społecznej w zakresie wdrażania, uaktualniania i rozwijania europejskich polityk i prawodawstwa dotyczącego środowiska, w tym zapobiegania pożarom lasów i szkolenia podmiotów zapobiegających pożarom lasów.

Więcej informacji na temat programów LIFE i LIFE+ dostępnych jest na stronie <http://ec.europa.eu/life> oraz www.nfosigw.gov.pl/life

Jak ubiegać się o dofinansowanie w ramach programu LIFE+? Komisja Europejska ogłasza co roku nabór wniosków. Wszystkie szczegóły dostępne są pod adresem: <http://ec.europa.eu/environment/life/funding/lifeplus.htm>

Kontakt:

European Commission – Directorate-General for the Environment
LIFE Unit – BU-9 02/1 – B-1049 Brussels – Internet: <http://ec.europa.eu/life>

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Krajowy Punkt Kontaktowy LIFE+
ul. Konstruktorska 3a, 02-673 Warszawa
tel. (+48-22) 45 90 543, (+48-22) 45 90 396
fax. (+48-22) 45 90 193
www.nfosigw.gov.pl/life

ISBN 978-83-915678-3-8 (wydanie polskie)

LIFE Focus / Learning from LIFE Nature conservation best practices
Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities